

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

δεκαπενθήμερος

Διά γυμνού ὀφθαλμοῦ. Γράφουν:
Γιώργος Καρράς, Κώστας Δικαῖος,
Ἄγγελος Ἐλεφάντης, Γιώργος Μαργαρίτης,
Νικόλας Σεβαστάκης, Σταῦρος Λιβαδάς

Μαρῶ Τριανταφύλλου
Μιά ὑπόθεση πού δέν ἀφορᾶ μόνον τὸν Μπαμπινιώτη

Νίκος Κοταρίδης - Νίκος Σιδέρης
Πολιτικὴ φιλοσοφία τῆς «κοινωνίας τῶν 2/3»

Γιώργος Φαράκλας
Ἡ φιλοσοφικὴ νομιμοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης

Γιώργος Μαργαρίτης
Ὁ ἀντισημιτισμὸς στὴν Ἑλλάδα

Γιάννης Παπαθεοδώρου
Ἀντάρτες στὴ Μέση Ἀνατολή

Κώστας Βούλγαρης
Τέος Ρόμβος καὶ Πάνος Κουτρομπούσης

Ρέννος Οἰχαλιώτης
Τζὸν Ζαμέτικα

Ἐν τέλει. Γράφουν: Λουκία Ρίτσαρντς,
Ἀντρέας Πανταζόπουλος, Ὀλγα Σελλᾶ,
Γιώργος Μαργαρίτης

Παρασκευὴ 24 Ἰουλίου 1998 • τεῦχος 55 • δρχ. 1000

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ
Δεκαπενθήμερος
24 Ιουλίου 1998
τεύχος 55 • δρχ. 1000

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ελλάδα

Ετήσια (21 τεύχη): 15.000 δρχ

Εξαμηνιαία (11 τεύχη): 7.500 δρχ.

Φοιτητική (21 τεύχη): 10.000 δρχ.

Όργανισμοί, τράπεζες κλπ.: 20.000 δρχ.

Ευρώπη

Ετήσια (21 τεύχη): 17.000 δρχ.

Άλλες χώρες

Ετήσια (21 τεύχη): 20.000 δρχ.

Τραπεζικός Λογαριασμός

Άγγελος Έλεφάντης

Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος

υποκ. Πλατεία Μητροπόλεως 146

αριθ. λογ. 403988-23

ή

μέ ταχυδρομική επίταγή

στή διεύθυνση του περιοδικού

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

Άγγελος Έλεφάντης

Κέρκπος 2 Αθήνα 10558

τηλ. 3239.645 • FAX 3227.706

Εκτύπωση: Αφοί Χρυσόχοϋ

Στυμφαλίας 8,

Περιστέρι, τηλ. 5719937

ΔΙΑ ΓΥΜΝΟΥ ΟΦΘΑΛΜΟΥ

Γιώργος Καρράς, Η πλήξη του τηλεθεατή πριν από τα πέναλτι.....	5
Κώστας Δικαίος, Τρία σύντομα σχόλια σε πρόσφατα γεγονότα.....	7
Άγγελος Έλεφάντης, Πριμοδότηση της ομαδικής χρήσεως των ΙΧ.....	8
Γιώργος Μαργαρίτης, Η εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών.....	10
Άγγελος Έλεφάντης, Το δίκαιο της καταπατήσεως.....	11
Γιώργος Μαργαρίτης, Το καποδιστριακό τέλος της πολιτικής.....	13
Νικόλας Σεβαστάκης, Το σώμα του φασίστα.....	14
Σταύρος Λιβαδάς, Κάψε κι εσύ ένα δέντρο. Μπορείς!.....	15

Μαρώ Τριανταφύλλου, Μιά υπόθεση που δεν αφορά μόνον τον Μπαμπινιώτη.....	18
Νίκος Κοταρίδης - Νίκος Σιδέρης, Πολιτική φιλοσοφία της «κοινωνίας των 2/3».....	20
Γιώργος Φαράκλας, Η φιλοσοφική νομιμοποίηση της Ελληνικής Επανάστασης.....	24
Γιώργος Μαργαρίτης, Ο αντισημιτισμός στην Ελλάδα.....	29

ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΝΩΡΙΖΩ

Γιάννης Παπαθεοδώρου, Mai d' Égypte 'Αντάρτες στη Μέση Ανατολή.....	33
Κώστας Βούλγαρης, Τέος Ρόμβος και Πάνος Κουτρομπούσης.....	40
Ρέννος Οιχαλιώτης, Τζόν Ζαμέτικα The Yugoslav conflict.....	42

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Κύρκος Δοξιάδης, Περί κυρίων ονομάτων.....	44
Γιώργος Καστρινάκης, Για τα άτομικά δικαιώματα.....	45

ΕΝ ΤΕΛΕΙ

Γράφουν: Λουκία Ρίτσααντς, Άνδρέας Πανταζόπουλος,
Όλγα Σελλά, Γιώργος Μαργαρίτης

Ἡ πλήξη τοῦ τηλεθεατῆ πρὶν ἀπὸ τὰ πέναλτι

Τὸ ὑπερθέαμα Μουντιάλ θάινει πρὸς τὸ τέλος του. Χτὲς τὸ βράδυ ἔφυγαν ἐπιτέλους ἀπὸ τῆ μέση τὰ ὄρθια χιλιόμετρα τῆς Γερμανίας τοῦ ἐπιλοχία Φόγκτς, ἔστω κι ἂν χρειάστηκε νὰ ὑποστηρίξουμε τοὺς Κροάτες. Παράπονο, λοιπόν, μέχρι στιγμῆς κανένα. Μὰτς ὅλο ἀγωνία, πέναλτι, ἀποβολές, ἀνατροπές τοῦ σκόρ, ἀμέτρητα γκόλ στὶς καθυστερήσεις καὶ καριόκας ἀπὸ ἄλλο ποδοσφαιρικό γαλαξία. Γιατὶ τότε βαριέμαι τόσο πολὺ, γιατί — ἐπαγγελματίας θεατῆς ποὺ δὲν χάνει οὔτε ἡμιτελικὸ Β' ΕΠΣΑ Πειραιῶς σὲ μαγνητοσκόπηση (ποὺ λέει ὁ λόγος) — αὐτὴ ἡ ἀδιαφορία, ποὺ δὲν εἶναι μόνο δική μου, καθὼς μὲ πάθος μιλοῦν γιὰ τὰ μὰτς μόνο κάτι ἐρασιτέχνες θεατὲς ποὺ ἐνδιαφέρονται ὄχι γιὰ τὸ ἄθλημα ἀλλὰ ἐπ' εὐκαιρία του, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τίποτα δὲν ἔχει κανεὶς νὰ μάθει ἀλλὰ καὶ τίποτα νὰ τοὺς πεῖ; Τὶ νὰ τὸ κάνομε ἄρα τὸ ποδόσφαιρο, ὅταν πλέον δὲν ἔχουμε κανένα κέφι νὰ τὸ συζητήσουμε;

Πρῶτα πρῶτα, οἱ ὀμάδες μοιάζουν ὀλοένα καὶ περισσότερο. Οἱ Βραζιλιάνοι ἔχουν τὴ δική τους μπάλα, τὸ φυτώριο τοῦ Ἅγιαξ ξαναβρέθηκε μαζί, οἱ Ἀφρικανοὶ συνδυάζουν τὸ χᾶδι μὲ τὶς τεράστιες δρασκειλίες. Κάτι λίγα ἔχουν ὄντως ἀπομείνει ἀπὸ τὶς ἰδιαιτερότητες τοῦ καθενός. Αὐτὲς, ὅμως, ἦταν καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ κίνητρα ποὺ παθιαζόταν καγεὶς παλιότερα μὲ τὸ Μουντιάλ. Γιατὶ, ἔχοντας χορτάσει ἀπὸ ντόπιο καὶ βορειοευρωπαϊκὸ στύλ, σὲ αὐτὸ βλέπαμε νὰ ξετυλίγεται ὅλη ἡ γκάμα τοῦ ποδοσφαίρου, ὁ πλοῦτος του. Ἴσως τὰ πιὸ ἐνδιαφέροντα μὰτς ἦταν κάτι τοῦ εἴδους Φιλανδία - Περου, ὅπου εὐσταλεῖς ξυλοκόποι ἀντιμετώπιζαν μὲ βαθιὲς μπαλιές κάτι τύπους ποὺ εἶχαν μάθει νὰ παίζουν δέκα νοματαῖοι σὲ τρία τετραγωνικά στὰ σοκάκια τῆς Λίμα, ἢ τοῦ εἴδους Οὐρουγουάη - Ἴρλανδία, ὅπου πεισματάρηδες κοκκινολαίμηδες ἔκαναν γιόμες γιὰ τοὺς ψηλοὺς ἀπέναντι σὲ κάτι ἀργοὺς μάγκες, τεχνίτες στὴν μπάλα καὶ τὶς φιλές, ἢ τοῦ εἴδους ΕΣΣΔ - Βέλγιο, ὅπου τὰ «ὑπερηχητικά» τοῦ Λομπανόφσκι, ζυμωμένα στὸ ποδοσφαιρικὸ πενταετές, ἀντιμετώπιζαν ἄοσμος ἀντιπάλους καὶ ἐξ ὀρισμοῦ ἐχθρική διαιτησία. Στὸ μέλλον γιὰ ποιὲς σχολές θὰ μποροῦμε νὰ μιλάμε; Ὁ Ρονάλντο ἀγκαλιάζει τὸν Ζαμοράνο ὄχι ἐπειδὴ συναδελφώνονται οἱ λαοὶ ἀλλὰ ἐπειδὴ μαζί βγάζουν τὸ παντεσπάνι τους στὴν Ἴντερ, ἢ Γαλλία ἀντιμετώπισε τὴν Ἰταλία παίζοντας ὀλοσοῦμπιτη στὸ Καμπιονάτο, δὲν ὑπάρχει δεῖγμα Νιγηριανοῦ ποὺ νὰ παίζει στὴ χώρα του, ὁ ἄλλος ἦρθε ὡς προπονητῆς σὲ τέταρτο συνεχὲς Πρωτάθλημα μὲ διαφορετικὴ κάθε φορὰ ἐθνικὴ ὀμάδα, οἱ παίχτες παίζουν γιὰ τὴν πατρίδα τους, ρὲ γαμῶτο, γιὰ τὸ κασέ τους καὶ μιὰ καλὴ μεταγραφὴ στὸ ἐξωτερικό. Ἀκόμα καὶ ὁ ἐθνικισμὸς ποὺ σέρνεται στὰ μέσα ἐπικοινωνίας καὶ τὴν κερκίδα δὲν ἔχει πλέον οὔτε ἶχνος «ὕλικου» ἐρείσματος (ἢ ὀμάδα ὡς ἐκπρόσωπος τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς) πέραν τῆς συγγένειας τοῦ αἵματος (ἢ ὀμάδα ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ «ἔθνους», ἂν ὄχι τῆς «φυλῆς»).

Μαζί μὲ τὴν ὀμογενοποίηση, τὴ «γενίκευση», τὴν «παγκοσμιοποίηση», μοιραῖα ἀλλάζουν καὶ οἱ πρωταγωνιστές. Ἡ αἴσθησή μου εἶναι ὅτι στὰ Μουντιάλ δὲν πρωτα-

γωνιστοῦν πιά κυρίως οἱ παῖχτες. Καί δὲν μιᾶμε μόνο γιὰ τοὺς νέους αὐτονόητους πρωταγωνιστές — τὴν τηλεόραση, τὶς παντοειδεῖς ἑταιρεῖες, τὴ διαφήμιση. Καί οἱ παράγοντες εἶναι πλέον ἐπώνυμοι, μὲ ὀμάδες καὶ κλίκες, ἡ δήλωση τοῦ ἑνὸς μετὰ τὸν ἄλλο δίνει νέα γραμμὴ στὴ διατησίᾳ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν ξέρει κανεὶς ποιοὶ κανονισμοὶ ἰσχύουν κάθε μέρα (μὲ θύμα βέβαια τὸ Καμερόν καὶ ὄχι τὴν Ἰταλία). Ἕνας λόγος παραπάνω νὰ διεκδικήσουν καὶ οἱ διατητῆς τὸν πρωταγωνιστικὸν τους ρόλο, πραγματικοὶ ἄρχοντες τοῦ ἀγῶνα τοῦ ὁποῖου τὸ ἀποτέλεσμα συχνὰ ἀρέσκονται νὰ ἀποφασίζουν, ρόλο τὸν ὁποῖο δὲν εἶναι κορόιδο νὰ μὴν διεκδικήσει καὶ τὸ κοινό. Σὲ αὐτὸ λοιπὸν τὸ γενικευμένο θέαμα - μπίζνες (μὲ τίς 32 πλέον ὀμάδες καὶ αὔριο ποῖος ξέρει πόσες), οἱ θεατῆς γνωρίζουν ὅτι ἀποτελοῦν συστατικὸ στοιχεῖο καὶ ζητοῦν, ὀλοένα καὶ ἐντονότερα, ὀλοένα καὶ ὑστερικότερα, τίς κάμερες στραμμένες ἐπάνω τους. Ἀπὸ τίς ἀσπρόμαυρες φάτσες μὲ τίς ρεπούμπλικες τῶν ἐπικαίρων τοῦ Κυπέλλου τῆς Σουηδίας τοῦ '58, ποὺ πανηγύριζαν σεμνά, περάσαμε στὴν περιβόητη «ὄλα» γιὰ νὰ φτάσουμε σήμερα πιά στὸ κιτσατο κουλέρ-λοκάλ τῶν κερκίδων, μὲ τίς σάμπες, τοὺς Βίκινγκς, τίς μικρὲς Ὀλλανδέζες, τοὺς μπάρμπα-Σάμ, τοὺς τρικολόρ, τὴ Ροναλτίνα, κυρίως αὐτήν, τὰ καρναβάλια τοῦ Ρίο, τὰ ταμταμ, τὰ κιμονό, τὰ σομπρέρο, τοὺς Ζουλού, τοὺς γυμνοὺς, τοὺς κουρεμένους, τοὺς βαμμένους καὶ τοὺς βαρεμένους, τοὺς ρόλιγκαν καὶ τοὺς χούλιγκαν (χάρη στὸ δοκάρι τοῦ Νταμπίζα μὲ τὴ Δανία εὐτυχῆσαμε νὰ λείπουν οἱ τσολιάδες). Καὶ τοὺς πικραμένους, δακρυσμένους καὶ κλαμένους ποὺ δὲν ξέρεις ἐὰν αὐτὸ ὀφείλεται στὴν ἥττα, τὴν πληγωμένη «ἐθνική» ἀξιοπρέπεια ἢ τὴ χαμένη εὐκαιρία νὰ ἐπιδοθῶν αὐτοὶ στὰ νούμερα ποὺ κάνουν οἱ ὀπαδοὶ τῶν νικητῶν. Καὶ ὄλοι αὐτοὶ ἀντάμα νὰ κάνουν τὴν «ὄλα» τῆς συναδέλφωσης τῶν λαῶν σὲ ὄλη τὴ διάρκεια τοῦ ἀγῶνα, ἀποσπώντας σημαντικὸ μέρος τῶν τηλεοπτικῶν λήψεων, ἀφοῦ ἄλλωστε ἀπὸ τίς δεκαετηθιαὶ κάμερες οἱ μισὲς εἶναι γιὰ τὴν ἀφεντιὰ τους. Γνωρίζουν ἐτοῦτοι οἱ ἄνθρωποι, ποὺ κάνουν τίς διακοπὲς τους στὴν Ντίσνεϋλαντ, ἀπὸ ποδόσφαιρο, ἐνδιαφέρονται;

Πὼς λοιπὸν νὰ τὸ ἀντέξουν αὐτὸ οἱ δόλιοι οἱ (κυριολεκτικὰ) διεθνεῖς παῖχτες; Μερικοί, ἔτσι, ξυρίζονται κι αὐτοὶ ἢ ἀφήνουν κοτσίδες, βάφουν τὰ μαλλιά τους, χτυπιοῦνται σὰν τὸ ψάρι μόλις τοὺς ἀγγίξει ὁ ἀντίπαλος, σπᾶνε τὸ κεφάλι τους νὰ σκεφτοῦν νέα κόλπα πανηγυρισμοῦ, κάνουν ὅ,τι νούμερο μπορέσουν γιὰ νὰ παίξουν κι αὐτοὶ ἕναν ἄλφα ρόλο. Μέσα σὲ αὐτὸν τὸν κυκεῶνα, ποῖος μπορεῖ νὰ διακρίνει μιὰ ἀπίθανη στιγμαία ἐμπνευση (π.χ. τοῦ Λάουντροπ τοῦ πρεσβύτερου) ἢ τὸ τέλειο στοπάρισμα στὸ κέντρο τοῦ γηπέδου ἀπὸ παγκοσμίως ἄγνωστο Μαροκινὸ ἢ μιὰ μπαλιά τοῦ Ἰάπωνα Νακάτα, ἄσε πῶς σύνθετα πράγματα, ὅπως τοὺς τρόπους ἀνάπτυξης τοῦ παιχνιδιοῦ. Ἐκτὸς πιά κι ἂν πρόκειται γιὰ ἐνέργειες παικτῶν ποὺ Τύπος καὶ τηλεόραση — ἄλλοι παραδοσιακοὶ καὶ πλέον ἐντελῶς ἀνυπόφοροι πρωταγωνιστές — ἔχουν ἀποφασίσει μὲ τὸ ἔτσι θέλω νὰ ἀνακηρύξουν ἰσοπεδωτικὰ σὲ ἀστέρες πρώτου μεγέθους, εἴτε πρόκειται γιὰ τὸν ὄντως ἀπολαυστικὸ Ρονάλντο, τὸν ἀπλῶς συμπαθὴ Σάλας ἢ ἐκεῖνον τὸν ἄχαρο Μπίρχοφ.

Τὶ νὰ τὸ κάνουμε, λοιπὸν, τὸ Μουντιάλ, ὅταν δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ κυρίως ἦταν, δηλαδὴ ἡ συνάντηση τῶν κάθε προέλευσης καὶ ἀπόχρωσης «ποδοσφαιρικῶν πολιτισμῶν», καὶ μετατρέπεται σὲ τυπικὲς συγκρούσεις λεγεωναρίων σὰν κι ἐκεῖνες ποὺ βλέπουμε ὄλο τὸν χρόνο, ὅταν ἐπομένως δὲν ἔχουμε πλέον κανένα κέφι νὰ τὸ συζητήσουμε, νὰ τὸ μοιραστοῦμε; Ὅταν τὸ συζητοῦν καὶ τὸ μοιράζονται τόσο πολλοὶ ἐρήμην του, σὺν ὁ καταγισμὸς τῶν δεκαπέντε ἐκπομπῶν τὴν ἡμέρα; Τέρμα, λοιπὸν

τὸ Μουντιάλ; Δύσκολα, τὸ αἷμα νερὸ δὲν γίνεται. Ἄλλὰ νημίζω ὅτι καὶ ἀρκετοὶ ἄλλοι θὰ ἔχουν τὴν αἴσθησι ὅτι, μέσα σὲ αὐτὸ τὸ πανηγύρι χρωμάτων καὶ λαῶν, μὲ ὅλα τοῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ στεροῦνται ἓνα κομμάτι, μικρὸ ἔστω, τοῦ ἑαυτοῦ τους, δηλαδὴ τῆς κοινωνικότητάς τους.

Γιώργος Καρᾶς

Υ.Γ.: Τὸ σημεῖωμα γράφτηκε μετὰ ἀπὸ τοὺς προημιτελικούς. Τὸ γηπεδοῦχο ἔθνος τοῦ Κλεμανσῶ, τοῦ Ζωρὲς καὶ τοῦ Μιττεράν πῆρε στὸ μεταξύ τὸ κύπελλο νικώντας τοὺς ἀγράμματους (κατὰ τὸν παραληρούντα Πρετεντέρη τοῦ Βήματος) μὲ σφιχτὴ ἄμυνα καὶ κέντρο, μερικοὺς πολὺ καλοὺς παίχτες, ἓναν ἄφθαστο τεχνίτη καὶ κοινὸ πού γιουχάιζε ἱπποτικά τοὺς ἀντιπάλους. Ἦδη τὸ ξεχάσαμε. Ἄλλωστε ὁ Ζιντάν, ὁ Ντεσάμπ, ὁ Ντεσαγί, ὁ Τζορκαέφ, ὁ Τιράμ θὰ ἔχουν ἐπιστρέψει πιά στὴν Ἰταλία, ὁ Πετί, ὁ Γκιβάρς, ὁ Λεμπέφ στὴν Ἀγγλία, ὁ Λιζαραζοῦ στὴ Γερμανία, ἄλλοι ἄλλου.

Τρία σύντομα σχόλια σὲ πρόσφατα γεγονότα

Πρὸ καιροῦ ἓνα δημόσιο πρόσωπο πού πρόσφατα βρέθηκε ἀπὸ μία ψηλὴ θέση στὴν κορυφὴ τῆς ὅλης δομῆς τοῦ ὀργανισμοῦ του, καὶ ἔτσι ἀπέκτησε ἀκόμη καλύτερη πρόσβαση στὰ ΜΜΕ, καὶ ἓνα ἀκόμη καλύτερο βῆμα γιὰ νὰ δημοσιοποιεῖ τίς ἀπόψεις του, δήλωσε ὅτι δὲν τὸν ἐνδιαφέρει ἡ προβολὴ ἢ ἡ ἐξουσία ἢ ἡ ἀποδοχὴ ἢ ἡ δημόσια ἀναγνώριση κλπ. Αὐτὸ μού θύμισε τὴν ἐξαιρετικὴ σάτιρα ἐναντίον ὄλων τῶν ἀρχομανῶν καὶ φιλόδοξων καὶ φιλοδοξούντων ἡγετῶν πού ἔγραψαν οἱ Uderzo καὶ Goscini μὲ τὰ λόγια τοῦ Μοναρχιζ, ἀρχηγοῦ τῶν ἀνυπότακτων Γαλατῶν, στὴν κλασικὴ πιά ἱστορία τοῦ Ἀστεριζ «Ἡ Διχόνοια» πού πάνω - κάτω, λέει: «Ἐμένα δὲν μὲ ἐνδιαφέρει ἡ ἐξουσία, ἀν τὸ ἤθελα θὰ μπορούσα νὰ εἶμαι καὶ συγκλητικὸς, ἀλλὰ δὲν μὲ νοιάζει».

Τὸν Μάιο, πέθανε ἀπὸ ἀνακοπὴ καρδιάς, κατὰ τὴ διάρκεια ἐγχείρισης ἀνοικτῆς καρδιάς ἢ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἀνάληψης, ἓνας συμπαθὴς καὶ γνωστὸς καλλιτέχνης. Ὁ θάνατος ἐπῆλθε σὲ ἰδιωτικὸ (καὶ ἀκριβὸ) θεραπευτήριον. Τὰ ΜΜΕ ἐπικέντρωσαν τὴν προσοχὴ τους στὴν καλλιτεχνικὴ προσφορὰ τοῦ τεθνεῶτος καὶ ὄχι στὰ αἴτια ἢ τίς συνθήκες τοῦ θανάτου. Ἀναρωτιέμαι τί θὰ εἶχε συμβεῖ καὶ τί θὰ εἶχαν δεῖξει οἱ «κάμερες» ἀν τὸ γεγονὸς εἶχε συμβεῖ σὲ κρατικὸ θεραπευτήριον. Οἱ σκέψεις αὐτὲς ἐνισχύονται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὴν ἴδια μέρα ἓνας ἄλλος ἄτυχος συμπολίτης μας ἔπεσε θύμα τροχαίου ἀτυχήματος καὶ οἱ οἰκεῖοι του πρόφεραν τὰ ὄργανά του γιὰ μεταμοσχεύσεις πού ἔγιναν σὲ κρατικὰ θεραπευτήρια. Κανεὶς στὰ ΜΜΕ δὲν τόνισε ὅτι οἱ μεταμοσχεύσεις, ἐγχειρίσεις πού ἀπαιτοῦν σημαντικὴ τεχνολογία καὶ ἐξειδίκευση, ἔγιναν ἀπὸ γιατροὺς πού εἶναι δημόσιοι ὑπάλληλοι, μισθοδοτοῦνται ἀπὸ

Διά γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ

τὸν κρατικὸ προϋπολογισμό καὶ χωρὶς κόστος γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς ἢ τίς οἰκογένειές τους. Ἡ προσπάθεια μὴ προσβολῆς (δὲν λέω συγκάλυψης, γιατί ὁ θάνατος δὲν προῆλθε ἀπὸ σφάλμα ἢ ἀνεπάρκεια) τοῦ ἰδιωτικοῦ κέντρου ἰατρικῆς φροντίδας, ἀλλὰ καὶ μὴ προβολῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲ τὸ παραμικρὸ προσβολῆς τῶν δημόσιων θεραπευτηρίων εἶναι προφανές. Ἡ ἀπαξίωση τοῦ δημόσιου καὶ ἡ καταξίωση τοῦ ἰδιωτικοῦ στὸ ἐπίπεδο τῆς ἰδεολογίας τῶν ΜΜΕ, ἀκόμη καὶ τῶν κρατικῶν, εἶναι μιὰ ὑφέρπουσα ἰδιωτικοποίηση, ἀπέναντι στὴν ὁποία πρέπει νὰ εὐαίσθητοποιηθοῦμε.

Πρὶν ἀπὸ ἓναν - δύο μῆνες, βουλευτὴς τῆς Νέας Δημοκρατίας προσκάλεσε τὴ «Χρυσὴ Αὐγὴ» στὴν πανστρατιά γιὰ τὴν ἀνακατάληψη τῆς ἐξουσίας καὶ ἔταξε στὰ μέλη τῆς καὶ ὑφυπουργεῖο. Ἡ ἐπίσημη ἀντίδραση τοῦ κόμματος ἦταν νὰ κληθεῖ γιὰ ἐξηγήσεις στὴν Ἐπιτροπὴ Δεοντολογίας, ἐνῶ ἡ ἀνεπίσημη ἓνα (γερὸ ἢ ἑλαφρὸ δὲν θὰ μάθουμε ποτέ) «κατσάδιασμα». Στις 23.6 μέλη τῆς «Χρυσῆς Αὐγῆς» ἀναγνωρίστηκαν ἀπὸ τὰ θύματα βάρβαρης ἐπίθεσης ἐναντίον τους πού εἶχε ὡς στόχο τὴ δολοφονία τους (ἀφοῦ τὸ ἓνα θύμα κατέληξε στὴν Ἐντατικὴ).

Κανεὶς δὲν ρώτησε οὔτε τὴ Νέα Δημοκρατία οὔτε τὸν ἐν λόγω βουλευτὴ πῶς αἰσθάνονται καὶ τί σκέπτονται γιὰ τὰ «καλὰ παιδιὰ» πού μπορεῖ καὶ νὰ συνασπιστοῦν μαζί τους. Ἡ φιλελεύθερη δημοκρατία δὲν κινδυνεύει μόνο ἀπὸ τίς φωνασκίες καὶ ροπαλοφορίες τῶν ἐχθρῶν τῆς. Κινδυνεύει καὶ ἀπὸ τὴ σιωπὴ τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς.

Τὰ γεγονότα εἶναι μεταξὺ τους ἄσχετα, ἀλλὰ συνέβησαν στὴν ἴδια χώρα μέσα σὲ περίπου δύο μῆνες. Ἀκόμη κι ἂν εἶναι συμπτωματικά, ἡ ταυτόχρονη ἐπίδιωξη τῆς δημοφιλίας ἀπὸ ἓνα πρόσωπο χωρὶς πολιτικὴ νομιμοποίηση καὶ ἐλεγξιμότητα, ἀπαξίωση τοῦ δημόσιου καὶ προβολὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ συγκάλυψη φιλοφασιστικῶν τάσεων στὸ κόμμα τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης, πού μπορεῖ νὰ ἀναλάβει τὴ διακυβέρνηση τῆς χώρας, πρέπει νὰ βάλει σὲ σκέψεις.

Κώστας Δικαῖος

Πριμοδότηση τῆς ὁμαδικῆς χρήσεως τῶν ΙΧ

Στὸ πρόγραμμα τοῦ ὑποψήφιου νομάρχου Ἀθηνῶν τοῦ ΣΥΝ Σπύρου Λυκούδη, κοντὰ σὲ ἄλλα μέτρα γιὰ τὴ βιώσιμη μετακίνηση μέσα στὴν πόλη, παρουσιάζεται καὶ ἡ πρόταση «πριμοδότησης τῆς ὁμαδικῆς χρήσης τῶν ΙΧ». Ὅμως, πῶς τάχα θὰ πριμοδοτηθεῖ ἡ ὁμαδικὴ χρήση τῶν ΙΧ; Ἐννοεῖται σὲ μαζικὴ κλίμακα, γιατί ἂν αὐτὴ ἢ καλὴ συνήθεια θὰ ὑπάρχει μόνον μεταξὺ φίλων, γνωστῶν καὶ κάποιων ἀνθρώπων καλῶν προθέσεων — κάτι πού ἄλλωστε γίνεται — δὲν εἶναι παρὰ εὐχὴ χωρὶς πρακτικὸ ἀποτέλεσμα.

Ὡστόσο, δὲν ἔχει παρὰ νὰ ρίξει κανεὶς μιὰ ματιὰ στὰ διερχόμενα ΙΧ γιὰ νὰ δια-

πιστώσει ὅτι στή συντριπτική τους πλειοψηφία μεταφέρουν μόνο τὸν ὁδηγό τους, σπάνια δεύτερο ἄτομο καὶ σπανιότατα τρίτο ἢ τέταρτο. Καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι πολὺ σοβαρό: πῶς μπορεῖ νὰ υπάρξει μιὰ ἔστω σχετική συλλογικότητα στή χρήση τοῦ ΙΧ, ἐνὸς ἀγαθοῦ ἰδιωτικοῦ ἐξ ὀρισμοῦ; Μὲ κίνητρα; Ἀναγκαστικά; Μὲ τὴν ἐνημέρωση τοῦ κοινοῦ γιὰ νὰ υἱοθετηθεῖ αὐτὴ τὴν καλὴ συνήθεια, ποὺ σίγουρα πολλοὺς θὰ ἐξυπηρετοῦσε καὶ θὰ περιορίζε τα κυκλοφοροῦντα ὀχήματα; Ἡ μόνη, καὶ ξεπερασμένη πλέον, σχετικὴ ἐμπειρία ποὺ ὑπάρχει εἶναι τὰ «πειρατικά» ταξί καὶ ἰδίως ἐκείνων τῶν γιωταχήδων ποὺ πήγαιναν στή δουλειά τους ἀλλὰ ψάρευαν καὶ κανέναν πελάτη στὸ δρόμο. Σήμερα, ἂν κάποιος ὁδηγὸς ΙΧ σταματήσει δίπλα σου καὶ μὲ τὸν πιὸ εὐγενικὸ τρόπο τοῦ κόσμου σοῦ προτείνει νὰ σὲ ἐξυπηρετήσῃ ἐνῶ ἔχεις ξεροσταλιάσει περιμένοντας ταξί ἢ λεωφορεῖο κινδυνεύει νὰ εἰσπράξῃ τὰ ἐπίχειρα τῆς εὐγενείας του. Στὴν πράξη ἢ ὁμαδικὴ χρήση τῶν ΙΧ μοιάζει ἀκατόρθωτη γιὰτί, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἶναι δύσκολο νὰ συμπέσουν οἱ ὥρες τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ δρομολόγια. Κυρίως, ὅμως, γιὰτί οἱ ἄνθρωποι δὲν γνωρίζομαστε ἀκόμη κι ἂν μένομε χρόνια στήν ἴδια πολυκατοικία, στὸν ἴδιο δρόμο, γιὰτί ὑποπτευόμαστε ἢ ἀποφεύγομε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, γιὰτί ἀδιαφοροῦμε καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀγνωστοὶ μεταξὺ ἀγνώστων, δὲν μιλοῦμαστε κι οὔτε ἔχομε διάθεση νὰ μιλήσομε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο. Τέτοια ἤθη ἀλληλοσυμπαραστάσης, συνεργασίας καὶ ἀλληλοεξυπηρέτησης θὰ προϋπέθεταν ὑψηλοῦ βαθμοῦ ἀλληλεγγύη καὶ κοινωνικότητα τῶν ἀνθρώπων, κάτι δηλαδὴ ποὺ στήν κοινωνία τοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ τῆς ἀπομόνωσης ἔχει πρὸ πολλοῦ ἐξοβελισθεῖ.

Τὴ δεκαετία τοῦ '60 καὶ τοῦ '70 ἀκόμη ἄκμαζε ἡ πρακτικὴ τοῦ ὁποστώπ, ἰδιαίτερα μεταξὺ τῶν νέων καὶ κυρίως στὶς ὑπεραστικὲς καὶ τὶς διεθνικὲς μετακινήσεις. Τὴν ἔφαγε ὁ φόβος. Τὸν Μάη τοῦ '68, στὸ Παρίσι, ἐνῶ ὑπῆρχε γενικὴ ἀπεργία τῶν μέσων μαζικῆς συγκοινωνίας (μετρό, λεωφορεῖα) καὶ τῶν ταξί, ἐνῶ ἡ ἔλλειψη βενζίνης εἶχε ἀκίνητοποιήσει τὰ περισσότερα ΙΧ, ὥστόσο οἱ ἄνθρωποι μέσα στήν πόλη κυκλοφοροῦσαν ἄνετα διότι ὅσοι διέθεταν βενζίνη τὸ θεωροῦσαν ὑποχρέωσή τους νὰ μεταφέρουν ἐντελῶς ἀγνώστους συμπολίτες ποὺ πήγαιναν πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση. Δὲν μποροῦμε νὰ νοσταλγοῦμε ἐκεῖνο τὸ «μαγιάτικο» πνεῦμα τῆς συντροφικότητας. Χάθηκε, μαζί μὲ πολλὰ ἄλλα.

Βρισκόμαστε, λοιπόν, σὲ μιὰ κατάσταση ποὺ ἐνῶ ἡ πόλη στενάζει κάτω ἀπὸ τὴν τεράστια συσσώρευση ἰδιωτικῶν αὐτοκινήτων, οἱ ἄνθρωποι δὲν μποροῦν νὰ μετακινήθουν μιὰ καὶ τὰ μαζικὰ μέσα συγκοινωνίας εἶναι ἀνεπαρκέστατα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ προσφυγὴ στὸ ΙΧ γίνεται ὀλοένα καὶ πιὸ μαζικὴ, ὀλοένα καὶ πιὸ μονόδρομος. Καὶ ὁ φαῦλος κύκλος συνεχίζεται. Διότι ἡ χρησιμότητα τοῦ αὐτοκινήτου ἀναιρεῖται ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς χρησιμοποίησης: εἶναι, ἴσως, τὸ μόνο διαρκὲς ἀγαθὸ ποὺ χρησιμοποιεῖται στὸ ἐλάχιστο τῶν δυνατοτήτων του. Μπορεῖ νὰ μεταφέρει 4 ἢ 5 ἄτομα, δὲν ὑπηρετεῖ, ὅμως, παρὰ μόνο τὸν ὁδηγό του, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὁ χρόνος χρησιμοποίησής του εἶναι ἐλάχιστος: μιὰ - δυὸ ὥρες τὸ εἰκοσιτετράωρο. Σπαταλιέται ἔτσι μέσα στήν ἀκίνησία καὶ τὴν ἀτομικιστικὴν χρήση ἓνας τεράστιος κοινωνικὸς πλοῦτος. Καὶ τὸ λίγο ποὺ χρησιμοποιεῖται, αὐτὴ ἡ λίγη ὠφέλεια ποὺ ἀποφέρει στὸν κάτοχό του, σὲ κοινωνικὸ ἐπίπεδο, ἐξαλλάσσεται μὲ ρύπους, ἠχορρύπανση, ἀτυχήματα, κυκλοφοριακὸ χάος, ἀπομόνωση, οἰκονομικὸ κόστος.

Πράγματι, τὸ «μέτρο» τῆς ὁμαδικῆς χρήσης τοῦ ΙΧ θὰ ἦταν ἓνας τρόπος κοινωνικοποίησής του, θὰ τὸ ἔφερε πιὸ κοντὰ στὶς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων καὶ θὰ μείωνε τὶς ἀντικοινωνικὲς του συνέπειες. Ὅμως, ἡ ὁμαδικὴ χρήση δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι

μέτρο, δὲν μπορεῖ νὰ ρυθμιστεῖ, νὰ προγραμματισθεῖ, νὰ θεσμισθεῖ. Διότι τὴν ἀτομικὴ καί, χειρότερα, τὴν ἐγωιστικὴ χρησιμοποίησιν τοῦ ΙΧ τὴν ὑπαγορεύει ἡ ἰδεολογία τῆς αὐτοκίνησιν καὶ τῆς ὑποτιθέμενης ἀτομικῆς ἀνεξαρτησίας: τὸ ΙΧ ἀνήκει στὸν κάτοχό του καὶ αὐτὸς ὅ,τι θέλει τὸ κάνει, πολὺ περισσότερο πού ἐπιτρέπει στὸν ἰδιοκτήτη του «νὰ εἶναι ὁ ἑαυτὸς του». Αὐτό, λοιπόν, πού σὲ ἕνα ἐκλογικὸ πρόγραμμα ὑποψήφιου τῆς Ἀριστερᾶς μοιάζει τόσο εὐνόητο, τόσο λογικὸ, τόσο ὠφέλιμο χωρὶς κανένα κόστος, στὴν πραγματικότητά εἶναι ἀπὸ τὰ δυσκολότερα πράγματα τοῦ κόσμου. Ἀφοῦ προϋποθέτει καὶ συνεπάγεται πρακτικὴ ἀναίρεση τῆς ἀτομικιστικῆς ἰδεολογίας καὶ συμπεριφορᾶς καὶ ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιβληθεῖ νομοθετικὰ καταντᾶ εὐχὴ χωρὶς ἀντίκρισμα.

Δὲν λέω, βέβαια, ὅτι εἶναι κακὸ πού προτείνεται σὲ ἕνα ἐκλογικὸ πρόγραμμα ἡ «πρρομώδότησις τῆς ὁμαδικῆς χρήσεως τῶν ΙΧ». Δὲν βλάπτουν οἱ προτροπὲς πρὸς τὴ σωστὴ κατεύθυνση. Σκέφτομαι μόνον ὅτι αὐτὴ ἡ ἀπλὴ καὶ χρησιμώτατη συνήθεια θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ συνολικὴ ἀνατροπὴ τοῦ τρόπου πού ζοῦμε, τῶν σχέσεων πού ἔχουμε μὲ τὰ πράγματα καὶ τοὺς συμπολίτες μας. Ἀλλὰ ὅταν ἔχουμε διώξει ἀπὸ τὴν πόρτα ἀκόμα καὶ τὴ διάθεσις γιὰ ἀπλὲς ἀνατροπὲς πῶς, εἶναι δυνατὸν αὐτὲς νὰ ξαναμποῦν στὴ ζωὴ μας ἀπὸ τὸ παράθυρο;

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

Ἡ ἐξυγίανσις τῶν δημόσιων οἰκονομικῶν

Στὰ τέλη τῆς περασμένης ἐβδομάδας, ὁ ὑπουργὸς κ. Παπαντωνίου, γνωστὸς θεραπευτὴς τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας, ἀνακοίνωσε περιχαρῆς τὴν κυβερνητικὴ πρόθεσις νὰ ὑλοποιήσει τὴ «μεγαλύτερη χρηματιστηριακὴ κίνησις στὴν ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας». Στις μέρες μας, ἔτσι ὀνομάζεται ἡ ἐκποίηση περιουσιακῶν στοιχείων τοῦ Δημοσίου, στοιχείων τόσο μεγάλης πλέον ἀξίας, ὥστε ἀντὶ νὰ τὰ πωλήσει κανεὶς στὸ παζάρι, τὰ πουλᾷ στὸ Χρηματιστήριον. Πόσο μᾶλλον τώρα πού, ὅπως ἀπέδειξε ὁ κ. Λάτσης, ὑπάρχουν ἀξιόλογοι ἀγοραστὲς.

Ἡ ἱστορία, πάντως, εἶναι γνωστὴ. Πουλιέται ἕνα ἐπιπλέον 15% τῶν μετοχῶν τοῦ ΟΤΕ, ἀξίας, χρηματιστηριακῆς, ἐνὸς τρισεκατομμυρίου καὶ ἑκατὸν εἴκοσι ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Ἀπὸ αὐτὰ τὸ Δημόσιον θὰ κρατῆσει 470 δισεκ. γιὰ νὰ μειώσει ἐλλείμματα καὶ νὰ μπαλώσει τρύπες καὶ τὰ ὑπόλοιπα θὰ τὰ ἀφήσει στὸν ΟΤΕ γιὰ νὰ τὰ ἀξιοποιήσει ὁ τελευταῖος σὲ συνεργασία μὲ τὸν γνωστὸ ΙΝΤΡΑ - ἐπιχειρηματία. Ἔτσι ὥστε νὰ ζήσουν αὐτοὶ καλὰ καὶ μεῖς χειρότερα.

Μένουν λοιπόν στὸ δημόσιον ταμεῖο, πρὸς ὄφελος τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, τὰ ὑπόλοιπα. Μισὸ τρισεκατομμύριον εἶναι, τέλος πάντων, αὐτό, περίπου 50.000 κατὰ ἐλληνικὸ κεφάλι, καὶ ἐπειδὴ δὲν θὰ μᾶς τὰ μοιράσουν — τί νὰ τὰ κάναμε ἄλλωστε — δικαιού-

μαστε νὰ παρατηρήσουμε τὸ τί θὰ κάνει ὁ ἔθνικὸς μας διαχειριστής, ἡ κυβέρνησις. Ἡ ἀπάντησις ἐδόθη ἀπὸ ἄλλον ὑπουργό, τὸ ἴδιο φιλόδοξο καὶ ἀποτελεσματικὸ μὲ τὸν κύριο Παπαντωνίου. Πράγματι, ὁ περιοδεύων στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες κ. Τσοχατζόπουλος, ἀνακοίνωσε - καταχαρούμενος καὶ αὐτὸς - ὅτι ἐκλείσει συμφωνία μὲ τοὺς Ἀμερικανούς νὰ μᾶς πουλήσουν 20 μεταχειρισμένα ἄ-16 μὲ 30 δισεκατ. δραχμὲς μόνο γιὰ νὰ ἀντικαταστήσει ἡ ἀεροπορία τὰ ἀεροσκάφη ποὺ ἔχασε σὲ ἀτυχήματα. Νὰ ἔχει δηλαδὴ νὰ ρίχνει καὶ τὰ ἐπόμενα χρόνια, καθὼς τὰ ἀγορασθέντα ἀπὸ τὴν «ἀγορὰ τοῦ αἰῶνα» κοντεύουν νὰ τελειώσουν. Ταυτόχρονα, ἐπειδὴ οἱ ἀναγνώστες ἢ οἱ τηλεθεατοακροατές τῆς εἵδησις μποροῦσαν νὰ ἀνησυχῆσουν ἀπὸ τὴν ταπεινότητα τοῦ ποσοῦ, ποὺ θὰ ἄφηνε ἀναξιοποίητα τὰ εἰσπραχθέντα ἀπὸ τὴν ἐκποίηση τοῦ ΟΤΕ ποσά, ὁ ὑπουργὸς ἔσπευσε νὰ καθησυχάσει τὸν κόσμον, διαβεβαιώνοντας ὅτι τὸ μικρὸ αὐτὸ ποσὸ εἶναι ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν κανονικὴ ἐπένδυσις τοῦ ἐνὸς τρισεκατομμυρίου τριακοσίων δισεκατομμυρίων δραχμῶν, μὲ τὸ ὅποιο θὰ ἀγοραστοῦν πραγματικὰ σύγχρονα ἀεροπλάνα. Καὶ ἔτσι ἠσύχασαν οἱ ἀνησυχῶντες.

Φυσικὰ, τὰ ἔσοδα ἀπὸ τίς ὡς τώρα ἐκποιήσεις, ὅσο κι ἂν αὐτὲς εἶναι «ἱστορικές» ὡς πρὸς τὸ ὕψος τους, δὲν ἀρκοῦν γιὰ τὴ νέα ἀγορά. Ἄς μὴν ἀνησυχεῖ κανεὶς γι' αὐτό. Στὴν κατοχὴ τοῦ Δημοσίου βρίσκεται ἀκόμα — ὦ τοῦ ἀναχρονισμοῦ καὶ τοῦ σκανδάλου! — τὸ 55% τῶν μετοχῶν τοῦ ΟΤΕ, τὸ 100% τῆς ΔΕΗ, κάτι νοσοκομεῖα, κάτι πανεπιστήμια, κάτι λιμάνια, κάτι νησιά καὶ κάτι θάλασσες. Μποροῦν ἀκόμα νὰ ἐκποιηθοῦν καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἀεροδρόμια. Οἰκονομικοτεχνικὲς μελέτες ἀπέδειξαν ὅτι εἶναι πιὸ ἀποδοτικὸ νὰ νοικιάζονται μὲ λήσινα ἀεροδιάδρομοι γιὰ νὰ προσγειώνονται οἱ ἀγορὲς τοῦ αἰῶνα.

Κατόπιν ὄλων αὐτῶν, οἱ ὅποιες ἀπορίες ἢ ἀνησυχίες δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἐκ τοῦ πονηροῦ...

Γιώργος Μαργαρίτης

Τὸ δίκαιο τῆς καταπατήσεως

Ἄργησε κάπως νὰ ἐκπληρωθεῖ ἡ προτροπὴ τοῦ Ἰωάννου (τοῦ γελοιογράφου), ποὺ ζητοῦσε, ἤδη ἀπὸ τὸ 1980, τὴν ἀνέγερσις μνημείου στὸν «ἄγνωστο οἰκιστὴ». Τὸν αὐθαιρετοῦχο, τὸν καταπατητὴ. Ἡ πολιτεία, ὅμως, ποὺ πάντα στήνει εὐήκοον οὐς στὰ λαϊκὰ αἰτήματα, ἔρχεται τώρα μὲ νόμον ποὺ κατατίθεται στὴ Βουλὴ νὰ νομιμοποιήσει 300.000 τέτοια λαϊκὰ αἰτήματα, 300.000 αὐθαίρετα καὶ καταπατήσεις δημόσιας περιουσίας. Μὲ ἀντίτιμον τὴν καταβολὴν στὸ Δημόσιον τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας τοῦ καταπατηθέντος οἰκοπέδου: ὅποιος εἶχε τὴν πρόνοια νὰ βάλει κάπου μερικὸς πασσάλους ἢ ἓνα συρματόπλεγμα καὶ νὰ πεῖ «τοῦτο τὸ χῶμα εἶναι δικό μου καὶ κατάδικό μου», «δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ μοῦ τὸ πάρει», σύμφωνα μὲ τὸ νομοσχέδιον θὰ ἀποκτήσει πλήρεις τίτλους κυριότητος, θὰ μπορεῖ νὰ τὸ μεταγράψει καὶ νὰ θεραπεύσει τὰ «κεκρυμμένα ἐλαττώματα» (τὴ βάνουσι παρανομία, δηλαδὴ, τὴν καταπάτησι καὶ οἰκειοποίησην δημόσιας περιουσίας), ἐφόσον δώσει κάτι καὶ στὸν νόμιμον

Διά γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ

ιδιοκτήτη, τὸ κράτος. Αὐτὸ τὸ «κάτι» δὲν μπορεῖ νὰ ξεπεράσει τὴν ἀντικειμενικὴ ἀξία τοῦ ἀκινήτου. Ἄν, μάλιστα, «ἀποδεδειγμένα» — ποῖος δὲν μπορεῖ νὰ ἐμφανίσει δύο μάρτυρες, τὸ λογαριασμὸ τῆς ΔΕΗ, ἀκόμη καὶ βεβαίωση τοῦ παπα τῆς ἐνορίας ὅτι ὁ καταπατητὴς ἔκανε τρισάγια κάθε μῆνα — κατοικεῖ στὸ ἐν λόγω ἀκίνητο, ἔστω κατὰ τoὺς θερινoὺς μῆνες, τότε τὸ πολὺ πολὺ θὰ καταβάλει μέχρι τὸ 60% τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας. Κρείττων ἢ θέσις τοῦ κατέχοντος. Οἱ πολύτεκνοι ἀρκεῖ νὰ πληρώσουν τὸ 50% καὶ οἱ ἀγρότες πολύτεκνοι τὸ 20%. Ἔτσι, ἐναντι εὐτελοῦς τιμήματος, θὰ μπορέσουν νὰ νομιμοποιηθοῦν ὅλα τὰ αὐθαίρετα καὶ καταπατηθέντα μέχρι 1.1.1988.

Ἐξάλλου, χάρις σ' αὐτὴν τὴν κατ' οἰκονομία, σολομώντεια λύση, μὲ τὴν ὁποία παρακάμπτονται ἐκκρεμότητες, δικαστικοὶ ἀγῶνες, γραφειοκρατικὲς διαδικασίες, καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ ἡσυχάσουν καὶ τὸ κράτος θὰ εἰσπράξει, ὅπως ὑπολογίζει, 300 δισ., μέρες ΟΝΕ πού ἔρχονται.

Ποῦ βρίσκεται τὸ κρίμα; Τὴν ἐποχὴ τῶν ιδιωτικοποιήσεων τέτοιες ρυθμίσεις δὲν εἶναι κρίματα. Δὲν εἶναι παρὰ μιὰ περίπτωση μαζικῆς καὶ «λιανικῆς» ιδιωτικοποίησης, ξεπουλήματος ὅσο ὅσο τῆς δημόσιας περιουσίας, προκειμένου νὰ ἐξοικονομηθοῦν κάποια χρήματα. Ὡστόσο, ἄταφο θὰ μένει ἀνάμεσά μας τὸ πτώμα τῆς νομιμότητας καὶ τοῦ δικαίου. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ἄλλωστε. Ἀπὸ συστάσεως ἐλληνικοῦ κράτους ἢ κοινωνία μας ἐδαφικοποιεῖται καὶ οἰκοδομεῖται πάνω στὴ γραμμὴ καταπάτηση - νομιμοποίηση. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἐλληνικὸς δρόμος, ὁ ἐθνικὸς, στὸν ὁποῖο τὸ ἴδιο τὸ κράτος καταλύει τὶς ἀρχές νομιμότητας πού τὸ ἴδιο θεσπίζει, δηλαδὴ καταργεῖ τὴν ἀξιοπιστία του. Ἐφόσον δίνει ἄφεση ἀμαρτιῶν σὲ πιστοποιημένες παρανομίες, αὐθαιρεσίες καὶ ζορμπαλίκια, μὲ ποιὸ ἠθικὸ καὶ νομικὸ κύρος θὰ μπορεῖ αὐριο νὰ ἀποτρέψει νέες καταπατήσεις; Ἡ, μήπως, τὸ κράτος πιστεύει ὅτι καταπατήσεις γίνονταν ὡς τὰ τέλη τοῦ 1988, ἐπῆλθε μετὰ τὸ «βρώμικο» 1989, οἱ παρανομίες πῆραν τέλος καὶ ἡ Ἑλλὰς πλέει μέσα σὲ πελάγη νομιμοφροσύνης;

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

Ἵστερόγραφο: Σὲ ἓνα καφενεῖο στὴν Πλάκα, πάνω στὸν πεζόδρομο, ἓνας νεαρὸς εἶχε παρκάρει τὴν ὀκτακοσάρα του ἀνάμεσα στὰ τραπεζάκια. Δὲν ἦταν ὁ μόνος ἄλλωστε, στὸ ἴδιο σημεῖο, ὅπως καὶ σὲ ὅλους τοὺς πεζόδρομους, ἦταν παρκαρισμένα καμιά δεκαριά μηχανάκια. Φεύγοντας, ὁ νεαρὸς μᾶς ἀμόλησε ἀρκετὸ δροσερὸ ἀέρα μὲ τὴν ἐξάτμισή του. Κι ὅταν, διακινδυνεύοντας κάποια διαμαρτυρία, τὸν ρώτησα μὲ ποιὸ δικαίωμα μᾶς ἐνοχλεῖ, ὁ νεαρὸς μὲ βλοσυρὸ ὕφος μοῦ ἀπάντησε: «Ἐέρεις πόσα χρόνια μένω ἐγὼ ἐδῶ;» Δὲν θὰ ἦταν πάνω ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν. Ὁρθῶς πάντως προέβαλε τὸ «δίκαιον τῆς καταπατήσεως», γιὰ τὸ ὁποῖο οἱ Νομικὲς Σχολὲς τῶν Πανεπιστημίων μας κακῶς δὲν ἔχουν ὀργανώσει σχετικὸ τμῆμα γιὰ νὰ παρέχει αὐτόνομο πτυχίο. Διότι ἡ καταπάτηση καὶ ἡ αὐθαιρεσία εἶναι τὰ κατ' ἐξοχὴν σύγχρονα γνωστικὰ ἀντικείμενα. Πάντως, οἱ κ.κ. Παπαδόπουλος καὶ Τζουμάκας δὲν θὰ εἶχαν τίποτε νὰ ἀντιτάξουν στὸν νεαρὸ τῆς μοτοσυκλέτας, ἀφοῦ τοῦ δίνουν τὴ δυνατότητα, ὅπως καὶ στοὺς 300.000 καταπατητὲς, νὰ προβάλλει τὴν «ἐλαχίστου χρόνου νομὴ» ἢ τὴν ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου χρησιμότητα.

Τὸ καποδιστριακὸ τέλος τῆς πολιτικῆς

Τὸ σχέδιο «Καποδιστριας», ἀφοῦ ἐξειδικεύτηκε μὲ μελέτες ἐιδικῶν, ἐκθέσεις, διατάγματα καὶ νόμους, τοποθέτησε τὴν πρωτεύουσα τοῦ Δήμου Ἐθνικοῦ Ἡρώος στὸ Καλοχώρι. Οἱ ἀντιδράσεις, ἔντονες πρὶν ὀλοκληρωθοῦν οἱ διεργασίες, προοδευτικὰ ἐκόπασαν καὶ τὰ δώδεκα χωριά τῆς εὐρύτερης περιοχῆς ἐδέχθησαν τὴ διοικητικὴ τους συγχώνευση.

Ἦρθε, ὅμως, ὁ καιρὸς τῶν ἐκλογῶν, τῆς ἀνάδειξης τῶν υποψήφιων δημάρχων, τῆς κατάρτισης ψηφοδελτίων καὶ τῆς διαμόρφωσης προγραμμάτων. Τὸν παλιὸ καιρὸ, ἢ ὅλη διαδικασία γινόταν κυρίως στὰ κομματικὰ γραφεῖα, ἄντε στὰ καφενεῖα τῶν ὁμοϊδεατῶν, ὅπου οἱ ζυμώσεις κατέληγαν στὸ ἀναμενόμενο: Ἡ νομαρχιακὴ ἐπιτροπὴ τοῦ κόμματος τοῦ σοσιαλιστικοῦ νεοφιλελεύθερου ἐκσυγχρονισμοῦ ἢ ἡ ἀντίπαλη καὶ ἀντίστοιχη τοῦ κόμματος τῆς ἐκ νέου σωτηρίας ἀποφάσισαν νὰ στηρίξουν τὴν υποψηφιότητα τοῦ κου Καλοῦ Καλομελετόπουλου ἢ τοῦ κυρίου Εὐπνίου Ἄγρυπνου. Τὸν παλιὸ καιρὸ αὐτά. Διότι τώρα ὁ Καποδιστριας μετέβαλε τὶς ἰδεολογίες τῶν ἀνθρώπων μὲ βάση τὴν τοπογραφία καὶ ἔφερε τοὺς κοντινοὺς γείτονες λίγο πιὸ κοντά.

Στὸν Δήμο Ἐθνικοῦ Ἡρώος, οἱ ἀνακοινώσεις τῶν υποψηφιοτήτων πῆραν τὴν ἀκόλουθη μορφή. Οἱ κάτοικοι τῶν πρώην κοινοτήτων Κοντοχωρίου, Μακροχωρίου, Κακοχωρίου, Κατωχωρίου, Πανωχωρίου καὶ Μικροχωρίου, ἀποφάσισαν σὲ γενικὲς συνελεύσεις νὰ στηρίξουν τὴν υποψηφιότητα τοῦ κυρίου Ἀρνητῆ Ἀρνησόπουλου, μὲ κύριο στόχο νὰ πετύχουν τὴ μεταφορὰ τῆς ἔδρας τοῦ Δήμου Ἐθνικοῦ Ἡρώος ἀπὸ τὸ Καλοχώρι στὸ Μακροχώρι. Ταυτόχρονα, οἱ κάτοικοι τῶν πρώην κοινοτήτων Δροσοχωρίου, Ξηροχωρίου, Κηποχωρίου, Ἄλωνοχωρίου καὶ Λυκοχωρίου, δημοκρατικὰ καὶ πάλι, σὲ γενικὲς συνελεύσεις, στηρίζουν τὴν υποψηφιότητα τοῦ Θωμᾶ Ἀπιστου, μὲ σύνθημα τὴ μεταφορὰ τῆς ἔδρας τοῦ Δήμου Ἐθνικοῦ Ἡρώος στὸ Λυκοχώρι. Οἱ κάτοικοι τοῦ Καλοχωρίου, φυσικά, κατεβάζουν τρίτο υποψήφιο μὲ στόχο τὸν ὑπὲρ τῆς μὴ μετατόπισης τῆς ἔδρας ὑπέρτατο ἀγῶνα.

Τὸν παλιὸ καιρὸ τῆς πολιτικῆς, οἱ υποψήφιοι ὑπόσχονταν γέφυρες καὶ ποτάμια, σχέδια πόλης ὡς τὰ ὅρια τῆς κοινότητος καὶ τῆς ἔμπροσθεν αὐτῆς ὑφαλοκρηπίδας, ἀποχαρακτηρίσεις δασῶν, ἀγῶνες γιὰ νομιμοποίηση αὐθαιρέτων. Σήμερα ὑπόσχονται μόνο οἰκόπεδο μὲ θεά. Δωρεὰν οἰκόπεδο, τῆς ἐκκλησίας, τῆς κοινότητος, τοῦ Δημοσίου ἐρήμην τοῦ Δημοσίου ἢ, ἐλλείψει αὐτῶν, κάποιον καταπατημένο κοινοτικὸ πάρκο. Ἐκεῖ θὰ κτισθεῖ, ὑπόσχονται, ἡ ἔδρα τοῦ Δήμου Ἐθνικοῦ Ἡρώος. Ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἀέρας εἶναι καθαρὸς, τὸ πάρκινγκ ἄνετο, ἢ θεά μαγευτικὴ καὶ ἡ χωματερὴ σὲ ἀπόσταση. Ἐκεῖ, θὰ βασιλεύσει ἡ νέα τοπογραφικὴ καὶ ὑπερκομματικὴ ἐξουσία. Καὶ θὰ ζήσουν οἱ κάτοικοι συμπάντων τῶν χωριῶν καλὰ καὶ ὁ ἡγεμόνας τοὺς καλύτερα. Μέχρι τὶς ἐπόμενες ἐκλογὲς ὅπου θὰ ἐπαναρχίσει ὁ διάλογος γιὰ τὰ προσόντα

τῶν δωρεάν οἰκοπέδων.

Τελικά, αὐτὰ πού ὀνομάζαμε τοπικές πολιτικές καί κομματικές θέσεις καί ἀρχές αὐτοδιοίκησης τερμάτισαν τὸ βίο τους τόσο ἀνεπαίσθητα, τόσο φυσικά καί ὀμαλά πού μᾶς δημιουργήθηκε μιὰ ὀξύτατη ἀπορία: τί ὕλικό περιεῖχαν τελικά; Οἱ τάσεις τους πρὸς τὴν ἐξαέρωση, οἱ πτητικές του ἀρετὲς καί ἡ σχέση τους μὲ τὸ κενό ἀνήκουν ἄραγε στὴ μελετητικὴ ἀρμοδιότητα τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης ἢ προκαλοῦν τὰ νόμπελ Φυσικῆς στὴν ἀναζήτηση μιᾶς νέας, ἀπροσδιόριστης οὐσίας;

Γιῶργος Μαργαρίτης

Τὸ σῶμα τοῦ φασίστα

Τὸ καλοκαίρι, ἐποχὴ τοῦ σώματος. Ἐποχὴ πού τὸ σῶμα θέλει νὰ βγεῖ ἀπὸ τὰ ἱστορικά του φορτία, νὰ ἐξατμιστεῖ στὸ ὕπαιθρο, νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τίς τοξίνες τῆς ἔγνοιας. Ἀκόμα κι ἂν τὰ ὀργανωτικά τῶν διακοπῶν καί τῶν ἐκκρεμοτήτων δηλητηριάξουν τὸ σῶμα, αὐτὸ ἀντιστέκεται, ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ ἔσχατο ἀστικό ὄραμα: τὴ φυγὴ, τὴν ἔξοδο «ὀπουδήποτε, ἔξω ἀπὸ ἐδῶ».

Αὐτὸ τὸ εἰδύλλιο τοῦ σώματος μὲ τὴ φυγὴ καί τὴ γυμνότητα δὲν εἶναι φυσικά κανόνας γιὰ ὅλους. Καί δὲν μιλῶ ἐδῶ γιὰ τὸν ἕναν στοὺς τρεῖς πού δὲν θὰ πάει φέτος διακοπὲς ἐξαιτίας γραμματίων καί ἄλλων ὑποχρεώσεων. Δὲν μιλῶ γιὰ τὰ καθηλωμένα στὴν ἀνάγκη σώματα, γιὰτι κι αὐτὰ μόνο γιὰ λόγους ἀνωτέρας βίας δὲν θὰ πραγματώσουν τὸ ὄραμα τῆς φυγῆς.

Μιλῶ γιὰ τὰ σώματα τῆς βίας, αὐτὰ πού δείχνουν νὰ ἀρνοῦνται τὴν ἐλαφρότητα τῶν Ἰουλιῶν. Τὰ κορμιά πού θαρρεῖς πὺς ἔχουν ἐνσωματώσει τὴ διάπυρη, ἀδιάλλακτη, ἐξουθενωτικὴ πλευρὰ τῆς θερινῆς ἡλιοφάνειας, γιὰ νὰ τὴ ζήσουν, μὲ τὸν τρόπο τους, στὸ σκοτάδι. Σὰν αὐτοὺς τους ἔφηβους πού ρίχνουν τὴ μολότοφ στὸ πρόσωπο τοῦ ἄλλου, τοὺς χουλιγκάνους τῆς Ἀθήνας ἢ τοῦ Παρισιοῦ. Ἡ σὰν τὰ ἄλλα σώματα, ἐκείνων πού τοποθετοῦν βόμβες ἢ πυροβολοῦν τζαμαρίες. Καί τέλος, τὰ τερατώδη, νιζοειδῆ σώματα τῶν νέων τῆς Χρυσῆς Αὐγῆς, πυρπολημένα ἀπὸ τὸ μίσος, ἀνίκανα νὰ χαλαρώσουν, ἀνίκανα νὰ φιλοξενήσουν τὸ ὀτιδήποτε.

Μιλῶ, λοιπόν, γι' αὐτὰ τὰ κλειστὰ σώματα πού, ἐπειδὴ ἐπαγρυπνοῦν διαρκῶς, εἶναι κομμένα καί ραμμένα γιὰ τὴν τυραννία. Στριμωγμένα μέσα στοὺς μυῶνες ἢ στὰ μιλιτέρ ρούχα καί ἄρβυλα, δείχνουν τὴν ἀποστροφή τους στὰ χαλαρὰ καί ἐκθηλωμένα σώματα τῶν ἄλλων. Σὲ αὐτὰ πού κοινωνοῦν τὸ φραπέ, τὴν παραλία, τὰ χιτ τοῦ καλοκαιριοῦ, τὴ νωθρότητα τῶν οὐζερί ἢ τὴν κομεντι αἴσθηση τῶν θερινῶν κινηματογράφων.

Τὰ ἐξτρεμιστικά καί χουλιγκανικά σώματα μισοῦν τὴν κόπωση. Ζητοῦν τὴ διαρκὴ ἔνταση, τὸν ἠλεκτρισμὸ τῆς ἐπίθεσης, τὴ μαγεία τῆς ἐκδίκησης. Δὲν ξεχοῦν τίποτε, ἢ λήθη εἶναι παραμῦθι, ὅπως ἔλεγε ἕνα παλιὸ σύνθημα τῆς ΕΝΕΚ. Τρέφονται ἔτσι ἀπὸ τὸ ἄγχος μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού ἕνας ὑποχόνδριος σιτίζεται ἀπὸ τίς φανταστικές του ἀσθένειες: τὸ ἄγχος τοὺς δίνει νόημα, γεμίζει τίς νύχτες τους, τὸ χρονο τους, τὴν παρέα τους. Ὅταν οἱ ἄλλοι ἀναγνωρίζουν τὴν κόπωσή τους ἀπὸ τὴ

σκληρότητα τοῦ χρόνου καὶ ψάχνουν τὴ φυγὴ ἔξω ἀπὸ τὸν κλοιὸ τῶν ρόλων πρὸς τὴν κοντινότερη παραλία ἢ τὴν καφετέρια τῆς πλατείας, τὰ τυραννικὰ σώματὰ ὑπενθυμίζουν στὴν κοινωνία τὴν ὑπόγεια ἀλήθεια τῆς: τὸ ἀέναο τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τὸ ἀπαρακάμπτο τῆς ἐχθρας καὶ τῆς μάχης, τὸ γρονθοκόπημα καὶ τὴ συνωμοσία.

Ἀλλὰ ἀγνοώντας τὴν κόπωση, περιφρονώντας τὴ μαλθακὴ εἰρήνη τοῦ φραπέ καὶ τῆς πλάζ, τὰ σώματα τοῦ νεοφασισμοῦ λοιδοροῦν τὴν ἀξία τῆς στρατεύσεως, ὅπως καὶ τῆς συλλογικότητας. Παρουσιάζουν στὴ σκηνὴ τὴν ἀπάνθρωπη, μισαλλόδοξη, καταπιεστικὴ πλευρὰ τῆς ὁμαδικότητας κι ἔτσι ἐξωραΐζουν τελικὰ τὴ μαστορακικὴς ἔμπνευσης εὐδαιμονία τῆς θερινῆς κουλτούρας. Ἡ μαυροντυμένη καὶ βαρυμεταλλικὴ τους σκιά ἐξαγνίζει κάθε πολυχρωμία, ἀκόμα κι ἂν αὐτὴ ἡ πολυχρωμία θυμίζει τὰ χαβανέζικα πουκάμισα στὶς ταινίες τοῦ '70, σύμβολα ἐνὸς παρακμασμένου μικροαστικοῦ εὐδαιμονισμοῦ.

Γιατὶ αὐτὰ τὰ βαριὰ καὶ ἀφιλόξενα σώματα δὲν ἀντιπροσωπεύουν καμιά στρατεύση, κανένα πάθος ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μπαρόκ σημεῖα τῆς στρατεύσεως καὶ τοῦ πάθους. Βαριὰ συνθήματα, ἡχηρὲς ἐπωνυμίες ὀργανώσεων, μίμηση τοῦ πολέμου μὲ γκαζάκια καὶ βομβίδια, παιχνίδι μὲ τὴ σημειολογία τοῦ «ἀντάρτη» ἢ τοῦ Στρατιώτη. Μιὰ ὀλόκληρη αἰσθητικὴ ὅμως ποὺ μπορεῖ νὰ σκοτώσει, νὰ λιώσει τὸ κεφάλι τοῦ ἄλλου μὲ εὐκολία, δίχως ἀναστολὲς καὶ ἄλλα περιττὰ «ἐκθηλυσμένα» αἰσθήματα.

Αὐτὸ δὲν εἶναι, ἄραγε, τὸ σῆμα κατατεθὲν τοῦ φασισμοῦ; Ἐνὸς φασισμοῦ ποὺ ὅμως τοῦ λείπουν οἱ μάζες καὶ ἄρα δὲν εἶναι ὁ γνωστὸς φασισμὸς ἀλλὰ ἡ ἀνακύκλωση τῆς φασιστικῆς φαντασίας. Ἀνακύκλωση σημείων καὶ χειρονομιῶν, ἀναβίωση ἐνὸς «πάθους» ποὺ ἡ μοναδική του χαρὰ εἶναι ἡ καταστροφή τῆς χαρᾶς τοῦ ἄλλου. Σάν τὸν Κυρβάλ, ἕναν ἀπὸ τους ἥρωες στὶς Ἐκατὸν Εἴκοσι Μέρους τῶν Σοδόμων τοῦ Σάντ, ὁ σύγχρονος φασίστας ὄνειρεύεται:

«Πόσες φορές, διάολε, δὲν λαχτάρησα νὰ μπορούσαμε νὰ ριχτοῦμε καταπάνω στὸν ἥλιο καὶ νὰ τὸν στερήσουμε ἀπὸ τὴν πλάση ἢ νὰ τὸν χρησιμοποιήσουμε γιὰ νὰ κάψουμε τὸν κόσμο ὅλο!»

Ἴσως αὐτὸ ζητοῦν τοῦτα τὰ σώματα τοῦ σύγχρονου, αἰσθητικοῦ καὶ παραγρηπεδικοῦ φασισμοῦ: νὰ σταματήσουν τὸ καλοκαίρι, νὰ μετατρέψουν τὸν εἰρηνικό, νωθρό, μισοπαραλυμένο βίο του σὲ κατάσταση ἐκτάκτου ἀνάγκης. Μὲ μόνο ὄνειρο τὴν ἐπίταξη τῶν ἰουλιανῶν μας ὄνειρων, μὲ μόνο ὄραμα τὴ μυρωδιά τῆς βενζίνης καὶ τοῦ φόβου τῶν ἄλλων. Ἐνῶ ἐμεῖς διεκδικοῦμε τὴ μυρωδιά τοῦ οὔζου, τοῦ ἀπογευματινοῦ μαϊστρου καὶ τοῦ ἀλμυροῦ κορμιοῦ τῆς ἀγαπημένης.

Νικόλας Σεβαστάκης

Κάψε κι ἐσὺ ἓνα δέντρο. Μπορεῖς!

Βρισκόμαστε πλέον στὰ μέσα Ἰουλίου καὶ ὅλα βαίνουν καὶ αὐτὸ τὸ καλοκαίρι σύμφωνα μὲ τὶς οἰκεῖες εἰκόνες καὶ κατὰ τὰ εἰωθότα. Ἥλιος καὶ ζέστη, μπάνια καὶ διακοπές, χαλάρωση καὶ ραστώνη, συνθέτουν τὸ μόνιμο σκηNIKὸ καὶ διαμορφώνουν γνώριμες συνθήκες.

Διά γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ

Πολλές και μεγάλες φωτιές χρωματίζουν τὸ φόντο και προσθέτουν στὴ μυρωδιὰ τῆς ἀτμόσφαιρας αὐτὸ τὸ «κάτι», πὸ κάνει τὰ καλοκαίρια τῆς Ἑλλάδας τόσο αὐθεντικά, ἀλλὰ και τόσο ἴδια... Καὶ φέτος τὸ καλοκαίρι, λοιπόν, οἱ πυρκαϊές ἀπανταχοῦ τῆς ἐπικράτειας ἤρθαν συνεπεῖς στὸ ἐτήσιο ραντεβού τους. Ἄρκεσαν οἱ πρώτες παρατεταμένες ὑψηλές θερμοκρασίες, ἡ ἄπνοια, ἡ ἀνομβρία και μετὰ μιὰ ἀπότομη μεταστροφή τοῦ καιροῦ, ἕνας δυνατὸς ἀέρας, ὅλα τόσο συνηθισμένα φαινόμενα τὸ καλοκαίρι, γιὰ νὰ ἐξαπλωθεῖ ἀμέσως μετὰ ἡ φλογερὴ ἐπίθεση, νὰ ἀκολουθήσει τὸ χάος, ὁ χαμός, ἡ κόλαση...

Καὶ ἐπεταὶ στὴ συνέχεια μιὰ ἐπόμενη στιγμή, κάπου ἄλλοῦ ἢ ἐκεῖ δίπλα, τὸ ξέσπασμα μιᾶς νέας φωτιάς, ἡ ὁποία θὰ ῥθει ὡς ἀδῆριτη νομοτέλεια, γιὰ νὰ γράψει ἄλλο ἕνα πύρινο χρονικό, ἐνὸς ἀκόμη προαναγγελθέντος θανάτου. Πρόκειται ἄραγε γιὰ τὴν ἐπανεμφάνιση ἐνὸς παροδικοῦ φυσικοῦ φαινομένου, κάτι σάν τοὺς σεισμούς, μέ τοὺς ὁποίους θὰ πρέπει ὅσοι κατοικοῦμε σ' αὐτὸν τὸν τόπο νὰ μάθουμε νὰ συμβιώνουμε; Ἡ πρόκειται γιὰ μιὰ μυστήρια «ἀποκατάσταση μιᾶς φυσικῆς ἰσορροπίας», γιὰ μιὰ «θεία δίκη», πὸ μᾶς ἐπιβάλλει αὐτὴ τὴ φυσικὴ καταστροφή ὡς «τιμωρία», ἐξ αἰτίας τῆς ἐκτροπῆς μας σ' ἕναν παρὰ φύση και ἐνάντια στὴ φύση τρόπο ζωῆς;

Ὅσο κι ἂν οἱ ἀπαντήσεις πὸ ὑπαινίσσονται, καθὼς και αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ προηγθέντὰ ἐρωτήματα, μᾶς εἶναι προφανῶς ξένα, παντελῶς ἀδιάφορα, νὰ ἤχουν γελοία στ' αὐτιά μας, μιᾶς και οὐδεὶς ἀπὸ ἐμᾶς ἀρέσκειται σέ «ὑπερβατικές» ἐρμηνεῖες και «μοιραίες» νομοτέλειες, εἶναι ὁ παραλογισμὸς τῆς ὅλης κατάστασης πὸ τὰ ὑποθάλλει. Εἶναι τὸ κενὸ ἐρμηνείας, ἡ ἀπορία πὸ δημιουργεῖ ἡ ἀδιαφορία ἢ ἡ ἀδυναμία κράτους και πολιτῶν νὰ θέσουν ὑπὸ ἔλεγχο τίς πυρκαϊές, πολὺ δὲ περισσότερο ἢ ἐμμονὴ σ' ἕνα θεσμικὸ πλαίσιο, σέ πρακτικές και σέ ἕνα μοντέλο ἀνάπτυξης εὐθέως ὑποθάλλον τίς φωτιές, πὸ τοὺς δίνει πιθανολογικὰ ὑπόσταση.

Οἱ πυρκαϊές προέρχονται ἀπὸ τὴ δράση ἐμπρηστῶν ἢ ἀπὸ τυχαῖες αἰτίες, πὸ μέ τὴ σειρά τους ὅμως ὀφείλονται σέ ἀνθρώπινες ἐνέργειες ἢ παραλείψεις.

Εἶναι ἡ δράση τῶν πάσης φύσεως καταπατητῶν, οἰκοπεδοφάγων, κτηνοτρόφων, ἐργολάβων, πατρῶνων οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν, κτηματομεσιτῶν, πάσης φύσεως, εἶδους και θέσεως στὴ γενικότερη ἱεραρχία τοπικῶν ἐξουσιῶν, ἐκπροσώπων τῆς γραφειοκρατίας, δασικῶν και ὑπαλλήλων τῆς πολεοδομίας, συμβολαιογράφων και ὑποθηκοφυλάκων πὸ πυροδοτεῖ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τίς πυρκαϊές.

Εἶναι οἱ ἐπιθυμίες ἐπίδοξων ἰδιοκτητῶν ἐξοχικῆς κατοικίας, τῶν ρεκτῶν φαντασιώσεων τύπου «ἐπιστροφή στὴ φύση, μέ φάρμα, βίλα και πισίνα», τῶν ὑποψήφιων ἰδιοκτητῶν αὐθαιρέτων, πὸ ὑποθάλλουν τίς πυρκαϊές ἢ ἐνθαρρύνουν τοὺς ἐμπρηστές.

Εἶναι ὅλοι αὐτοὶ και οἱ συνεργάτες τους πὸ συνθέτουν τὰ «διαπλεκόμενα» τοῦ εἶδους, αὐτοὺς πὸ «κάνουν τὴν ἀρπαχτή», πλουτίζουν, ὠφελοῦνται, βολεύονται, συντηροῦνται ἀπὸ τὴν ἀγοραπωλησία τῆς καμμένης γῆς και τὸ ἐν γένει ἀλίσθερίσι στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς ἐγκληματικῆς ἀλλὰ ἰδιαίτερα κερδοφόρας μορφῆς σπέκουλας γῆς.

Εἶναι ὅλοι αὐτοὶ πὸ ἔδρασαν και συνήργησαν νὰ καοῦν τὰ δάση και νὰ ξεφυτρώσουν στὴ θέση τους χιλιάδες κτίσματα, ἑκατοντάδες πυκνοδομημένοι οἰκισμοί, ἀνατρέποντας ἀκόμη και τὴν ἰσορροπία τοπικῶν οἰκισμῶν. Μόνον στὴν περιοχὴ τῆς βορειοανατολικῆς Ἀττικῆς, κατάφεραν μέσα σέ μιὰ τριακονταετία νὰ μετατρέψουν 20.000 στρέμματα πευκόφυτου δάσους σέ τσιμέντο.

«Ὅταν συμβεῖ στὰ περίξ φωτιές νὰ καῖνε κάνουν οἱ μάγες οἰκισμοί...».

Εἶναι οἱ διάφοροι τοπικοὶ ἄρχοντες και πολιτικοί, οἱ ἐκπρόσωποι δῆθεν φυσιολα-

τρικῶν ἢ «ἐκπολιτιστικῶν» συλλόγων, πρώην καταπατητὲς καὶ νῦν ἰδιοκτῆτες νομιμοποιηθέντων, νομιμοποιούμενων ἢ πατενταρισμένων αὐθαιρέτων, ποὺ πρωτοστατώντας στὴν ἀποτροπὴ κάθε ἀπόπειρας «διαχείρισης» τῶν σκουπιδιῶν, ὑπερασπίζονται τὴ διατήρηση πολυάριθμων ἀνεξέλεγκτων χωματερῶν, μετατρέπονται δηλαδὴ σὲ ἠθικούς αὐτουργοὺς μιᾶς ἐπόμενης πυρκαϊᾶς.

Διότι οἱ ἀνεξέλεγκτες χωματερές εἶναι γεμάτες μὲ εὐφλεκτα ὑλικά - χαρτιά, ὑφάσματα, ξύλα, πλαστικά - ἀνακατεμένα μὲ πλεῖστες ὅσες θρυαλλίδες φωτιᾶς σὲ κατάσταση ἐτοιμότητος δράσης - γυαλιά, σπασμένοι καθρέφτες, μέταλλα καὶ ἄλλα παρόμοια.

Ὅλο αὐτὸ τὸ «χαρμάνι» στὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ στὶς μεγάλες ζέστες μετατρέπεται σὲ ἐμπρηστικὴ βόμβα μεγατόνων, τὴν ὁποία τὸ πρῶτο φύσημα μελτεμιοῦ ἢ λίβα μετατρέπει σὲ πύρινο καταιγισμό μεγάλου βεληνεκοῦς πρὸς πάσα κατεύθυνση. Ἀποδεδειγμένα 80.000 στρέμματα δασῶν κἀχαν τὰ τελευταῖα χρόνια, ἀπὸ πυρκαϊῆς ποὺ ξεκίνησαν σὲ τέτοιες χωματερές.

Εἶναι ἡ παχυδερμία καὶ βαρνηκοῖα τῆς ΔΕΗ ποὺ τὴν κάνει ν' ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ γυμνά καλώδιά της, ποὺ τρέχουν μέσα στὰ δάση, σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ φυλλώματα. Τὸ πρῶτο φύσημα ἀέρα ἀρκεῖ γιὰ νὰ μετατρέψουν τὰ καλώδια σὲ μακρὰ φυτίλια ποὺ ἀνάβουν τὴ φλόγα.

Εἶναι κυρίως τὸ κράτος, ποὺ μὲ τὴν ἀδράνεια, τὴν ἀδιαφορία ἢ τὶς λανθασμένες ἐπιλογὲς ὀπλίζει τὰ χέρια τῶν ἐμπρηστῶν ἢ συντηρεῖ τὸ προσάναμμα γιὰ τὶς ἐπόμενες φωτιές. Ἀδρανεῖ καὶ δὲν τολμᾷ νὰ θεσπίσει ἕνα σύνολο μέτρων γιὰ τὴ νομικὴ προστασία τῆς γῆς, γιὰ τὸν καθορισμὸ κατὰ τρόπο μόνιμο, σαφῆ καὶ μονοσήμαντο τῶν χρήσεων γῆς, στὶς διάφορες περιοχές.

Ἀφήνοντας, ὅμως, «παράθυρα» ποὺ ἐπιτρέπουν δασικὲς ἐκτάσεις ἢ τμήματά τους ν' ἀλλάξουν χρήσεις μετὰ ἀπὸ μιὰ πυρκαϊᾶ εἶναι σὰν νὰ ἐνισχύει τὴν προσέλκυση νέων ἐθελοντῶν στὸν ἤδη πολυάριθμο στρατὸ τῶν πάσης φύσεως ἐμπρηστῶν.

Ἐπιμένει (τὸ κράτος), γιὰ λόγους ψηφοθηρικούς καὶ φοροεισπρακτικούς, νὰ νομιμοποιεῖ κάθε τόσο τὰ αὐθαίρετα, συνεχίζοντας ἔτσι τὴν πολιτικὴ ποὺ ὁ ἀείμνηστος Τρίτος πρῶτος δημόσια διακήρυξε νὰ ἐπιβραβεύεται ὁ αὐθαίρετος οἰκιστής. Στὴν Ἑλλάδα τοῦ σήμερα, ἀπὸ ἐπιχειρηματικὴ ἄποψη κρίνοντας, μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν πλεῖστες ὅσες ἀβεβαιότητες, ἀκαθόριστοι κανόνες «παιχνιδιοῦ», ὑπάρχουν, ὅμως, δύο «σιγουριές», ποὺ ἐγγυῶνται σίγουρη ἐπιτυχία σ' ὅσους «ἐπιχειρηματίες» τὶς ἔλαβαν ὑπόψη τους: τὸ χάρισμα τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν καὶ ἡ νομιμοποίηση τῶν αὐθαιρέτων.

Στὴ θέση τῶν κα(ο)μμένων δέντρων φτιάξε καὶ σὺ ἕνα αὐθαίρετο. «Ἄν τὸ δηλώσεις, θὰ τὸ σώσεις...». Τὸ κράτος διστάζει νὰ προχωρήσει καὶ ἀμφιταλαντεύεται στὴν ὀργάνωση ἑνὸς σύγχρονου καὶ ἀποτελεσματικοῦ σώματος δασοπυρόσβεσης, μπλεγμένο στὴ διεκκυστίδα, τὴν ὁποία χρόνια τώρα ἔχουν στήσει σχετικὲς συντεχνίες.

Καθυστερεῖ νὰ προχωρήσει στὴ θέσπιση ἑνὸς ὀλοκληρωμένου προγράμματος συντήρησης τῶν δασῶν, πρόληψης τῶν πυρκαϊῶν, δὲν ἐπιταχύνει καὶ δὲν γενικεύει τὶς ἀνάδασώσεις καμμένων ἐκτάσεων.

Ἵπάρχει, ἄραγε, καμιά ἐλπίδα νὰ σωθεῖ ἔστω κι ἕνα δεντράκι, ὅταν κράτος καὶ πολίτες «ἀνάβουν» ὁ καθένας καὶ τὴ φωτιά του;

Σταῦρος Λιβαδάς

ΜΙΑ ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΟΥ ΔΕΝ ΑΦΟΡΑ ΜΟΝΟΝ ΤΟΝ ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ

«...ἡμεῖς δὲ πολεμοῦμεν περὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ τῶν νομίμων ἡμῶν...»¹

Τῆς Μαρώς Τριανταφύλλου

Τὸ 307 (ἢ σύμφωνα μὲ ἄλλους ὑπολογισμούς ἓνα χρόνο μετὰ, τὸ 306 π.Χ. δηλαδή) ψηφίστηκε στὴν Ἀθήνα ὁ νόμος τοῦ Σοφοκλέους πού ἔμεινε στὴν ἱστορία γνωστός ὡς ὁ νόμος ἐναντίον τῶν φιλοσόφων. Κι ἄλλο δὲν ἔλεγε αὐτός ὁ νόμος παρὰ πὼς ἔπρεπε ἡ Ἀθήνα νὰ θέσει ὑπὸ κρατικό, νὰ τὸν ὀνομάσουμε ἔτσι γιὰ νὰ συνεννοηθοῦμε, ἔλεγχο τὶς φιλοσοφικὲς σχολὲς τῆς πόλης. Γιὰ νὰ τὸ ποῦμε μὲ ὄρους σημερινούς, γιὰ νὰ πάρει ἄδεια λειτουργίας μιὰ φιλοσοφικὴ σχολή, ἔπρεπε νὰ ἔχει τὴν ἐγκριση τοῦ δήμου καὶ τῆς βουλῆς του. Σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, ἂν κάτι στὴ διδασκαλία ἐνὸς φιλοσόφου ἢ μιᾶς σχολῆς ὀλόκληρης ἐνοχλοῦσε κάποιους πολίτες, μπορούσαν, παρασέρνοντας μὲ τὴν ἀποψή τους καὶ τὸν ὑπόλοιπο δῆμο, νὰ ἀπαγορεύσουν τὴ διδασκαλία ἢ νὰ κλείσουν τὴ σχολή καὶ οἱ παραβάτες ἐτιμωροῦντο μὲ θάνατο. Φαίνεται ὅτι πολλοὶ Ἀθηναῖοι τότε ἦταν χολωμένοι μὲ τοὺς φιλοσόφους κι ἐκεῖνη ἢ παλιὰ μομφή πὼς τάχα οἱ διανοητὲς παρασύρουν τοὺς νέους ἴσχυε ἀκόμη στὰ μυαλὰ τῶν πολλῶν. Ὁ κωμικὸς ποιητὴς Ἄλεξις μάλιστα ἔγραψε μιὰ κωμῶδια στὴν ὁποία ἐπαινοῦσε τὸ νομοθέτη γιὰ τὴ σοφία ἐνὸς τέτοιου νόμου (λέγεται ὅτι ὁ Ἄλεξις εἶχε ἐξοργιστεῖ μὲ τοὺς φιλοσόφους γιὰ λόγους προσωπικούς· πίστευε ὅτι εἶχαν παρασύρει τὸ γιό του σὲ ἀπρεπὲς συμπεριφορές). Καὶ οἱ φιλόσοφοι ποὺ κατάλαβαν πὼς ἀπὸ δῶ καὶ πέρα δὲν θὰ εἶχαν τὴν ἐλευθερία ὄχι μόνο νὰ ἐκφράζονται ἐλεύθερα κι ἀπρόσκοπτα νὰ μετακινῶνται τὶς ιδέες τους, ἀλλὰ οὔτε νὰ σκέφτονται ἐλεύθερα δὲν θὰ μπορούσαν πλέον, ἀφοῦ ὁ δῆμος θὰ καθύθυνε τὸ ἔργο τους κι ἀπὸ τὶς λαϊκὲς ἀποφάσεις θὰ κρινόταν τὶ ἔπρεπε ἢ τὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ποῦν, τὸ εἶδος τοῦ ἔργου ποὺ ἐπρόκειτο νὰ παράγουν καὶ ἡ ποιότητά του — καὶ φυσικὰ οὔτε λόγος γιὰ ὀξύτητα κριτικῆς καὶ γενναῖες

ἀντιπαραθέσεις — ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πόλη, τὴν ἐγκατέλειψαν διαμαρτυρόμενοι γιὰ τὴ βάνανυση κατάλυση τοῦ θεμέλιου τῆς σκέψης: τὴν ἐλευθερία, μὲ πρῶτο τὸν Θεόφραστο,² τὸν μαθητὴ τοῦ Ἀριστοτέλη.

Θυμῆθηκα τὴν παραπάνω σκοτεινὴ λεπτομέρεια ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῆς Ἀθήνας μὲ τὴν ἀφορμὴ τὴν πρόσφατη δικαστικὴ ἀπόφαση μὲ τὴν ὁποία ἐπιβάλλεται ἡ ἀπόσυρση τοῦ Λεξικοῦ Μπαμπινιώτη ἀπὸ τὰ ράφια τῶν βιβλιοπωλείων ἐξατίας τῆς γνωστῆς ἱστορίας μὲ τὴ λέξη «Βούλγαρος» ὑβριστικῶς ἐξαπολυομένης ἐναντίον τῶν παικτῶν καὶ τῶν ὁπαδῶν ποδοσφαιρικῶν ὁμάδων τοῦ Βορρᾶ τῆς Ἑλλάδας καὶ ἐιδικῶς τοῦ ΠΑΟΚ.

Ἡ ὑπόθεση Μπαμπινιώτη

Ομολογῶ ὅτι ὅταν πρωτοάκουσα τὸ θέμα τοῦ λεξικοῦ Μπαμπινιώτη, μεσημέρι μέσα στὸ αὐτοκίνητο, στὰ σύνομα δελτία εἰδήσεων κάποιου ιδιωτικοῦ ραδιοσταθμοῦ, προσωπικὰ τὸ θεώρησα ὡς ἀστεῖο καὶ δὴ κακόγουστο. Ἐνας φίλος, μάλιστα, χαριτολογώντας λίγο ἀργότερα, μοῦ εἶπε ὅτι ἴσως καὶ νὰ πρόκειται γιὰ διαφημιστικὸ τέχνασμα μὲ στόχο βεβαίως τὴν αὔξηση τῶν πωλήσεων (εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ὁ φίλος εἶχε ἀπολύτως ἄδικο ὡς πρὸς τὴν πρόθεση, ἀλλὰ δίκαιο μεγάλο ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα). Πρὶν παρῆλθει κὰν 24ωρο ὡστόσο, τὸ «ἀστεῖο» εἶχε χάσει κάθε χαρίεσσα διάσταση κι εἶχε δεῖξει τὸ πραγματικὸ καὶ τρομακτικὸ του πρόσωπο: λογοκρισία, παρέμβαση σὲ ἐπιστημονικὸ ἔργο μὲ κριτήρια ἐξωεπιστημονικὰ καὶ καθαρὰ ἰδεολογικά, μιὰ ἐνορχηστρωμένη ἐπίθεση τοῦ ἐθνικισμοῦ ποὺ δοκίμαζε, ἴσως γιὰ πρώτη φορὰ, τὴ δύναμή του σὲ χώρους — ἐπιφανειακὰ ἔστω — ἐξωπολιτικούς.

Κι αυτό είναι το ένα από τα δύο στοιχεία που θεωρώ εξόχως επικίνδυνα στο όλο θέμα. Ο εθνικισμός, που τόσο καιρό τώρα βάζει τη σφραγίδα του σε πολιτικές επιλογές τόσο της κυβερνώσας παράταξης όσο και της αντιπολίτευσης, ή τουλάχιστον μέρους της, για να είμαστε δίκαιοι, πολιτικές επιλογές που αφορούν και την εξωτερική αλλά και την εσωτερική πολιτική, προσπαθεί τώρα φανερά και επίσημα να επιβάλει τη μισαλλοδοξία και το σκοταδισμό του σε περιοχές δραστηριοτήτων που αυτόνοτητα δεν μπορούν να υπάρξουν παρά μέσα σε καθεστώς απόλυτης πνευματικής ελευθερίας, όπως είναι η επιστήμη. Δοκιμάζει τη δυνατότητά του να επιβάλει τις απόψεις του, που σιγά - σιγά θα οδηγήσουν σε επιστημονικές ανακρίβειες, συσκοτίση της αλήθειας, παραποίηση της Ιστορίας. Να επιβάλει ύπουλα ένα καθεστώς βίας και τρόμου. Και να κάνει συνείδηση σε όλους ότι μπορεί και θα το κάνει. Σήμερα, ακόμη δια της νομίμου οδού, με κατάθεση μήνυσης, με εκδίκαση της υπόθεσης στα δικαστήρια, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία. Αύριο, όμως; Κι εδώ οφείλουμε επίσης να αναρωτηθούμε για δύο ακόμη πράγματα: 1) νομότυπα πόσο αρμόδιο είναι ένα δικαστήριο να απαγορεύσει ένα επιστημονικό έργο; Το Σύνταγμα είναι κατηγορηματικό, δεν επιτρέπει τέτοιες παρεμβάσεις. 2) Δεν είδε αυτό το δικαστήριο τον ολισθηρό δρόμο που ανοίγει με την απόφασή του; Πόσο μακριά θεωρεί ή δικαιούνη ότι βρίσκεται η ώρα που η δική της λειτουργία θα ύποπται παρόμοιες παρεμβάσεις; Ή μήπως έχει λόγους να μην ενδιαφέρεται γι' αυτό;

Το δεύτερο επικίνδυνο στοιχείο που καθιστά την υπόθεση εξόχως σημαντική είναι το πρόσωπο ακριβώς το οποίο αφορά, εξαιτίας των εκπεφρασμένων ποικιλοτρόπως και πολλαπλώς πολιτικών του τοποθετήσεων. Ο κ. Μπαμπινιώτης ανήκει στον χώρο ιδεών που τον καταδιώκει και τον απειλεί με τεράστια οικονομικά πρόστιμα αν, ακόμα και χωρίς να το ξέρει ο ίδιος, πουληθεί από δω και πέρα αντίτυπο του λεξικού του με την επίμαχη χρήση της λέξης «Βούλγαροι». Δεν είναι καθόλου τυχαία η επιλογή: καταδιώκοντας απηώς έναν άνθρωπο του χώρου του, μια από τις πιο γνωστές μάλιστα προσωπικότητες αυτού του χώρου, ο εθνικισμός δίνει ένα μάθημα στους αντιπάλους του. Είναι σά να λέει: «δεν σταματώ μπροστά σε τίποτα, δεν έχω κανένα συναισθηματικό ή ηθικό ένδοιασμό. Θα πατάξω ό,τι και όποιον με αντιστρατεύεται λόγω ή έργω, ακόμα κι αν αυτό έγινε άθελά του. Κι αν έτσι φέρομαι στους ομοϊδεάτες μου, φανταστείτε τι έχω να κάνω στους αντιπάλους μου. Και η απόφαση του δικαστηρίου δείχνει ότι μπορώ».

Γι' αυτό, βάζοντας κατά μέρος πολιτικές και επιστημονικές διαφορές και αντιπαλότητες, πολλοί, και προς τιμήν τους, ύποστηριξαν τον καθηγητή Μπαμπινιώτη και με δδελυγμία έκριναν ως απαράδεκτη τη δικαστική απόφαση. Τα άλλα, π.χ. τις επιστημονικές αδυναμίες του λεξικού, θα τα δούμε και θα τα συζητήσουμε εν καιρώ. Για την ώρα προέχει εμπρακτα να υπερασπίσουμε την αρχή πώς συλλογεται κανείς καλά, όταν ελεύθερα συλλογεται, όπως ωραία το έδειξαν με την πράξη τους οι φιλόσοφοι της Αθήνας, τότε που πάλι κάποιοι ήθελαν να υποχρεώσουν τους διανοητές να χορεύουν στους ρυθμούς της ευτέλειας, της ύποταξης και του ψεύδους.

Να δούμε τώρα πόσο διαφορετικά τελείωσε εκείνη η

ιστορία με το νόμο του Σοφοκλή του 307 π.Χ.; Λίγο μετά την αναχώρηση του Θεοφράστου, ο Φίλων, μαθητής κι αυτός επίσης του Αριστοτέλη, κατήγγειλε τον Σοφοκλή και το νόμο του. Παρά τις λυσσαλέες προσπάθειες του ρήτορα και πολιτικού Δημοχάρους, ο οποίος κρυβόταν ούσιαστικά πίσω από τον Σοφοκλή, το δικαστήριο αποφάσισε πώς ο νόμος δεν μπορούσε να ισχύσει και μάλιστα επέβαλε χρηματική ποινή στο νομοθέτη. Ήταν αντισυνταγματικός, που θα λέγαμε σήμερα. Η τιμή της πόλης είχε σωθεί κι οι φιλόσοφοι επέστρεψαν δικαιωμένοι στην Αθήνα: ποτέ ξανά η πόλη, τουλάχιστον με τέτοιους τρόπους, δεν παρενόχλησε την ελευθερία τους.

Κι ο καθεὶς ἄς σκεφτεῖ τὰ δέοντα.

1. Μακκαβαίων Α' 3, 21.

2. Το μέτρο φαίνεται πως στόχευε κυρίως την Περιπατητική Σχολή και τον Θεόφραστο, δάσκαλο του Δημήτριου του Πολιορκητή, που κυβερνούσε την Αθήνα.

Η ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΚΑΙ Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΗΣ

ΜΠΕΝΝΥ ΜΠΑΡΑΜΠΙΑΣ

My first Sony

ΜΠΙΝΙΑΜΙΝ ΤΑΜΜΟΥΖ

Μινώταυρος

ΡΑΜΠΙΑΧ ΜΠΕΛΑΜΡΙ

Τα χρόνια της αθωότητας

ΕΜΙΛ ΧΑΜΠΙΜΠΙ

Ο Οπομιστής

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Μαυρομιχάλη 18, Αθήνα 106 80

Τηλ.& Fax 36 36 514

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ «ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ» ΤΩΝ 2/3

Τών Νίκου Κοταρίδη, Νίκου Σιδέρη

Η πραγματικότητα μιάς ιδεολογίας

Η «κοινωνία των 2/3» δέν υπάρχει. Δέν υφίσταται ως πραγματικότητα. Δέν υφίσταται ως έννοια. Δέν υφίσταται ως αναγκαιότητα, ιστορική ή λογική ή άλλη (μεταφυσική για παράδειγμα).

Η έκφραση «κοινωνία των 2/3» είναι μιά εύληπτη διατύπωση ενός ορισμένου κοινωνικοπολιτικού προτάγματος, πού εκφέρεται από μιά ορισμένη θέση και έχει συγκεκριμένες επιπτώσεις στον λόγο, τη σκέψη, τις νοοτροπίες και τις συμπεριφορές. Προορίζεται δέ για έσωτερική χρήση στη σύγχρονη δυτική κοινωνία, χρήση ιδεολογική και πολιτική.

Η εικόνα «κοινωνία των 2/3» είναι μιά εικασία, μιά υποθετική τάξη πραγμάτων και όχι ή νομοτελειική ή αναπόφευκτη τάξη πραγμάτων.

Συνεπώς, ή έκφραση «κοινωνία των 2/3» είναι ένα πλάσμα του λόγου και της φαντασίας, ένα άγορευτικό εφεύρημα, πού αποσκοπεύει στην κατασκευή μιάς συγκεκριμένης ποιότητας συναίνεσης στη δυτική κοινωνία. Συναίνεση πού υπηρετεί τη λειτουργία του «δίχως πατρίδα και νόμο» πολιθνικού καπιταλισμού -τήν περίφημη παγκοσμιοποίηση- και την πολιτική διαχείριση των αντιφάσεων της σύγχρονης δυτικής κοινωνίας. Τελικά, δηλαδή, ή «κοινωνία των 2/3» είναι μιά πολιτική έπιλογή, ή όποία άρνεύεται την ύπόστασή της ως πολιτική έπιλογή. Είναι ένα μόρφωμα λόγου, πού άρνεύεται την ύπόστασή του ως μόρφωμα λόγου και διεκδικεί ή μάλλον άπαιτεί θέση και ύπόσταση πραγματικότητας. Αυτό τό παράδοξο πολιτικό μόρφωμα, λοιπόν, αντιπροσωπεύει, και ως πρός την έσωτερική του δομή και ως πρός την άγορευτική και κοινωνική του λειτουργία, ένα *ιδεολόγημα*. Άρα ή διερεύνηση του άγορευτικού αυτού μορφώματος — ή αντιπαράθεση των λόγων και των πνευμάτων γύρω από αυτήν την έκφραση — δέν είναι αναφορά στη μοιραία πραγματικότητα του μέλλοντος, αλλά πάλι γύρω από τό μέλλον μιάς ιδεολογίας.

Παράδοξα μιάς ιδεολογίας

Η γένεση, προαγωγή και διάδοση αυτής της ιδεολογικής κατασκευής δηλώνει τό έξής: Κάτι ζωτικό διακυβεύεται στα μυαλά των ανθρώπων — χωρίς όμως νά είναι δυνατόν νά

διατυπωθεί έγκυρος λόγος πρις τούτου. Αυτό πού διακυβεύεται είναι ή κατασκευή μιάς ιδέας για την πραγματικότητα, ή όποία καθιστά δυνατό κάτι τό ανυπόφορο και άκατανόμαστο, στο πλαίσιο του άγορευτικού συστήματος πού σηματοδοτεί ή έκφραση «κοινωνία των 2/3».

Τά συστατικά στοιχεία αυτής της νοητικής κατασκευής είναι τά έξής:

* Θορυβώδης προβολή δύο στοιχείων — πού είναι ή «παγκοσμιοποίηση της οικονομίας» και ή «άπαξίωση της εργασίας»

* Συνθλιπτική άπαιτηση για συμμόρφωση όλων σ' αυτό τό υπόδειγμα — ή «μοναδική σκέψη» (μονοδοξία).

* Άποσιώπηση του «ποιός υφίσταται την άδικία», των κοινωνικών αντιθέσεων. Κραυγαλέα άποσιώπηση καιριων προσδιορισμών και στοιχείων όπως: Η «παγκοσμιοποίηση της οικονομίας» αντίστοιχει σέ δυνατότητα πλανητικής κυκλοφορίας του κεφαλαίου και των έμπορευμάτων, για σκοπούς είτε κερδοσκοπικούς, είτε έπενδυτικούς, είτε παραγωγής ή πώλησης προϊόντων. Ότι στα έμπορεύματα συμπεριλαμβάνεται και ή πληροφορία και γνώση. Ότι ή κυκλοφορία των εργαζομένων είναι και τυπικά και ύλικά περιορισμένη έως άνύπαρκτη. Ότι ή άπαξίωση της εργασίας άφορα στην ποσοτική της διάσταση (λόγω αυτόματισμού και όργάνωσης) και, ποιοτικά, της πιό άδιαφοροποίητης φυσικής δραστηριότητας — ενώ ποιοτικά ύψηλότεροι άναβαθμοί εργασίας — παραγωγή ροή και διαχείριση πληροφορίας, γνώσης και λόγου, πλαισίωση ανθρώπινων και κοινωνικών πτυχών του βίου, όργάνωση, διοίκηση... — είναι όλο και σέ μεγαλύτερη ποσότητα άπαραίτητα, και με όλο και πιό ύψηλές άπαιτήσεις, καθώς και δυνατότητες.

* Άπαγόρευση σκέψης και συζήτησης πρις του ποιός όφελείται από τις ένιστε καταστροφικές (και ανθρώπινα και κοινωνικά και περιβαλλοντικά) επιπτώσεις αυτής της «παγκοσμιοποίησης», και γενικότερα για τη λογική ή/και τους παραλογισμούς αυτής της δίχως κανόνες δράσης του κεφαλαίου, κατά μείζονα δέ λόγο, πρις του κεφαλαίου γενικά. Η άπαγόρευση αυτή προωθείται μέσω της συνθλιπτικής άπαιτησης για συμμόρφωση όλων σέ αυτό τό υπόδειγμα «μοναδικής σκέψης», μέσω της αναγόρευσης κάθε «αίρετικού» ως πρός αυτή διαδήματος σέ «παραλογισμό/λόγο κενό χωρίς αντίκειμενο» -άφου ή «παγκοσμιοποίηση»

καὶ τὸ «τέλος τῆς ἐργασίας» εἶναι δεδομένα.

* Ἀπαίτηση νὰ θεωρηθοῦν «φυσικὰ φαινόμενα» ἡ ἀπουσία πολιτικοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομίας καὶ ἡ ἀναξήτηση ἐναλλακτικῶν τρόπων οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ὀργάνωσης.

Ρώμη χωρὶς πολίτες

Αὐτὴ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ κόσμου, ποὺ συμπυκνώνεται στὸ ἰδεολόγημα «κοινωνία τῶν 2/3», μπορεῖ νὰ ἀναδιατυπωθεῖ, ὡς μεταφορὰ, ὡς ἀντίστοιχο μᾶς *Ρώμης δίχως ρωμαίους πολίτες*.

Ἐντὸς τῶν τειχῶν, οἱ πατρίκιοι (ἄρχουσα τάξη, κοσμοκράτειρα, ἀδιάφορη γιὰ τὴν ιδιότητα τοῦ ρωμαίου πολίτη) καὶ οἱ *ὑπάλληλοι* τῆς (προλετάριοι-πληβεῖοι, οἱ ὁποῖοι, ὅμως, δὲν ἔχουν τὴ δομικὴ καὶ ἀναφαίρετη ὑπόσταση τοῦ ρωμαίου πολίτη, ἐφόσον κάθε στιγμή μποροῦν νὰ βρεθοῦν «ἐκτὸς τῶν τειχῶν» ὡς «νεόπτωχοι»). Ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ἀποκλεισμένοι λοῦμπεν προλετάριοι καὶ δοῦλοι, ποὺ εἶναι ἄχρηστοι οἰκονομικά (ἡ ἐργασία τοὺς ἔχει μηδενικὴ ἀξία), ἀλλὰ πολῦτιμοι πολιτικά, ἐφόσον ἡ διαρκὴς ἀπειλὴ αὐτῆς τῆς ἐφεδρικῆς στρατιᾶς ὄχι ἀπλῶς ἀνέργων, ἀλλὰ γενικότερα κοινωνικοῦ καὶ ἀνθρώπινου ὕλικου, καθηλώνει καὶ τοὺς ὑπάλληλους (ἐργαζόμενους) καὶ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους σὲ μιὰ διαρκῆ ὁμηρία. Καὶ παντοῦ τριγύρω ἀπὸ αὐτὴ τὴ Ρώ-

μη -δίχως- ρωμαίους, ἡ διαρκὴς ἀπειλὴ τῶν βαρβάρων — εἴτε ἰσχυρῶν ἢ ἀναδύομενων οἰκονομιῶν (κίτρινων κατὰ προτίμηση), εἴτε ἀνεξάντλητων σωμάτων ἐργατικῆς δυνάμεως ἀσήμαντου κόστους, σὲ χῶρες μακρινές, ἐξωτικές καὶ ἀπρόσιτες (ἄρα, χωρὶς δυνατότητα ἐλέγχου ἢ ἐξάλειψης τῆς ἀπειλῆς, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν οἱ «ὄρδές τῶν λοιμοκτονούντων» ἐκεῖ).

Πολιτικὴ φιλοσοφία τῆς «κοινωνίας τῶν 2/3»

Σ' αὐτὴ τὴν παράδοξη Ρώμη, τὸ πολιτικὸ σύστημα ποὺ θὰ ταίριαζε, ἔχει, σὲ ἀδρές γραμμές, ὡς ἑξῆς:

Διαρκὴς κατάσταση πολιορκίας ἀπὸ ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς διατεταγμένους σὲ ἀνεξάντλητους ὁμόκεντρος κύκλους.

* Διαρκὴς ἀπειλὴ ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ ἐχθρό, ποὺ ὑπαγορεύει μιὰ κατάσταση λανθάνουσας «ἐκτακτῆς ἀνάγκης», ἕναν μόνιμο «ψυχρὸ ἐμφύλιο πόλεμο».

* Ἡ ἄρχουσα τάξη δὲν δέχεται μὰ δεσμεύεται ἀπὸ ὁποιοσδήποτε κανόνες. Ἀρνεῖται τὸν πολιτικὸ ἐλεγχὸ τῆς οἰκονομίας (ὅπως τὴν ἐνσαρκώνει αὐτή), ἀλλὰ καὶ κάθε γεωπολιτικὸ περιορισμὸ («παγκοσμιοποίηση»).

* Οἱ κυριαρχούμενες κοινωνικὲς ὁμάδες ζοῦν σὲ μόνιμη ὁμηρία, λόγῳ τῶν ὡς ἄνω ἀπειλῶν, καὶ σὲ ἀπόλυτη ἐσωτερικὴ διαίρεση καὶ ἀντιμαχία, ἐφόσον καὶ ὁ διαφορετικὸς

και ο ὅμοιος ἀπειλεῖ και την ὑλική μου ὑπόσταση, ἀλλὰ και την κοινωνική μου ὑπόσταση ὡς ὑποκειμένου — ἀπειλεῖ νὰ με φάει ἢ νὰ με ἀποκλείσει, νὰ με πετάξει ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ἐκτὸς κόσμου.

* Οἱ ἀποκλεισμένες κοινωνικὲς ομάδες κρατιοῦνται σὲ κατάσταση ἀεργίας, πάντα διαθέσιμοι, οἰονεὶ δουλοπάροικοι, μέσω ἐξωοικονομικοῦ καταναγκασμοῦ. Αὐτὸ πού σὲ αὐτὲς τὶς συνθήκες προωθείται ὡς θεμελιῶδες ὑπόδειγμα γιὰ την πολιτικὴ διαδικασία (θεσμοί, λόγοι, πράξη) εἶναι τὸ ἐξής:

Καλοῦμαστε νὰ νομιμοποιήσουμε την πολιτικὴ και οικονομική κυριαρχία, ἐπικαλούμενοι τὴ γενικὴ ἀνομία και την ἀνυπαξία προϋποθέσεων γιὰ νομιμοποίηση - ἐφόσον τὸ μόνον πού ὑπάρχει εἶναι μιὰ «κατάσταση πραγμάτων» και ὁ λόγος δὲν ἐπαρκεῖ, οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ την ὑπερβεῖ.

Οἱ ἐπιπτώσεις τοῦ ὑποδείγματος αὐτοῦ εἶναι καιρίες:

* Ἀναιρεῖται τὸ θεμελιῶδες πλαίσιο συγκρότησης και νομιμοποίησης των (ἀστικῶν) δημοκρατικῶν θεσμῶν, πού εἶναι ἡ γεωγραφικὴ ὑπόσταση τῆς πολιτείας, ἡ κυριαρχία τοῦ νόμου και τῆς πλειοψηφίας και ἡ συγκρότηση τῶν κοινωνικῶν συσσωματώσεων (και) σὲ πολιτικὰ ὑποκείμενα.

* Οἱ ἀρχουσες ομάδες ἀρνοῦνται τὸν πολιτικὸ ἔλεγχο τῆς οικονομίας, ἀλλὰ ἐπιδιώκουν την ἀκύρωση αὐτοῦ τοῦ ἐλέγχου μέσω τοῦ πολιτικοῦ ἐλέγχου, τῆς διαβουκόλησης και ποδηγέτησης τῶν πολιτῶν.

* Ὁ πολιτικὸς ἔλεγχος τῶν πολιτῶν ἐπιβάλλεται μέσα ἀπὸ τρεῖς τρόπους: Διαίρει και βασιλευε, ὀμηρία τῆς σκέψης και τοῦ λόγου ἐν ὄψει ἐξωτερικῶν ἀπειλῶν, κοινωνικὸς και ἠθικὸς δαρβινισμὸς λόγω καθολικῆς ἀνομίας.

Ὁδηγοῦμαστε ἔτσι σὲ συνθήκες κυριαρχίας μιᾶς κοινωνικὰ ἀνεύθυνης ὀλιγαρχίας, πού ἐπιβάλλεται μέσα ἀπὸ τὸν συγκεντρωτικὸ ἔλεγχο τῆς πληροφορίας, τῆς γνώσης, τῆς τεχνολογίας και τῆς ἐμπορευματικῆς ἐκδοχῆς τῆς σχέσης με

τὸν κόσμο, την κοινωνία, τὸν ἄλλο και τὸν ἑαυτὸ σου.

Παράδοξα ἐνὸς ἰδεολογήματος

Τὸ πρῶτο παράδοξο πού συναντήσαμε εἶναι τὸ ὅτι τὸ πλάσμα «κοινωνία τῶν 2/3» ἀρνεῖται ὅτι εἶναι αὐτὸ πού εἶναι (πλάσμα τοῦ λόγου και τῆς φαντασίας) και ἀπαιτεῖ νὰ εἶναι αὐτὸ πού δὲν εἶναι (πραγματικότητα). Ἡ παράδοξη φύση τοῦ ἰδεολογήματος εἰκονογραφεῖται και ἀπὸ την ἐξίσου παράδοξη μεταφορὰ «Ρώμη δίχως ρωμαίους πολίτες».

Τὰ παράδοξα, ὅμως, δὲν ἐξαντλοῦνται ἐδῶ, συνεχίζονται και διευρύνονται στὴ σύλληψη τῆς νομιμοποιητικῆς ἀνομίας, πού ἐδράζεται στὴν ἐπιβολὴ τῆς ὑλικῆς, κοινωνικῆς και ὑποκειμενικῆς ἀπόλυτης στέρησης ὄχι ἀπλὰ σὲ συνθήκες, ἀλλὰ λόγω τῆς δυνατότητας ἀπόλυτης ἀφθονίας («ἀπαξίωση τῆς ἐργασίας») σου ἐδῶ, γιατί ἡ παραγωγικότητα σὲ καθιστᾶ πλεονάζοντα και ἡ ἐργασία τοῦ ἄλλου, ἄλλου, περιττό. Πού προωθεί την ἐμπέδωση τῆς πολιτικῆς τῆς πτυχῆς μέσα ἀπὸ την ἀκύρωση τῆς πολιτικῆς, και οὕτω καθεξῆς...

Παραφροσὴν μιᾶς φιλοσοφίας

Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ κόσμου με ὄρους «κοινωνίας τῶν 2/3» συννοψίζεται, λοιπόν, ὡς ἐξής:

* Εἶναι μιὰ κατάσταση ζωτικὴ γιὰ τὸ ὑποκείμενο, ἐφόσον ἀφορᾶ τὴ φυσικὴ ἐπιβίωση, τοὺς ὑλικούς ὄρους τοῦ βίου, τὴ φύση τοῦ κοινωνικοῦ δεσμοῦ, την νομικο-πολιτικὴ ἐγγύηση τῆς κοινωνικῆς τοῦ ὑπόστασης, την ἐκφορὰ τοῦ λόγου, τὰ πλαίσια τῆς σκέψης...

* Ρητὰ διατυπώνεται ἡ ἐπιταγὴ «ἀποδέξου την κατάσταση πραγμάτων ὡς μόνη νομιμοποιούμενη *de facto*», ἢ με τρόπο ἀπλούστερο, ἀποφατικὸ «μόνο αὐτὸ ὑπάρχει, δὲν γίνεται ἄλλιῶς».

* Λανθανόντως διατυπώνεται τὸ πλάσμα τῆς «νομοποιοῦν ἀνομίας» (λόγω ἀνυπαρξίας προϋποθέσεων γὰρ θετικὴ νομοποίηση τῆς πολιτικῆς κυριαρχίας καὶ τῆς ἀκύρωσης τοῦ πολιτικοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομίας) -δηλαδή, ἡ ἐπιταγή «μὴ ἀναζητᾶς νομοποίηση, εἶναι ἀδύνατη».

Καταστολὴ τῆς μετα-επικοινωνίας ὡς πρὸς τὰ ὡς ἄνω ἀντιφατικὰ καὶ παράδοξα («μὴ σκέφτεσάι ἀλλιῶς, μὴ ἀναρωτιέσσαι» συνελικουρούμενο ἀπὸ τὴν ἀπειλή «θὰ σὲ φάει ὁ ἄλλος, ὁ ὅμοιός σου, ἄν...»)

Τέλος, ἡ ἔκθεσις σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον λόγου καὶ ἐμπειρίας εἶναι συνεχῆς καὶ παρατεταμένη (ὑπονοεῖται μάλιστα ὀριστική).

Τὰ πέντε αὐτὰ συστατικὰ συγκροτοῦν τὴν τυπικὴν κατάστασιν τοῦ διπλοῦ δεσμοῦ. Δηλαδή, τὴν παγίδευσιν τοῦ ὑποκειμένου σὲ ἓνα βιωματικὸ καὶ νοητικὸ περιβάλλον, ὅπου ὅ,τι καὶ νὰ κάνει / ὅ,τι καὶ νὰ σκεφτεῖ εἶναι λάθος, ἄκυρο, ἐπικίνδυνον -ἐνῶ ἡ κατάστασις εἶναι ζωτικὴ, κρίσιμη γὰρ τὴν ἴδια του τὴν ὑπαρξιν.

Ἡ παράδοξις καὶ παράλογος λογικὴ τοῦ διπλοῦ δεσμοῦ ὀδηγεῖ τὰ ὑποκείμενα καὶ ὅλο τὸ σύστημα πού συγκροτεῖται ἔτσι, στὰ ὄριά του. Ἀποτέλεσμα: Ἡ παραφροσύνη καὶ κατάρρευσις ἢ ἡ ὑπέρβασις καὶ καινοτομία.

Ἡ μέχρι τώρα πορεία τῶν πραγμάτων φάνηκε πρὸς στιγμὴν πὼς ὀδηγεῖ, ἀναπότρεπτα, σὲ καθολικὴ παραφροσύνη καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πνευμάτων. Σὲ κάτι πολὺ πῶς ριζικὸ, δηλαδή, ἀπὸ τὴ λευκὴ μελαγχολία, πού χαρακτηρίζει τὴ δίωσις τῆς ἐμπειρίας στὸν σημερινὸ δυτικὸ κόσμον -ἐναντὶ κόσμον πού ἤδη φαίνεται ἀνυπόστατος, ξένος γὰρ τὸ ὑποκείμενον, κενὸς νοήματος καί, γι' αὐτὸ ἀνάξιος, ἀγάπης.

Ἡ καθολικὴ παραφροσύνη καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πνευμάτων, αὐτὴ εἶναι ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία τῆς «κοινωνίας τῶν 2/3».

Τὸ ἂν θὰ ἐπικρατήσῃ αὐτὴ ἡ ὀλικὴ παραφροσύνη, αὐτὸ θὰ τὸ κρίνει ἡ ἱστορία — καὶ ἂς ἦρθε τὸ τέλος τῆς.

Τὸ ἂν ἔχει νόημα νὰ διατυπώνεται ἔτσι ρητὰ ἡ ἀπειλή αὐτὴ (ἢ «κοινωνία τῶν 2/3» ὡς ἀκύρωσις τοῦ ὑποκειμένου) χωρὶς νὰ προβάλλεται ὀλοκληρωμένη καὶ αὐταπόδεικτη ὀλικὴ ἐναλλακτικὴ πρότασις - αὐτὸ τὸ ἐρώτημα εἶναι ἄκυρο. Θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἀπόρριψιν κάθε συζήτησις γὰρ τὸν καρκίνον, ἂν δὲν προϋπάρχει πρότασις θεραπείας του — ὡς ἀπόλυτος παραλογισμός.

Ἄλλωστε, διάφορα στοιχεῖα τῆς ὑπέρβασις αὐτοῦ τοῦ πλαισίου παραφροσύνης ὑφίστανται καὶ ἱστορικά (ὁ μαρξισμός, π.χ., νικῆθηκε, ἀλλὰ δὲν ἀναιρέθηκε ὅσο ριζικὰ θὰ ἤθελαν νὰ γίνῃ πιστευτὸ οἱ νικητὲς ἢ οἱ ἀπαρνητὲς του) καὶ νεότευκτα (οἰκολογικὲς ἐπεξεργασίαι, «τέλος τῆς ἐργασίας= τέλος τοῦ κεφαλαίου», τοῦ Ἀντρέ Γκὸρτζ, ἀμφισβήτησις, σὲ ἐπίπεδο ἀξιών, τοῦ ἐκχηματισμοῦ καὶ τῆς ἐμπορευματοποίησης τῆς ὑπαρξίς, ἀναζήτησις ἀλήθειας, νοήματος, εὐαισθησίας, κλπ.)

Καὶ τὸ κυριότερον, ἡ διατύπωσις λόγου σχετικὰ μὲ τὴν κατάστασιν τῆς παραφροσύνης εἶναι καὶ ἀναγκαία, ἀλλὰ καὶ ἰκανὴ συνθήκη γὰρ τὴν ὑπέρβασίν της. Γιὰ νὰ μὴν τρελαθοῦμε καὶ τελείως δηλαδή...

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

ΝΑΣΟΣ ΔΕΤΖΩΡΤΖΗΣ

Μια ἀνάγνωσις τῆς Ηρωϊκά

Μια ἀνάγνωσις τοῦ Τέλλου Ἄγρα

Συνεντεύξεις καὶ ἐρευνες

Ποικίλα χρονολογικῶς

ΘΟΔΩΡΗΣ ΚΑΛΛΙΦΑΤΙΔΗΣ

Τιμάνδρα

Τὸ τελευταῖο τριαντάφυλλο

Ποια εἶναι ἡ Γαβριέλα Ὁρλοβα

Ἀγάπη

ΘΩΜΑΣ ΓΚΟΡΠΑΣ

Τα Ποιήματα

Ἰσιδώρα ! Ἰσιδώρα !

ΚΩΣΤΑΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ

Κ.Γ. Καρυωτάκης, φύλλα πορείας

ΜΑΡΙΑ ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΗ

Τὸ ἀόρατο πού σε κοιτά

Γάντια μὲ χέρια

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Μαυρομυχάλη 18, Ἀθήνα 106 80

Τηλ. & Fax 36 36 514

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Η περίπτωση του Έγκελ

του Γιώργου Φαράκλα

Τὰ στοιχεῖα πού διαθέτουμε δὲν ἐπιτρέπουν ν' ἀναπτύξουμε τὴν ἀποψη τοῦ Έγκελ (Hegel) γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση. Τὴν ἀνέφερε μόνο σ' ἓνα μάθημά του τοῦ 1824-25, ὅπως γνωρίζουμε ἀπὸ σημειώσεις ἐνὸς φοιτητῆ.² Θέλω μόνο νὰ δείξω τὸ εἶδος τοῦ σκεπτικῆς πού προϋποθέτει καὶ σὲ τί μᾶς ἀφορᾷ. Προτείνω πρῶτα μερικὲς σκέψεις γιὰ τὴν νομιμοποίησιν τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ αἰτήματος καὶ μετὰ σχολιάζω τὸν Έγκελο διερευνώντας τὶς προϋποθέσεις μίας τέτοιας νομιμοποίησης. Ὁ νεαρὸς Μάρξ (Marx)³ ὑποστηρίζει πὼς ἡ δημοκρατία θεσπίζει τὸν ὄρο δυνατότητας καὶ τῶν ἄλλων πολιτευμάτων ἢ μὴ ἀνατροπῆς τῆς ἐξουσίας προϋποθέτει κάποια ἄρρητη ὑπερψήφισιν⁵ κατὰ τὴν ἀσυνείδητη συλλογικὴ βούλησιν. Ὅμως κάθε πολιτικὸ ἰδανικὸ νομιμοποιεῖται ὡς ἡ πραγμάτωσιν τῶν ὄρων ὑπαρξῆς ἢ (ὑπερβατολογικὰ) κατανόησιν τῆς πολιτείας. Τὸ θέμα εἶναι λοιπὸν ὁ ὀρισμὸς τῶν ὄρων αὐτῶν. Τοῦ Μάρξ ἡ θέση προϋποθέτει κάτι πού θὰ ὀνόμαζα ἀρχὴ τοῦ Λά Μποεσί (La Boétie): "Ἄν ἡ ὑποταγὴ δὲν δήλωνε κατάφασιν θὰ ἦταν ἀκατανόητο «πὼς τόσοι ἄνθρωποι... εἶναι δυνατόν νὰ ὑπομένουν μερικὲς φορὲς ἓναν μοναδικὸ τύραννο, πού δὲν ἔχει ἄλλη ἰσχὺν παρὰ μόνον αὐτὴν πού τοῦ δίνουν, πού δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ τοὺς βλάψῃ, ἐκτὸς ἂν ἔχουν τὴν βούλησιν νὰ τὸν ὑπομένουν», ὅπως λέει ὁ Γάλλος στοχαστής.⁴ Ἄρα «κάθε λαὸς ἔχει τὸ πολίτευμα πού τοῦ ἀρμόζει», ὅπως θὰ πεῖ ὁ Έγκελος.⁵ Αὐτὸ σημαίνει πὼς ἡ πολιτικὴ Ἐπανάστασις νομιμοποιεῖται ἐφ' ὅσον διαπραττεται εἶναι μίαν παρανομίαν πού νομοθετεῖ καὶ νομιμοποιεῖται μόνον ἀναδρομικὰ γιατί τὸ δίκαιόν της δὲν ἀντιστοιχεῖ σὲ κάτι ὑπαρκτό ἀλλὰ ἰδρύει κάτι νέο, εἶναι ἐπιτελεστικὴ. Ἐπιτελεστικὸ (ἓνας χρήσιμος νέος ὄρος)⁶ εἶναι ἓνα βουλευτικὸ φαινόμενο. Ὅ,τι θέλουμε νὰ ἰσχύῃ μεταξύ μας ἰσχύει, ἢ κοινὴ βούλησιν γιὰ τὸ πολίτευμα τὸ νομιμοποιεῖ (παραλείποντας τὸ πρόβλημα τῆς μειοψηφίας καὶ τῆς κίβδηλης συ-

νείδης). Ὅμως ἐνῶ ἓνα πολίτευμα εἶναι κάτι ὀρθολογικὸ, ἐνδεχομένως κοινὸ σὲ διάφορους λαούς, ἡ ποικιλία τῶν λαῶν εἶναι ἓνα φιλόγεγονός πού ἡ λογικὴ τοῦ ἀποτίμησιν ἀποτελεῖ πρόβλημα. Ἡ Λούξεμπουργκ διαφωνεῖ μὲ τὸν Λένιν ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῆς «αὐτοδιάθεσιν»⁷ ἀλλὰ οἱ δύο δέχονται πὼς ἡ πολιτικὴ ἀπελευθέρωσιν εἶναι ἀνώτερη τῆς ἐθνικῆς. Ὅντως ἡ ἀρχὴ τοῦ Λά Μποεσί ἰσχύει καὶ στὴ δευτέρη, ἀλλὰ περιορισμένα. Ἡ ἐθνότης εἶναι καὶ αὐτὴ ζήτημα κατάφασιν, ὀρθῶς τὴν ὅρισεν ὁ Ρενάν (Renan) ὡς «καθημερινὴ ὑπερψήφισιν»⁸, ὅσοι θέλουν νὰ εἶναι Γάλλοι, εἶναι, ἀσχέτως ἂν μιλᾶνε γερμανικὰ ὅπως οἱ Ἄλσατοι, ὅμως τὸ συλλογικὸ ὑποκείμενον εἶναι τώρα μερικὸ καὶ σκοπὸς του δὲν εἶναι ἡ δικαιοσύνη καθ' αὐτὴν, ἀρα περιορίζεται ἡ νομιμοποίησιν του. Ἀφοῦ δὲν εἶναι νόμιμη ἢ ἐπικλήσιν μίας ἐθνότητος πέραν τῆς βούλησιν, «ὀμοεθνεῖς» καθίστανται μόνον ὅσοι ἐκφράζουν βούλησιν ἀνεξαρτησίας, ὁ ἀγῶνας συγκροτεῖ τὸ ὑποκείμενον του, τὸ ἐθνικὸ «γεγονός» πού περιορίζει τὴν νομιμοποίησιν εἶναι οὐσιαστικὰ βουλευτικὸ καὶ ὄχι ἐθνογραφικόν. Νομιμοποιεῖ ἢ βούλησιν πού συγκροτεῖ σὲ ἐθνότητα ἓνα ἀσαφὲς σύνολον νομικὰ ἀδιάφορον ἰδιότητων ἀ οἱ ἀλθανόφωνοι ἐπαναστάτες εἶναι Ἑλλήνες ὅπως οἱ γερμανόφωνοι Ἄλσατοι Γάλλοι. Ὅμως ἐκεῖνο πού νομῶς συσπειρώνει τὶς βουλήσεις εἶναι ἡ ἐλευθεριά ἢ ἀνεξαρτησία ἰσχύει ὡς προϋπόθεσιν τῆς δικαιοσύνης. Ὁ ἐπιτελεστικὸς χαρακτήρας τῆς βούλησιν νομιμοποιεῖ τὴν ἐθνικὴ ἀπελευθέρωσιν ὡς πολιτικὴν. Ἐν τέλει, τὸ ἐθνικὸ γεγονός παραμένει μίαν κατάφασιν ἐξωλογικῆς ὄντοτητας, τοῦ τάδε ἔθνους, καὶ νομιμοποιεῖται διὰ τῆς δικαιοσύνης πού μπορεῖ νὰ καταφάσκει κάθε βούλησιν ἀνεξαρτητικῶς πολιτικῶν καταβολῶν. Αὐτὸ ἤξερε σὲ μᾶς ὁ φιλοϊακωβίνος Ρήγας, ἐλευθερία δὲν εἶναι ἡ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία, εἰ μὴ ἔμμεσα: «Νὰ σφάξωμεν τοὺς λύκους, πού τὸν ζυγὸν βαστοῦν // καὶ Χριστιανούς καὶ Τούρκους σκληρὰ τοὺς τυραννοῦν»⁹

Ο Έγγελος εξάγει τὰ συμπεράσματα ἀπὸ μία τέτοια σχέση τοῦ ὀρθοῦ λόγου πρὸς τὶς προϋποθέσεις του. Ὅριστε τὸ κείμενο τοῦ 1824-25:

Ὁ Τοῦρκος Αὐτοκράτορας εἶναι νόμιμος μονάρχης μόνο τῶν Τούρκων, ὄχι τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ὁ Ναπολέων δὲν ἦταν νόμιμος ἄρχοντας τῆς Ἐρφούρτης, αὐτὴ δὲν ἀποτελοῦσε μέρος βασιλείου, ἦταν στὰ χέρια του, δὲν ἦταν σὲ νομικὴ πολιτικὴ συνάφεια μὲ κανένα κράτος. Je ne suis pas votre prince, je suis votre maître [δὲν εἶμαι ὁ ἡγεμόνας σας, εἶμαι ὁ κύριός σας] ἀπάντησε στοὺς ἀπεσταλμένους τῆς πόλης. Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη διαφορά ἰδωμένη μὲ ἀκριβεία. Οἱ Ἕλληνες δὲν παύουν νὰ εἶναι σὲ κατάσταση κατακτημένης χώρας ἕνας κατακτημένος λαός, μία κατακτημένη χώρα δὲν εἶναι ταυτόσημη μὲ τὸν μονάρχη κατὰ τὸ πολίτευμα, ἐδῶ δὲν ὑπάρχει μία νομοθεσία ὡς συνάφεια μεταξὺ τῶν διαφόρων σφαιρῶν. Ἄλλο μία ἐξέγερση σὲ μία πολεμικὰ κατακτημένη ἐπαρχία, ἄλλο ἕνας ξεσηκωμός σὲ μία χώρα, οἱ πρῶτοι δὲν ἐξεγείρονται κατὰ τοῦ ἡγεμόνα τους, δὲν διαπράττουν πολιτικὸ ἐγκλημα, δὲν τοὺς συνδέει μὲ τὸν κύριο ἢ συνάφεια τῆς ιδέας, ἡ ἐσωτερικὴ ἀναγκαιότητα τοῦ πολιτεύματος, ὑπάρχει μόνο ἕνα εἶδος συμφωνίας τοῦ κατακτητῆ μαζί τους: ἂν μείνετε ἡσυχιοὶ δὲν θὰ πάθετε τίποτα, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀκόμη πολιτικός δεσμός. Ἔτσι ἡ ἑλληνικὴ ἐξέγερση ἔχει ἕναν ἐντελῶς διαφορετικὸ χαρακτήρα ἀπὸ μία ἐξέγερση σὲ ὀργανωμένο κράτος. Κατὰ τὸν βαθύτερο λόγο τῆς ἡ νομιμότητα συνίσταται στὸ ὅτι τὸ ἐκ γενετῆς καὶ κληρονομικὸ δικαίωμα ἀποτελεῖ ἀναγκαία στιγμή στὴν ἴδια τὴν ιδέα καὶ ὅτι τὰ κράτη διατηροῦνται μόνο ἐφ' ὅσον αὐτὲς οἱ στιγμὲς παρίστανται ὡς ιδιαίτερες ὑπάρξεις.

Ο Έγγελος δὲ νομιμοποιεῖ λοιπὸν τὴν ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων ἀναφερόμενος σὲ ἔθνικούς λόγους, οἱ λόγοι του ἀφοροῦν τὴ δομὴ τοῦ πολιτεύματος. Ἴσως βέβαια ἡ ἀπουσία πολιτικῆς «συνάφειας», ἡ διαίωσις τῆς κατάστασης κατοχῆς ἀνάγονται σὲ ἀπόφαση τοῦ κατακτητῆ ἢ καὶ σὲ ἄρνηση τῶν ὑπηκόων νὰ προβοῦν σὲ ἐπιβεβλημένες πράξεις ἀφομοίωσης, ὅπως ν' ἀλλαξοπιστήσουν, ἀλλὰ τὸ σημαντικό εἶναι πὼς αὐτὲς οἱ παράμετροι δὲν παρεμβαίνουν στὸν συλλογισμό. Ἐνδιαφέρει τὸ ἀποτέλεσμα ὡς αὐτόνομο ἐπίπεδο κατανοητότητας, ἡ ὑπάρχουσα πολιτικὴ σχέση καὶ ἡ βούληση ἀνεξαρτησίας τῶν ἐξεγερμένων. Το ὅτι ὁ Έγγελος, μετὰ τὸν Χέρντερ (Herder) καὶ ἐν μέσῳ ρομαντισμοῦ, δὲ μιλά γιὰ ἀρχὴ ἔθνοτήτων, συνιστᾶ θέση. Αὐτὸ προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν φιλοσοφία τοῦ γενικότερα, πού δὲν ὀδηγεῖ σὲ ἐθνικιστικὲς θέσεις καὶ φωτίζει τὸ προτεινόμενο σκεπτικὸ, ὅπως θέλω νὰ δείξω τώρα.

Ἡ βούληση προϋποθέτει καθ' αὐτὴ ἕνα σύνολο γενικῶν ἀνθρωπολογικῶν καὶ ψυχολογικῶν συνιστωσῶν πού ἀναλύει ὁ Έγγελος στὴν *Ἐγκυκλοπαίδεια τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν* ἀλλὰ αἶρει τὶς ὅποιες προϋποθέσεις τῆς, εἶναι ἐλεύθερη. Ἡ «ἄρση τῆς προϋπόθεσης» εἶναι ἴσως τὸ βασικὸ ζητούμενο τῆς διαλεκτικῆς σκέψης πού ἐκφράζει ἡ ἔννοια *Aufhebung*, ἄρση ἢ ἀναίρεση: Θέλει νὰ καταλήξει στὸ ἀπόλυτο χωρὶς νὰ τὸ ἐξαρτᾶ ἀπὸ τὶς προκειμένες του,¹⁰ θέμα τῆς εἶναι λοιπὸν ἡ ἐλευθερία, πού ὑπάρχει ὡς βούληση.¹¹ Τὸ ζητούμενο δοκιμάζεται λοιπὸν στὴν πολιτικὴ.

Στὶς ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες αὐτὸ εἶναι τὸ ζήτημα τοῦ ἀναγωγισμοῦ τὸ στοιχεῖο ἐλευθερίας, δέσμευσης δύσκολα ἀνάγεται στὶς μὴ κοινωνικὲς προϋποθέσεις τουᾶ ἐνῶ ἡ κοινωνικὴ ἄρση ἐπαναλαμβάνεται ὡς «ἱστορία» ἀπέναντι στὸν οἰονομικὸ φυσικὸ κοινωνικὸ καθορισμό. Αὐτὴ ἡ δευτέρη ἄρση, ἡ ἄρση τῆς δευτέρας φύσεως, εἶναι μᾶλλον ἢ καθ' αὐτὸ πολιτικὴ ἄρση στὸν Έγγελο: Στὴ *Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου* ἡ

πολιτεία είναι ένα βουλευτικό φαινόμενο που άπεξαρτάται από την οίονει φυσικότητα της οικογένειας και του ιδιαίτερου συμφέροντος ενώ αυτά δεν παύουν να είναι όροι ύπαρξής του. Σ' αυτό το επιτελεστικό περιβάλλον το αποτέλεσμα αυτόνομείται και ενδιαφέρει καθ' αυτό, δεν νομιμοποιείται με άναγωγή στις προϋποθέσεις του αλλά έγγενώς. Ο Έγγελος δέν εξετάζει αν οι Έλληνες είναι απόγονοι του Περικλή όπως έμεις άδιαφορούμε αν οι Άλσατοι μιλούν γαλλική ή οι Άρβανίτες έλληνικά. Τέτοιες νομιμοποιήσεις συγκροτούν συλλογική βούληση στην βάση ενός έσφαλμένου άναγωγισμού που άνάγει την βούληση σε κάποιες φυσικές προϋποθέσεις της και προεκτείνεται σε λόγους έθνικιστούς, ρατσιστούς, που άποδίδουν την σημασία του φύσει στο θέσει, θεωρούν τά βουλευτικά άνθρωπολογικά - σταματούν την ιστορία, όπως την όρισαμε.

Αυτή ή τοποθέτηση ύποχρεούται όμως να δεχθεί μίαν έννοια συλλογικής βούλησης που μπορεί να μίν είναι συνειδητή στον καθένα, μία άρρητη υπερψήφηση που εκφράζεται στην οίονει φυσικότητα των ύπαρκτων σχέσεων, τις λεγόμενες δομές. Η άσυνείδητη ύποταγή παραμένει βουλευτικό φαινόμενο για τον ίδιο λόγο που ο πολιτισκός νόμος διαφέρει από τον φυσικό,¹² άλευθύνεται στην βούληση που μπορεί να προβάλλει άρνηση. - Η βούληση γίνεται συνειδητή, συγκροτεί το ύποκείμενό της μάλλον όταν άρνείται. Ο Έγγελος θεωρεί πώς ή δομή του κράτους δέν έντάσσει τους Έλληνες και πώς ή εξέγερσή τους νομιμοποιείται εν άντιθέσει προς μία εξέγερση σ' ένα «όργανωμένο κράτος». Έτσι την έβλεπε ο Μέττερνιχ που την άπέρριπτε ως πολιτική επανάσταση· ο Έγγελος λέει κατ' ουσίαν πώς νομιμοποιείται έπειδή και έφ' όσον είναι πολιτική επανάσταση, έπειδή δέν είναι κυρίως έθνική αλλά κυρίως δίκαιη. Οι Έλληνες δέν έμφανίζονται στον έγγελιανό λόγο ως έθνος αλλά

ως αυτοί που συγκροτούνται ως έθνος των άδικημένων άρνούμενοι την δομή ενός άδικου κράτους.

Όμως εδώ μπαίνει το ζήτημα της περιορισμένης έφαρμογής της «άρχής του Λά Μπρεσί». Όταν μία πλειοψηφία Γάλλων πρωτοστατεί στην Έπανάσταση ή δέν άντιστέκεται σ' αυτήν ο Έγγελος δέν χασομερά συζητώντας περί «δικαιώματος στην επανάσταση». Θα ήταν άντιφατικό ένα νομοθετικό σύστημα να προβλέπει την άρση του. Έκ των ύστερων δικαιολογείται ή επανάσταση. Όμως αυτό δέν περιορίζει την νομιμότητά της έφ' όσον το κάθε τι στην ιστορία κατανοείται και άξιολογείται εκ των ύστερων. Αυτή είναι μία βασική γνωσιοθεωρητική θέση του Έγγελου¹³ που εξαρτάται άμεσα από την παραδοχή του μίας «άρσης της προϋπόθεσης»: Οι προϋποθέσεις κρίνονται εκ του άποτελέσματος προκειμένου για βουλευτικά φαινόμενα διότι ή βούληση άποτελεί ή ίδια το σημαίνον γεγονός στο πεδίο της, θέτει την άλήθεια.¹⁴ Όμως για να δικαιολογηθεί έστω και εκ των ύστερων ή επανάσταση δέν πρέπει να άφορά μόνο μία περιοχή ή μία μειοψηφία χωρίς γενική άνταπόκριση. Αυτός ο περιορισμός ισχύει όμως για τον έθνικοαπελευθερωτικό άγώνα. - Η επανάσταση τελικά δέν άφορά τους Τούρκους, ο έθνικοαπελευθερωτικός άγώνας δέν μετατρέπεται πλήρως σε πολιτικό. Το διαφωτιστικό σχέδιο του Ρήγγα δέν πραγματώνεται.

Και όμως σε δομική βάση θεωρείται ο Σουλτάνος νόμιμος άρχοντας των Τούρκων, δομικά δέν συνδέονται οι Έλληνες μ' αυτόν όπως οι Τούρκοι. Μία τουρκική επανάσταση θα νομιμοποιούνταν προφανώς αν δέν ήταν μερική, αν άφορούσε τους πάντες. Ο Έγγελος διακρίνει μία τοπική εξέγερση από μίαν άλλη, ανάλογα αν ύπάρχει πολιτική συνάφεια, για να καταδείξει ότι το δεδομένο δέν είναι μία τοπική εξέγερση Τούρκων, ή όποια δέν θα μπορούσε να δι-

καιολογηθεί ούτε εκ των υστέρων λόγω του περιορισμένου χαρακτήρα της, δηλαδή δεν είναι μία έσωτερική δυσλειτουργία, έσωτερική υπόθεση του Οθωμανικού κράτους. Έτσι η άρχη του Λά Μπρεσι εφαρμόζεται μερικώς μὲν ἀλλὰ νομίμως σὲ τμήμα ὑπηκόων πὸν τελεί ὑπὸ ὄρους κατοχῆς καὶ ὄχι ἔνταξης, ἐνῶ στὴν δεύτερη περίπτωση δὲν θὰ ἐφαρμοζόταν διόλου. Ἡ δομικὴ διάσταση καθιστᾶ τὸ μερικὸ πρόβλημα, ὡς ἀδικία, δεοντικᾶ γενικό.

Έτσι ἐξηγεῖται γιατί τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων ἐμφανίζεται ἐδῶ ὡς δικαιολόγηση τῆς ἀρχῆς πὸν ὁ Έγγελος ἐπικαλεῖται συχνὰ ὅτι οἱ λαοὶ ὑποτάσσονται σὲ ἡγεμόνες ἐφ' ὅσον αὐτοὶ ἐκπληρώνουν τὴν δική τους βούληση ἀκόμη καὶ ἂν αὐτὴ ἡ συλλογικὴ βούληση δὲν εἶναι συνειδητή.

Τοὺς μονάρχες δὲν διακρίνει ἡ σωματικὴ ρώμη μήτε τὸ πνεῦμα καὶ ὁμως ἑκατομμύρια τοὺς ὑποτάσσονται ἐκουσίως, αὐτὸ δὲν συμβαίνει ἐξ αἰτίας τῆς ἰσχύος τοῦ μονάρχη, αὐτὸς εἶναι ἀδύναμος, εἶναι εὐκόλο νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴ μέση, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη, μέσα τους, τῆς φύσης τοῦ θέματος, ἀκόμη καὶ ἂν τὸ ἀγνοοῦν. Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι οἱ ἄνθρωποι δέχονται νὰ ἀρχονται ἐνάντια στὸ συμφέρον τους, τὸν σκοπὸ τους, τὶς προθέσεις τους, τὴν βούλησή τους εἶναι ἐξωφρενικὴ, οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἡλίθιο, ἡ έσωτερικὴ ἰσχὺς τῆς ιδέας τοὺς ἀναγκάζει νὰ πράξουν ἔτσι ἔστω παρὰ τὴν συνείδησή τους, αὐτὴ τοὺς διατηρεῖ σ' αὐτὴν τὴν σχέση.¹⁵

Αὐτὸ λοιπὸν πὸν ὄνομασα ἀρχὴ τοῦ Λά Μπρεσι ἐξηγεῖ πῶς νομιμοποιεῖται ἡ ἔξουσία.

Τὸ ἀμέσως εὐρύτερο πλαίσιο ὅπου ἐντάσσεται αὐτὴ ἡ θέση, τὴν ὁποία ὑποστηρίζει τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων, εἶναι ἡ ἀποψη τοῦ Έγγελου γιὰ τὴ λογικὴ δομὴ τῆς ἔξου-

σίας. Μιλᾷ σχετικὰ γιὰ τὴν «ιδέα» μ' αὐτὸ τὸ νόημα: Κατὰ τὸν Έγελο ἡ λογικὴ πολιτικὴ δομὴ πραγματώνει χωριστὰ τὶς τρεῖς πλευρὲς πὸν διακρίνομε σὲ κάθε ἔννοια. Αὐτὴ ἡ ἀπόδοση ξεχωριστῆς ὑπόστασης στὴν κάθε πλευρὰ εἶναι ἡ πραγμάτωση τῆς ἐκάστοτε ἔννοιας, καθὼς ἡ ἔννοια ὅταν ἀπλῶς τὴν σκεφτόμαστε δὲν χωρίζεται σὲ ἀνεξάρτητες πλευρὲς καὶ ἡ πραγμάτωση τῆς ἔννοιας ὀνομάζεται ἰδέα. Οἱ πλευρὲς αὐτὲς εἶναι: καθόλου, ἐπιμέρους, καθέκαστον. Τὸ καθέκαστον ἐνώνει, κατὰ τὴν ἐγελιανὴ Λογικὴ, τὸ καθόλου καὶ τὸ ἐπιμέρους· μόνο ὡς ἄτομο ὑπάρχει μίᾳ γενικῆ ἔννοια γιατί τὸ ἄτομο ὀρίζεται ὡς ἡ ἐνιαία ἀναφορὰ πολλῶν ἐπιμέρους ιδιοτήτων ἡ ὁποία ὁμως δὲν ἀνάγεται σὲ καμμία εἰδικὰ ἀπὸ αὐτὲς, εἶναι «τεθεμενὴ ἀφαίρεση»,¹⁶ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα πὸν ἀνεξαρτητοποιεῖται ἀπὸ τὶς προκειμένες του, καὶ αὐτὸς εἶναι ἀκριβῶς ὁ ὀρισμὸς μίας γενικῆς ἔννοιας ὅταν ἀκριβῶς δὲν εἶναι μίᾳ ἐπιμέρους ιδιότητα, ὅποτε δὲν πρέπει νὰ τὴν λέμε γενικὴ ἀλλὰ «ἀφηρημένη» ἔννοια. Στὴν πολιτεία αὐτὴ ἡ δομὴ ἐμφανίζεται κατὰ τὸν Έγελο ὡς ἑξῆς: Ἡ πολιτεία γενικῶς ὑπάρχει ὡς καθ' αὐτὸ ὄν στὸ κοινοβούλιο, πὸν νομοθετεῖ, δηλαδή θέτει γενικὲς ἔννοιες, ἡ πολιτεία εἰδικῶς ἐνσαρκώνεται στὴν κυβέρνηση, πὸν ἐφαρμόζει τὶς ἔννοιες ἐξειδικευοντάς τές, καὶ ὑπάρχει ὡς ἄτομο (μονάρχη) πὸν ὀρίζεται ὡς «ἔσχατη ἀπόφαση» χωρὶς ἐπιμέρους ιδιότητες ἡ ὁποία συμβολίζει τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Τὸ σημαντικὸ ἐδῶ εἶναι πῶς ὁ μονάρχη πρέπει νὰ εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὰ ἐπιμέρους, τὰ ἰδιαίτερα κοινωνικὰ συμφέροντα πὸν ἀντιπροσωπεύονται στὸ κοινοβούλιο καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἰδιαίτερο συμφέρον τῆς ἔξουσίας πὸν ἀντιπροσωπεύει ἡ κυβέρνηση. Δὲν ἔχει σημασία ἡ εὐφύια τοῦ μονάρχη, ἀλλὰ μόνο ἡ θέση του, αὐτὴ ἡ τεθεμενὴ ἀφαίρεση. Ἡ φύση ὀρίζει ποιὸς εἶναι μονάρχη (δυναστικὴ ἀρχή), γιατί ἔτσι μόνον ἀποφεύγεται ἡ

ιδιαιτεροποίησή του.

Η φύση λειτουργεί στην κοινωνία ως τὸ τυχαῖο, δηλαδή ὡς ἡ ἀνηρημένη προϋπόθεση πού λέγαμε, ἀλλά εἶναι ἀπαραίτητη σ' αὐτὸν τὸν βαθμό. Στὸ ἴδιο μάθημα ἀνήκει μία γνωστή «ιερόσυλη»¹⁷ ἄρνηση τῆς ἐλέω θεοῦ μοναρχίας: «Ὁ προσδιορισμὸς ὅτι ὁ θεὸς τοποθέτησε τοὺς βασιλεῖς δὲν ἀρκεῖ γιατί ὁ θεὸς ἐπλασε καὶ τὰ χεῖριστα».¹⁸ Εἶναι δομικὰ ἀναγκαῖο κάποιος ν' ἀποφασίζει χωρὶς ἐπίδραση ἐπιμέρους ἐνδιαφερόντων, ἀλλὰ τυχαῖο ποιός. «Ὅπως λέει ἀμέσως μετὰ ὁ Ἐγγελος «εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἔχω ἰδιοκτησία» γιατί αὐτὴ ἀποτελεῖ πραγμάτωση τῆς ἐλευθέρου δούλησής μου, «ἀλλὰ ἡ τάδε ἐπιμέρους ἰδιοκτησία εἶναι τυχαία», τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τὸ «δίκαιο ὅτι ἕνας πρέπει νὰ βρίσκεται στὴν κορυφή».¹⁹ Ἔτσι ἡ νομιμοποίηση τοῦ μονάρχου ἀντλεῖται μόνον ἀπὸ τὸ ὅτι χρειάζεται κάποιος νὰ βρίσκεται στὴν θέση τοῦ καθεκτάτου καὶ ἡ ὑπαρξή του νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὸ μερικόν. Ἡ λογικὴ δομὴ εἶναι ἡ μόνη νομιμοποίηση, αὐτὴ νομιμοποιεῖ τις διάφορες ἀρχές πού προβάλλουν τὰ θετικὰ δίκαια ὅπως ἀκριβῶς εἶπαμε πὼς συμβαίνει μὲ τις νατουραλιστικὲς δικαιολογίες. Εἶναι ψευδεῖς ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀλλάζει τίποτα στὴν βαθύτερη ἀρχὴ νομιμοποίησης πού εἶναι τὸ ἴδιο τὸ γεγονός τῆς δούλησης. Ἡ ἰδέα εἶναι «ἡ νομιμότητα τῆς τυχοσύνης», ὅπως λέει στὸ ἴδιο χωρίο ὁ Ἐγγελος,²⁰ παρὰ τις ὅποιες ἐθνικιστικὲς παραποιήσεις.

Σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο παραθέτει τὸ ἑλληνικὸ παράδειγμα μαζί μ' ἐκεῖνο τοῦ Ναπολέοντα.²¹ Π' αὐτὸν τὸν λόγο τὸ κείμενο κατέληγε λέγοντας ὅτι «τὸ ἐκ γενετῆς καὶ κληρονομικὸ δικαίωμα ἀποτελεῖ μία ἀναγκαῖα στιγμή στὴν ἴδια τὴν ἰδέα καὶ ὅτι τὰ κράτη διατηροῦνται μόνον ἐφ' ὅσον αὐτὲς οἱ στιγμὲς παρίστανται ὡς ἰδιαιτέρως ὑπάρξεις». Ἡ φυσικὴ προϋπόθεση τῆς δούλησης παρίσταται ἐδῶ κατ' ἀνάγκην ἀλλὰ συγχρόνως παρίσταται ὡς ἀνηρημένη, ὁ τρόπος ὑπαρξῆς τῆς συνίσταται μόνον στὸ νὰ παρέχει μία προϋπόθεση στὴν ὁποία ὀφείλουν νὰ μὴν ἀνάγονται τὰ ἀποτελέσματα, λ.χ. ἕνα τυχαῖο πρόσωπο ὡς ἄρχοντα.

Αὐτὸ εἶναι ὅμως τὸ κλειδί τῆς σχέσης ἐθνικοῦ καὶ πολιτικοῦ προβλήματος ἐφ' ὅσον τὸ πρῶτο μπαίνει ἐδῶ στὴν θέση τῆς δευτέρας φύσεως. Ὁ Τούρκος αὐτοκράτορας δὲν εἶναι νόμιμος ἄρχοντας τῶν Ἑλλήνων ὄχι ἐπειδὴ δὲν εἶναι τοῦ ἴδιου «γένους» ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ «συνάφεια» πού ἐνώνει τὴν ὀθωμανικὴ ἐξουσία μὲ τοὺς Ἑλληνας δὲν ἔχει τὸν χαρακτηριστὴρα ἐνὸς κράτους πού πραγματώνει τις ἐννοιακὲς στιγμὲς. Βέβαια αὐτὸ ἰσχύει ἐν μέρει καὶ γιὰ τοὺς Τούρκους ὑπηκόους, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται γιὰ ἀντιπροσωπευτικὸ κράτος, ὅμως ἐκτὸς τῆς διαφορᾶς καθεστῶτος τῶν Τούρκων οἱ ἴδιοι μποροῦν ν' ἀνατρέψουν τὸν αὐτοκράτορα, αὐτὸς ἀντλεῖ τὴν ἐξουσία τοῦ ἀπὸ τὴν δική του συγκατάθεση. Τοῦτο ἀκριβῶς σημαίνει ὅτι δὲν τελοῦν ὑπὸ κατοχὴ, ὅπως οἱ Ἕλληνες. Ἐδῶ, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιτυγχάνεται πανορθωμανικὸ κίνημα, ἡ πολιτικὴ ἐπανάσταση μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ μόνον ὡς ἐθνικὴ (ἕνα σχῆμα πού θὰ ἐπαναληφθῆ ἄλλωστε κατὰ κόρον τὸν Κ' αἰῶνα). Ἡ ἑλληνικὴ ἢ χριστιανικὴ ἄρνηση τοῦ αὐτοκράτορα εἶναι ἄρνηση τῆς πολιτικῆς δομῆς ὅπου ὁ ἴδιος ἀδικοῦμαι ὡς ὑπῆκοος, ὄχι ὡς Ἕλληνας ἢ χριστιανός, μολονότι ἡ ἀδικία πού ὑφίσταμαι ἐπικαλεῖται αὐτὲς τις πολιτισμικὲς ιδιότητές μου - ἢ ἴσως ἀκριβῶς γι' αὐτὸν τὸν λόγο.

1. Ἀνακοίνωση στὶς 28 Μαΐου 1998 στὸ συνέδριο τοῦ Τομέα Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων Ρήγας Φεραῖος. Γιὰ μία νέα ἐρμηνευτικὴ συγκομιδὴ, Ἰωάννινα, 28/31-5-1998.

2. G.W.F. Hegel, *Vorlesungen über Rechtsphilosophie*, ἐπιμ. K.-H. Ilting, Frommann-Holzboog, Στουτγάρδη - Bad Cannstatt 1974, τ.Δ', σ. 683. Ἐπισκέφθηκε ἐπίσης μία πώληση πινάκων γιὰ ἐνίσχυση τῶν Ἑλλήνων τὸ 1826 (*Briefe*, Meiner, Ἀμβούργο 1954, ἀριθ. Ἐπ. 516).

3. *Κριτικὴ τῆς ἐγγελιανῆς φιλοσοφίας τοῦ κράτους*, μτφ. Παπαζήσης, Ἀθήνα 1978, σσ. 64 κ.ε.

4. É de la Boétie, *Discours de la servitude volontaire*, μτφ. Στὸ Δ. Κοτρόγιαννος, *Τὸ πρόβλημα τῆς ἐθελόδουλείας*, Κριτικὴ, Ἀθήνα 1996, σ. 278.

5. Hegel, *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, 1821, παρ. 274, Παρατήρηση.

6. J. L. Austin, *How to do things with words*, Oxford UP, Ὁξφόρδη 1962: performative.

7. R. Luxemburg, *Ρωσικὴ Ἐπανάσταση*, μτφ. Ὑψίλον, Ἀθήνα 1980, σ. 46 - 56. P. Frölich, P. Λούξεμπουργκ, μτφ. Ὑψίλον, Ἀθήνα 1981, σ. 50 κ.ε. Λένιν, «Σοσιαλισμὸς καὶ πόλεμος», γαλλ. Μτφ. (Œuvres, τ. ΚΑ', Éd. Sociales, Παρίσι-Éd. Progrès, Μόσχα 1973, σ. 310, *Κράτος καὶ ἐπανάσταση*, γαλλ. Μτφ. Éd. Sociales, Παρίσι - Éd. Progrès, Μόσχα 1969, σ. 94-95.

8. «Un plebiscite de tous les jours», E. Renan, «Qu' est-ce qu'une nation», (Œuvres complètes, Calmann-Lévy, Παρίσι 1947, τ. Α', σ. 904).

9. *Θούριος*, σσ. 121-122, ἐκδ. Λ.Ι. Βρανούση, *Ρήγας Βελεστινλής*, Ἀθήνα 1957.

10. «Γιὰ τὸ ἀπόλυτο πρέπει νὰ εἰπωθεῖ ὅτι συνιστᾶ κατ' οὐσίαν ἀποτέλεσμα, ὅτι μόνον στὸ τέλος εἶναι ὅτι ἀληθινὰ εἶναι καὶ σ' αὐτὸ ἀκριβῶς συνίσταται ἡ φύση του [δηλαδή το]νὰ εἶναι ἐνεργὰ πραγματικόν, ὑποκείμενο ἢ αὐτογίγνεσθαι. Ὅσοδήποτε ἀντιφατικὸ καὶ ἂν φαίνεται ὅτι τὸ ἀπόλυτο πρέπει κατ' οὐσίαν νὰ ἐννοεῖται ὡς ἀποτέλεσμα, αὐτὴ ἡ ἐπίφαση ἀντίφασης διορθώνεται μὲ ἐλάχιστη σκέψη», *Φαινομενολογία*, *Werke in 20 Bänden*, Suhrkamp, Φραγκφούρτη 1969-1970, τ.3, σ. 24-25. «Στὸν συνηθισμένον συλλογισμό το εἶναι τοῦ περατοῦ ἐμφανίζεται ὡς ὁ λόγος ὑπαρξῆς τοῦ ἀπολύτου ἐπειδὴ ὑπάρχει τὸ περατό, ὑπάρχει τὸ ἀπόλυτο. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι, ὅτι ἐπειδὴ τὸ περατό εἶναι ἡ αὐτοαντιφάσκουσα ἀντίθεση, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει, ὑπάρχει τὸ ἀπόλυτο», *Λογικὴ*, *Werke in 20 Bänden*, ο.π., τ.6, σ. 79-80.

11. *Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου*, παρ. 4. Τὴν θέση ἀναπτύσσει ὁ B. Quelquejeu, *La volonté dans la philosophie de Hegel*, Seuil, Παρίσι 1972. «Ἀπειρία, ἀλήθεια, καθολικότητα συγκροτοῦνται ὡς ἐννοίες μαζί μὲ τὴν ἐννοία τῆς ἐλευθερίας». (Σ. 208).

12. *Vorlesungen*, ο.π., τ. Γ', σ. 91-100, Φιλ.τ.Δ., *Werke in 20 Bänden*, ο.π., τ.7, σ. 15-17.

13. Φιλ. Τ.Δ., *Werke in 20 Bänden*, ο.π., τ.7, σ. 28: «Ἡ γλαῦκα τῆς Ἀθηνᾶς...»

14. Ἐχω προσπαθήσει ἀλλοῦ νὰ διερευνησῶ τις προεκτάσεις αὐτῆς τῆς θέσης: Ἐννοια, ἐπανάσταση, πραγματικότητα», *Ἀξιολογικά*, 10, Ἀθήνα 1997, τώρα στὸ *Θέση καὶ ἀλήθεια*, Κριτικὴ, Ἀθήνα 1997. Ὅλο τὸ βιβλίον πραγματεύεται τὸ θέμα ὅπως δηλώνει ὁ τίτλος του.

15. Ὁ.π., σ. 682.

16. *Werke in 20 Bänden*, ο.π., τ.6, σ. 299.

17. B. Bourgeois, *Études hégéliennes*, PUF, Παρίσι 1992, σ. 234.

18. *Vorlesungen*, ο.π., τ. Δ', σ. 681.

19. Ὁ.π.

20. Ὁ.π., σ. 682.

21. Τὸ μόνον πού διατήρησε ὁ μαθητὴς τοῦ Ἐγγελου Γκάνς [E. Gans] ἀπὸ αὐτὸ τὸ χφ. Στὰ ἀποσπάσματα πού προσέθεσε στὶς παρ. *Τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου*, βλ. Προσθήκη τῆς παρ. 283.

Ο ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

του Γιώργου Μαργαρίτη

Τὸ ἐρώτημα πὺ θέλω νὰ καταθέσω στὴν σημερινὴ συζήτηση, ἀφορᾷ τὸν ἑλληνικὸ ἀντισημιτισμὸ. Γιὰ νὰ εἶμαστε πιὸ ἀκριβεῖς, ἀφοροῦν τὶς πολιτικές, τὰ κινήματα, τὶς ἰδεολογίες μὲ ἀντισημιτικὸ προσανατολισμὸ πὺ ἀναπτύχθηκαν στὸ πλαίσιο τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821, ὡς σήμερα. Τὸ ἐρώτημα εἶναι δύσκολο καὶ δὲν ἔχει προφανεῖς ἀπαντήσεις. Πρῶτα ἀπ' ὅλα ἐπειδὴ δὲν θέλει νὰ ἔχει ἀπαντήσεις. Στὶς ἐπίσημες καὶ ἀνεπίσημες διακηρύξεις, τονίζεται μὲ ἐμφαση ὅτι στὴν Ἑλλάδα τέτοιο ζήτημα δὲν ὑπῆρξε ποτὲ καὶ κατὰ συνέπεια τὸ ἐρώτημα καὶ ἡ πάνω σὲ αὐτὸ συζήτηση εἶναι περιττά. Ἴσως νὰ πρόκειται ἀπλῶς γιὰ μιὰ «διπλωματικὴ» θέση πὺ, ἂν καὶ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ πλῆθος ἱστορικὰ γεγονότα ἔχει τὴ δική της λειτουργικότητα - ἀποθαρρύνει τὴν ἐμφάνιση τέτοιων φαινομένων. Δυσκολεύει πάντως τὰ πράγματα καθὼς παρουσιάζει τὴν ἐνασχόληση μὲ τὸ αὐτόνοητο, μὲ τὴν αὐτογνωσία τοῦ νεότερου ἑλληνισμοῦ, ὡς ριζοσπαστικὴ καὶ ἀνατρεπτικὴ πρόθεση.

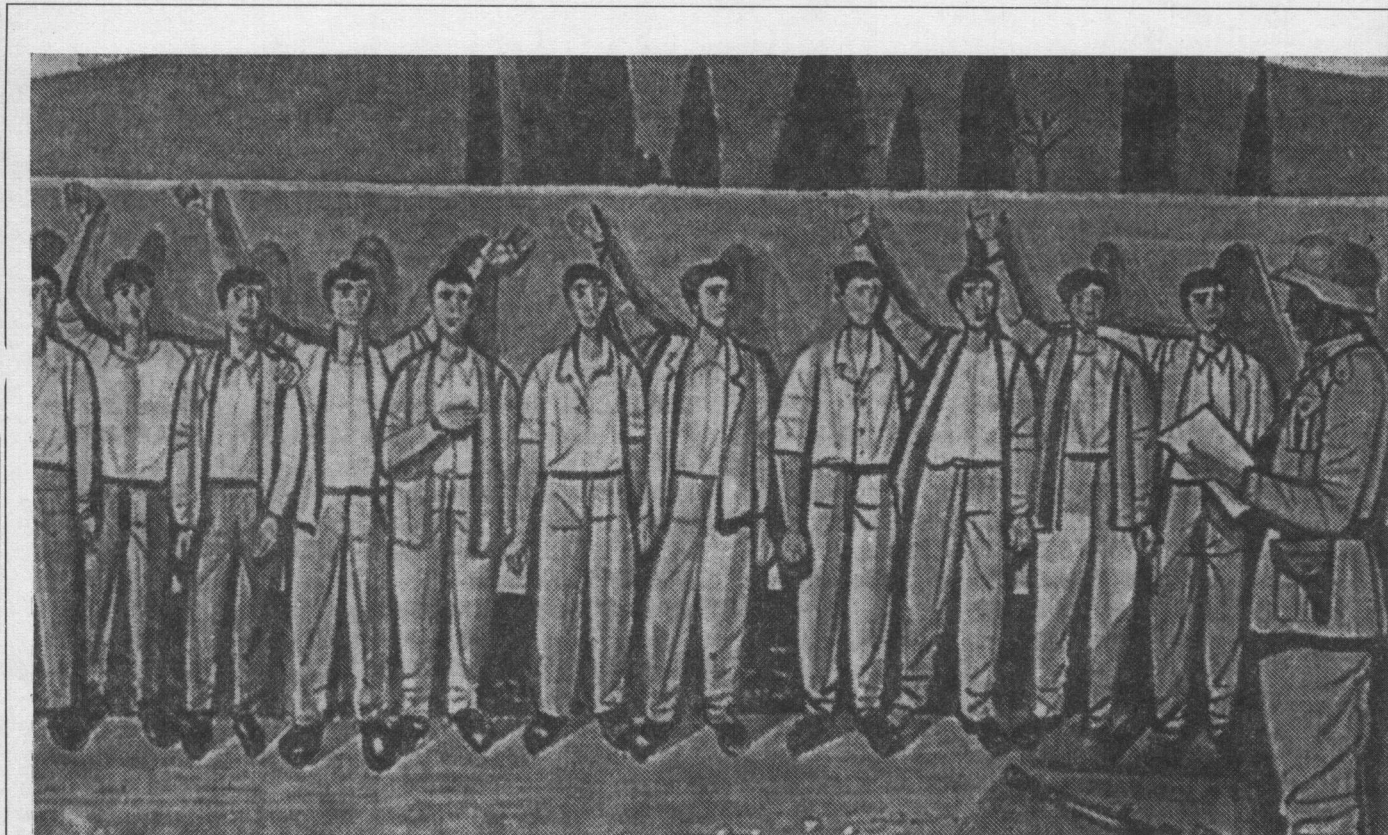
Ἀπὸ τὴν ἄλλη, στὴν ἱστοριογραφία, αὐτὰ τὰ πεδία εἶναι τόσο λίγο καλλιεργημένα, ὥστε οἱ ἀσχολούμενοι μὲ αὐτὰ νὰ μὴν μπορεῖ νὰ εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἐρασιτέχνες. Ἐρασιτέχνες πὺ κολυμποῦν μάλιστα σὲ βαθιὰ νερά. Γιατὶ εἶναι πολὺ δύσκολο στὰ πεδία τοῦ ἀντισημιτισμοῦ, πὺ ἔφθασαν λίγα χρόνια πρὶν ὡς τὴν ἀπόλυτη φρίκη τοῦ Ὀλοκαυτώματος νὰ προσδιοριστοῦν οἱ αἰτίες καὶ οἱ διαστάσεις, νὰ ὀριστεῖ μὲ ἀκρίβεια τὸ μέτρο σὲ τρόπο πὺ νὰ μὴν χαθοῦν οἱ κλίμακες, νὰ μὴν ἀκυρωθοῦν πογκρόμ καὶ «τελικὲς λύσεις» σὲ μιὰ θεωρία περὶ γενικευμένου καὶ ἀπόλυτου ἀντισημιτισμοῦ. Μὲ λίγα λόγια, νὰ κρατηθοῦν οἱ ἱεραρχίες γιὰ τὸ ὅλο καὶ γιὰ τὰ ἐπιμέρους, ὅπως ὁ ἑλληνικὸς ἀντισημιτισμὸς, ὅσο κι ἂν διαισθανόμαστε ὅτι τελικὰ, στὴ μικρὴ του κλίμακα εἶναι καὶ αὐτὸς μέρος τοῦ τραγικοῦ ὅλου.

Στὶς πρῶτες τουλάχιστον δεκαετίες τῆς ὑπαρξης τοῦ κράτους ἡ ἐβραϊκὴ παρουσία σὲ αὐτὸ ἦταν περιορισμένη.

Οἱ σφαγὲς καὶ ἡ ἐκδίωξη τῶν ἐβραϊκῶν πληθυσμῶν ἀπὸ τὶς ἐπαναστατημένες περιοχὲς εἶχε περιορίσει τὶς ἐβραϊκὲς κοινότητες σὲ πόλεις πὺ ἀποδόθηκαν στὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση μὲ συνθήκες στὸ τέλος τῆς ἐπανάστασης (Χαλκίδα κυρίως), ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς ἰδιομορφίας, στὸ νεαρὸ ἑλληνικὸ κράτος δημιουργήθηκε μιὰ ἀντανάκλαση ἀντισημιτισμοῦ μᾶλλον παρὰ ἓνα ἀντισημιτικὸ κίνημα. Ἡ ἀντι-εβραϊκὴ διάθεση τρεφόταν ἀπὸ καταστάσεις καὶ συγκρούσεις πὺ συνέβαιναν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας, ἰδίως σὲ μέρη πὺ ὁ παροικιακὸς ἑλληνισμὸς ἀνταγωνιζόταν ἐβραϊκὲς κοινότητες στὸ ἀνοικτὸ παιχνίδι τῆς οἰκονομικῆς διείσδυσης καὶ ἐπικράτησης. Ἡ Ρουμανία, ἡ νότια Ρωσία, οἱ Ὀθωμανικὲς πόλεις καὶ, κυρίως, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἦταν τὰ σχολεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀντισημιτισμοῦ. Ὁ τύπος, ταυτόχρονα, παρακολούθησε στενὰ τὶς σχετικὲς ἐξελίξεις στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο καὶ μετέφερε - μὲ δημοσιογραφικὸ τρόπο - τὶς πρακτικὲς καὶ τὶς θεωρίες.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ μεταβλήθηκε στὰ 1864 μὲ τὴν ἐνσωμάτωση τῶν Ἑπτανήσων καὶ στὰ 1881 μὲ τὴν ἐνσωμάτωση τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἄρτας, περιοχὲς μὲ σημαντικὲς ἐβραϊκὲς κοινότητες. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία, ἔστω καὶ σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο, βρέθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀντιμέτωπη μὲ ἰσχυρὴ ἐβραϊκὴ παρουσία. Οἱ ἀντιδράσεις δὲν ἦταν ὁμόθυμες καὶ διέφεραν ἀπὸ περιοχὴ σὲ περιοχὴ καὶ ἀπὸ δεκαετία σὲ δεκαετία. Ἡ διατήρηση μουσουλμανικῶν πληθυσμῶν στὴ Θεσσαλία, λόγου χάρι, καὶ ἡ ἐκεῖ κοινωνικὴ ρευστότητα, ἐπέβαλαν πολιτικὲς προσεταιρισμοῦ πὺ περιορίσαν τὶς τριβές. Ἀντίθετα, στὰ Ἴονια, ἡ κατάσταση δξύνθηκε ἔντονα μὲ τὴν ἀποχώρηση τῶν βρετανικῶν ἀρχῶν. Ἡ πολιτικὴ ἴσων ἀποστάσεων τῶν τελευταίων, δύσκολα μποροῦσε νὰ συνεχιστεῖ ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς ἀρχὲς πὺ δέχονταν ἰσχυρὲς πιέσεις ἀπὸ τοὺς χριστιανούς γιὰ περιορισμὸ τῶν ἐβραϊκῶν δικαιωμάτων.

Ἡ ἀντισημιτικὴ ἐκρηξὴ ἦρθε, μὲ ἀφετηρία τὴν Κέρκυρα, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1891. Στὴν προσπάθεια προσδιορισμοῦ

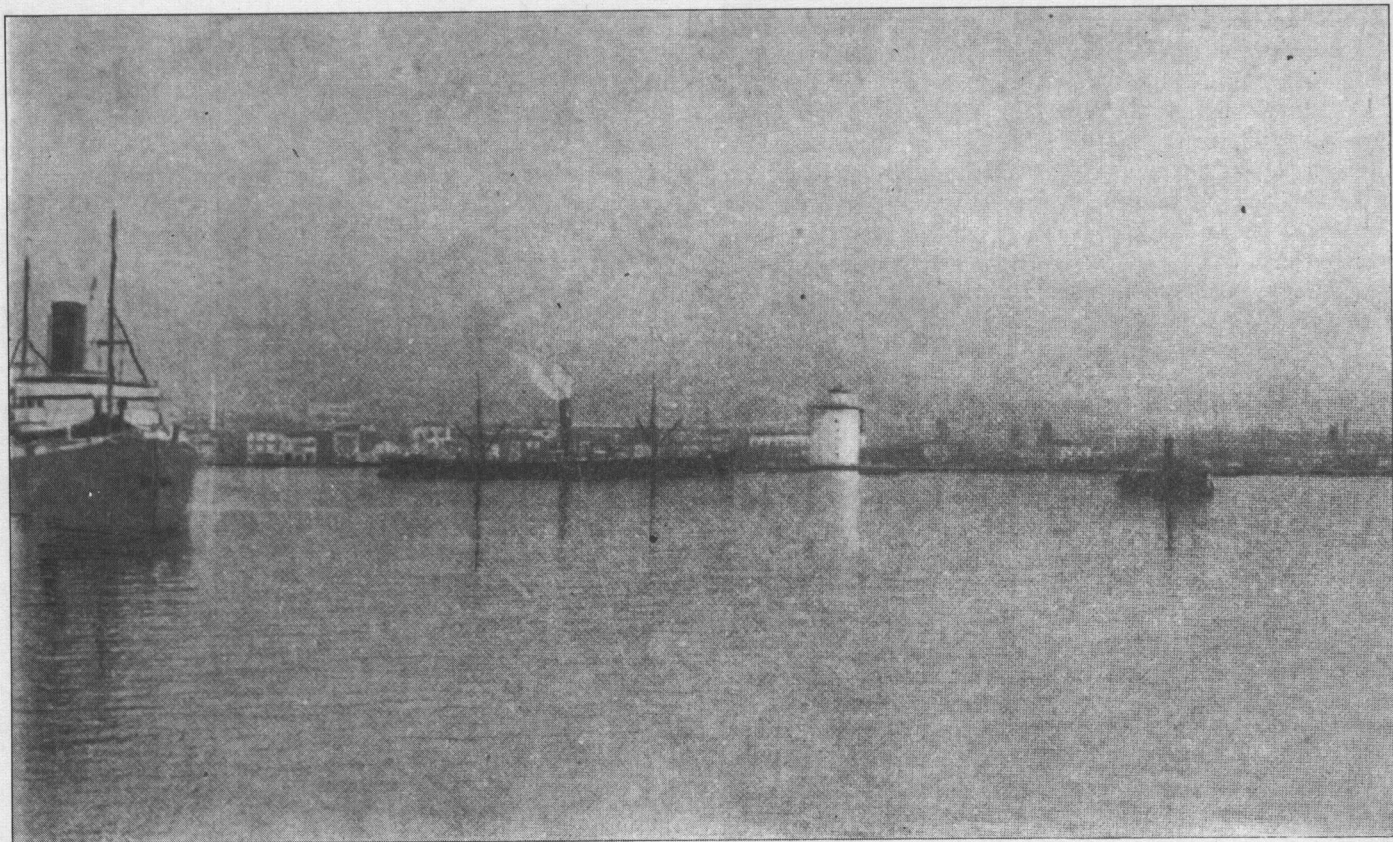
του ελληνικού αντισημιτισμού, ἄς θυμίσουμε ὅτι ἐνδιαφέρον οἱ ἀντιστοιχίες μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ δρώμενα, ὅτι βρισκόμαστε στὴν ἀρχὴ μιᾶς δεκαετίας ιδιαίτερα ἐντονης ἀντισημιτικῆς δραστηριότητος. Τὸ γενικὸ κλίμα εἶναι γενικὰ πρόσφορο γιὰ τὸ ξέσπασμα τῶν ταραχῶν ἀν καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ ἡ Ἑλλάδα προηγείται ἀπὸ ἄρκετὰ ἀνάλογα ξεσπάσματα στὴ Δύση. Ὁ ἀντίκτυπος τῶν ἀντιεβραϊκῶν ἐκδηλώσεων στὴ δεκαετία τοῦ 1880 στὴν ταραγμένη λόγω τῶν Μαχτιντιστῶν Αἴγυπτο καὶ ὁ ἐνεργὸς ρόλος τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου σὲ αὐτές, πρέπει νὰ ἐπηρεάσει περισσότερο τὰ γεγονότα.

Πέρα ἀπὸ τὴν σαφέστατα ἐχθρική - σὲ μεγάλο κοινωνικὸ φάσμα - στάση τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἡ στάση τῆς ἐλληνικῆς κυβέρνησης καὶ τῶν ἀρχῶν. Οἱ τελευταῖες, ὄχι μόνο ἦταν ιδιαίτερα ἀργές καὶ διστακτικὲς στὴν ἀποκάλυψη τῆς προφανοῦς πλεκτάνης - οἱ ταραχές, θυμίζουμε, ἄρχισαν μὲ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ πτώματος μιᾶς τελετουργικὰ κακοποιημένης καὶ σφαγμένης Ἑβραιοπούλας - ἀλλὰ, ἐπιπλέον, τὰ μέτρα ποὺ ἐφάρμοσαν γιὰ τὸ σταμάτημα τῶν ταραχῶν ἦταν χειρότερα γιὰ τὶς ἐβραϊκὲς κοινότητες ἀπὸ τὶς ταραχές τὶς ἴδιες. Ὁ πολὺμηνος ἀποκλεισμός ἀπὸ τὸν στρατὸ τῶν ἐβραϊκῶν συνοικιῶν προκάλεσε πείνα καὶ ἐξαθλίωση στὶς τελευταῖες ἐνῶ προκάλεσε μία ληστρική, σὲ βάρος τῶν ἀποκλεισμένων, μαύρη ἀγορά. Ἡ κυβέρνηση θορυβήθηκε ιδιαίτερα γιὰ τὸ θέμα, μόνο ὅταν αὐτὸ ἔλαβε διαστάσεις διπλωματικοῦ ἐπεισοδίου. Ὅταν, δηλαδή, πολεμικὰ πλοῖα τῶν Δυνάμεων, ἔσπευσαν στὸ λιμάνι τῆς Κέρκυρας γιὰ νὰ ἀναλάβουν τὴν προστασία

τῆς ἐβραϊκῆς κοινότητος.

Στὸν 19ο αἰῶνα, ὁ ἐλληνικὸς ἀντισημιτισμὸς, εἶχε ἀρχαῖα χαρακτηριστικά. Ἡ πλέον σταθερὴ κατηγορία κατὰ τῶν Ἑβραίων ἦταν ἡ ἀπαγωγή καὶ ἡ τελετουργικὴ θυσία χριστιανοπαίδων καὶ οἱ σχετικὲς φοβίες ἦσαν διάχυτες σὲ εὐρὸ φάσμα κοινωνικῶν στρωμάτων. Μὲ τὴν εἴσοδο τοῦ 20οῦ αἰῶνα, οἱ βάσεις τοῦ ἀντισημιτισμοῦ προοδευτικὰ μεταβάλλονται. Στὶς διεκδικούμενες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα περιοχές, στὴν Μακεδονία ιδιαίτερα, ἡ παρουσία τοῦ ἐβραϊκοῦ στοιχείου ἦταν ιδιαίτερα σημαντικὴ, πράγμα ποὺ ἔκανε τὴν ἀπέναντί τους πολιτικὴ συστατικὴ τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Στὴν διάρκεια τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα, οἱ ἀντιεβραϊκὲς τάσεις τῶν ὀργανώσεων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν περιορίστηκαν ἀπὸ τὸ κέντρο ποὺ δὲν ἔβλεπε λογικὴ τὴν διεύρυνση τοῦ μετώπου τῶν ἐχθρῶν του. Μετὰ τὸ 1913 ὅμως, ἡ ἐβραϊκὴ παρουσία στὴν Θεσσαλονίκη ἐμφανίστηκε προοδευτικὰ ὡς ἐμπόδιο στὴν - ἐπείγουσα μέσα στὴν βαλκανικὴ ρευστότητα - ἐθνικὴ ὁμογενοποίηση τοῦ χώρου.

Εἶναι δύσκολο γιὰ μεγάλο διάστημα, στὴν περίπτωσι αὐτῆ, νὰ μιλήσουμε γιὰ συγκροτημένο ἀντισημιτισμὸ. Ὑπάρχει μιὰ διάθεση καχυποψίας καὶ ἀνταγωνισμοῦ ἀπὸ τὸν τοπικὸ πληθυσμὸ καὶ μιὰ πολιτικὴ μὲ ἀντι-εβραϊκὲς διαθέσεις ἀπὸ τὴν μεριὰ τῆς πολιτείας. Ἡ ἐπαναδιάταξη τῶν ἐβραϊκῶν οἰκισμῶν τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ 1917, εἶναι ἓνα δείγμα αὐτῆς τῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία ὅμως διατάζει νὰ ὑπερβεῖ ὀρισμένα ὄρια σὲ καιροὺς ταραγμένους καὶ γεμάτους ἀπειλές. Στὸν κοινωνικὸ χώρο, ἡ ἀντι-εβρα-

ἰκὴ διάθεση διευρύνεται καὶ μορφοποιεῖται κυρίως μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν καὶ τὴν ἀφιξὴ μεγάλου ἀριθμοῦ προσφύγων στὴν πόλη. Στὶς νέες συνθήκες, ἡ ἑβραϊκὴ κοινότητα ἀναδεικνύεται περίπου ὡς ἐξάιρεση, ὡς νησίδα διαφορᾶς σὲ ἓνα ραγδαία ὁμογενοποιούμενο ἔθnikά καὶ θρησκευτικὰ χῶρο, ἐνῶ ταυτόχρονα εἰσπράττει σημαντικὸ μέρος τῆς γενικῆς δυσαρέσκειας τῶν προσφυγικῶν στρωμάτων.

Ὁ ἀντισημιτισμὸς στὴ Θεσσαλονίκη ἔγινε κίνημα στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1930. Ὅπως στὰ 1891, βρισκόμαστε καὶ ἐδῶ στὶς παραμονὲς μίας πανευρωπαϊκῆς ἐξαρσης τοῦ φαινομένου. Μάλιστα καὶ πάλι ἡ ἑλληνικὴ περίπτωση φαίνεται νὰ προηγεῖται εὐρωπαϊκῶν ἀντίστοιχων. Οἱ εἰδικὲς συγκυρίες ἔχουν καὶ ἐδῶ τὴ σημασία τους. Οἱ πρῶτοι κυματισμοὶ τῆς διεθνοῦς ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς κρίσης ἔχουν ἐμφανιστεῖ, ἐνῶ, μετὰ τὶς ἑλληνοτουρκικὲς συμφωνίες τοῦ 1930, οἱ πρόσφυγες ἔχασαν κάθε ἐλπίδα γιὰ ἐπιστροφή στὴν ἀνατολὴ ἢ γιὰ σημαντικὲς ἀποζημιώσεις. Τὸ γεγονός ἐστὶν ὅτι στὰ τέλη Ἰουνίου τοῦ 1931, ξέσπασαν στὴν Θεσσαλονίκη ἐκτεταμένες ἀντισημιτικὲς ταραχὲς μὲ πρόσχημα ὄχι πλέον τὴν ἀπαγωγὴ καὶ τὴν θυσία χριστιανόπαιδος, ἀλλὰ τὴν συνομοσία σὲ βάρος τῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας.

Ἡ κοινωνικὴ βάση τῶν ταραχῶν ἦταν καὶ πάλι σημαντικὴ μὲ ἰδιαίτερο ὅμως βάρος στὴν συμμετοχὴ τῶν προσφύγων. Πλήθος ἐθνικιστικὲς ὀργανώσεις, μὲ ἐπικεφαλὴ τὴν Τρία Ἐψιλον (Ἐθνικὴ Ἐνωσις Ἑλλάς) καθοδήγησαν καὶ θεωρητικοποίησαν τὶς ταραχὲς ἐνῶ, καὶ πάλι, ὅπως

στὴν Κέρκυρα σαράντα χρόνια πρὶν, ἡ ἀντίδραση τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ ἦταν τουλάχιστον ἀμφιλεγόμενη. Ὁ τελευταῖος ἀντέδρασε οὐσιαστικὰ μόνο ὅταν τὸ ζήτημα ξέφυγε ἀπὸ τὰ ἔθnikὰ πλαίσια. Ὅταν δηλαδὴ ἡ χώρα καταγγέλθηκε ὡς ἐστία ἀντισημιτικῆς δραστηριότητος - βρισκόμαστε θυμίζω στὰ 1931 ἀκόμα καὶ ἐλάχιστοι ὑποψιάζονται τὶς διαστάσεις πού θὰ ἔπαιρνε ὁ ἀντισημιτισμὸς στὰ ἀμέσως ἐπόμενα χρόνια. Ἐνας τέτοιος θόρυβος, ἀναφερόμενος στὴν ἀκόμα εὐπαθεῖ, ἔθnikά, πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, ἐνόχλησε τὴν κυβέρνησι καὶ τὴν ὁδήγησε στὴν λήψη δυναμικῶν μέτρων. Αὐτὸ φυσικὰ δὲν ἐμπόδισε οὔτε τὴν μετατροπὴ τῶν σχετικῶν δικῶν σὲ παρωδιές, οὔτε τὴν περιοδικὴ ὑπόθαλψη τῆς Τρία Ἐψιλον ἀπὸ μεταγενέστερες, ὡς τὸν Μεταξᾶ, κυβερνήσεις.

Ἡ ἐκδήλωση ἀντισημιτικῶν αἰσθημάτων στὴν Ἑλλάδα τῆς κατοχῆς, κατὰ τὴν μεθόδευση τῆς ναζιστικῆς «Τελικῆς λύσης» καὶ στὴν χώρα μας, ἀποτελεῖ ἓνα τελευταῖο κεφάλαιο. Φυσικὰ, ἡ ὁμότητα καὶ ἡ ἔκταση τοῦ ἑβραϊκοῦ ὀλοκαυτώματος, ὑπερέβαινε τὶς προθέσεις, τὶς δυνατότητες καὶ τὶς ἰδεολογίες καὶ τὴν φαντασίαν τῶν ἑλληνικῶν κοινωνικῶν ὁμάδων καὶ τῶν ἡγετῶν τους, τῶν κατοχικῶν κυβερνήσεων καὶ τῶν στελεχῶν τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ. Δὲν ὑπῆρξε σημαντικὸ ἀντι-ἑβραϊκὸ κίνημα στὴν κατεχόμενη Ἑλλάδα παρὰ τὴν ἐπαναστάση τῆς Τρία Ἐψιλον καὶ μικρῶν ναζιστικοῦ τύπου ὀργανώσεων. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὅμως, δὲν ὑπῆρξε εὐρὴ κίνημα συμπαράστασης στοὺς ἀπειλούμενους μὲ ἐξόντωση ἑβραϊκοὺς πληθυσμοὺς τῆς χώρας,

ακόμα και όταν η τύχη που τους περίμενε ήταν απόλυτα γνωστή (στις εκτοπίσεις του 1944: Γιάννενα, Κέρκυρα, Ρόδος κλπ.)

Από την πλευρά της κατοχικής κυβέρνησης, των κατοχικών αρχών, των προσωπικοτήτων ή της εκκλησίας, υπήρξαν αρκετές διαμαρτυρίες, κάποιες επιστολές, λίγες δημόσιες εκφράσεις αποδοκιμασίας. Η αντίδραση όμως στα ναζιστικά μέτρα δεν προχώρησε σε καμία περίπτωση παραπέρα. Δεν υπήρξε, για παράδειγμα, καμία παραίτηση, κυβερνητικού, δημόσιου ή εκκλησιαστικού αξιωματούχου με άφορη την εκτόπιση και την εξόντωση των ελλήνων πολιτών εβραϊκού θρησκευόμενου. Ταυτόχρονα, η σιωπή της Αντίστασης πάνω στο ίδιο θέμα τουλάχιστον έντυπιασείζει. "Αν και οι αντιστασιακές οργανώσεις σπάνια άρνήθηκαν τη συνδρομή τους σε κρυπτόμενους Έβραίους, το όλο θέμα δεν φάνηκε σε αυτές αξιο να συμπεριληφθεί σε κεντρική θέση στον κατάλογο των ναζιστικών θηριωδιών στην Ελλάδα. Δεν υπήρξαν μαζικές κινητοποιήσεις ενάντια στην εκτόπιση των Έβραίων, όπως υπήρξαν για την πολιτική στράτευση, για την επέκταση της βουλγαρικής ζώνης, για τα συσσίτια και την τρομοκρατία. Άπουσιάζει σχεδόν η μνεία της εξόντωσης στις χιλιάδες σελίδες που περιγράφουν και καταγγέλλουν τα εγκλήματα των δυνάμεων κατοχής. Η σιωπή δε αυτή δεν κράτησε μόνο στην περίοδο της κατοχής. Η «Τελική Λύση», στην ελληνική της έκδοχή, δεν κρίθηκε αξία να καταλάβει ισότιμη θέση δίπλα στα Καλάβρυτα, το Δίστομο, την Καισαριανή, το Κομμένο. Η αντίδραση της Ελληνικής κοινωνίας και ηγεσίας στο Όλοκαύτωμα υπήρξε το ίδιο άναυμη όπως και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Γι' αυτό εξάλλου και η καταστροφή ήταν της ίδιας κλίμα-

κας και στη χώρα αυτή.

Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε αρκετά για την άμχανία του ελληνικού κράτους στα άμεσως μεταπολεμικά χρόνια, απέναντι στους επιβιώσαντες Έβραίους. Για την επιστροφή τους στον εμφύλιο, για τις πολλές παλινοδίκες στο θέμα των περιουσιών τους. Για την βιασύνη της κοινωνίας να κλείσει τα κενά και το θέμα, εκεί όπου τελείωσε με βίαιο τρόπο η ιστορία των εβραϊκών κοινοτήτων. Για τον εξοβελισμό της μνήμης που έφθασε ως τις μέρες μας και ανέδειξε σε πολιτικό πρόβλημα την κατασκευή μνημείων του Όλοκαυτώματος. Νομίζω όμως, ότι όσα παραπάνω έθξα, δίνουν αρκετά στοιχεία για το ζητούμενο: τον ελληνικό αντισημιτισμό.

Τα υπόλοιπα είναι θέμα όρολογίας. Στην ανεξάρτητη Ελλάδα, ο τρόπος αντιμετώπισης των εβραϊκών κοινοτήτων από την κοινωνία και το κράτος, υπήρξε κυρίως άρνητικός, σε πλήρη αντιστοιχία με το γενικότερο φαινόμενο που ονομάζουμε σύγχρονο αντισημιτισμό. Όπωςδήποτε οι εδώ διαστάσεις του φαινομένου υπόκεινται στις ιστορικές ιδιομορφίες, τους συσχετισμούς και τις συγκυρίες. Όπωςδήποτε υπάρχουν και εδώ οι εξαιρέσεις, οι αντιστάσεις στις γενικές τάσεις και οι περίοδοι ειρηνικής και δημιουργικής συμβίωσης. Παντού άλλου υπήρξαν. Και δεν έφθασαν αυτά, από μόνα τους, - άποσπασματικά, ελάχιστα πολιτικά - στην δυνατότητα να άκυρώσουν τον αντισημιτισμό και την «Τελική Λύση».

1. Το κείμενο άποτελεί μετάφραση της παρέμβασης του γράφοντος στην συνάντηση της Διεθνούς Ένωσης Έβραίων Νομικών στην Θεσσαλονίκη, 25-28 Ιουνίου 1998.

Το μυθιστόρημα *Ελένη, ή ο Κανένας* στηρίζεται σε μία πραγματική ιστορία. Το νήμα έδωσε η ζωή της Σπετσιώτισσας και πρώτης σπουδασμένης *Ελληνίδας Ζωγράφου* Ελένης Αλταμούρα-Μπούκουρα, που μεγάλωσε στην μετεπαναστατική Ελλάδα του 19ου αιώνα, κόρη καπετάνιου που υπήρξε ο πρώτος θεατρώνης της Αθήνας. Ζωή δραματική, άγνωστη ακόμη εν πολλοίς, έλκει πρόσφατα το ενδιαφέρον κομίζοντας νέα στοιχεία στα ήδη δεδομένα, ότι δηλαδή εκείνη ή Ελένη ντύθηκε στην Ιταλία σαν άντρας προκειμένου να σπουδάσει, ότι ο έρωτας και ο γάμος της με τον ζωγράφο και επαναστάτη Σαβέριο Αλταμούρα γρήγορα διαλύθηκε, ότι επέστρεψε στην Αθήνα και εργάστηκε, ότι πέθαναν τα δύο παιδιά που ανέθρεψε πάνω στη νύτη τους -μια κόρη κι ο περίφημος ζωγράφος Ιωάννης Αλταμούρας-, ότι κατόπιν έζησε έγκλειστη στις Σπέτσες έναν μακρόχρονο, μονήρη και σχεδόν μυστηριώδη βίο.

Στο μυθιστόρημα συναρμούνται και διαλέγονται άδιάκοπα τα φάτα της γνώσης και ή μαγεία, ή λογική και ή τρέλα, ή άθωότητα και ή ένοχη, ο χωρισμός και ή συμπύλωση, ο άνοιχτός όρίζοντας και ο έγκλεισμός, ή καλλιτεχνική δημιουργία και ή καταστροφή της, ή ταυτότητα και ή μετααύτητα της αναζήτησής της, ή διαμόρφωση και ή άσάφεια του έθνικου, ή ύπαρξη και ή κατάργηση του χρόνου, οι ζωντανοί και οι νεκροί.

ΡΕΑ ΓΑΛΑΝΑΚΗ
ΕΛΕΝΗ, "Η Ο ΚΑΝΕΝΑΣ"

Μυθιστόρημα

ΑΓΡΑ

— ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ —

ΜΑΙ Δ' ΕΓΥΡΤΕ ΑΝΤΑΡΤΕΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

τοῦ Γιάννη Παπαθεοδώρου

*«Κατόπι μπήκε σὰ πολιτικά.
Μὰ τὰ παραίτησεν. Ἦταν ὁ Ἐπαρχος μωρὸς
κι οἱ πέριξ του ξόανα ἐπίσημα καὶ σοβαροφανῆ»
Κ. Π. Καβάφης*

Τὸ 1961, ὁ Στρατῆς Τσίρκας, ἐπιχειρώντας μιὰ ἀνάγνωση στὸ *Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β'* τοῦ Γ. Σεφέρη, φώτιζε τίς «περιστάσεις» μέσα στίς ὁποῖες γράφτηκαν τὰ ποιήματα αὐτὰ καὶ ἔδινε τὰ ἐρημνευτικά κλειδιά τῶν συμπραζομένων τους:

«Γι' αὐτὸ νομίζω πὼς εἶναι ἀμφίβολο ἂν κανεὶς μπορεῖ νὰ χαρεῖ πραγματικά τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς [...] χωρὶς νὰ ἔχει ζωντανὰ μέσα στὸ νοῦ του τὰ γεγονότα τῆς τετράχρονης περιόδου ἐξορίας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης - καὶ ὄχι μόνο τὰ γεγονότα, ἀλλὰ καὶ τὴ σειρὰ τους, τίς χρονολογίες τῆς πρώτης, τῆς δευτέρας, τῆς τρίτης μαζικῆς ἀντιφασιστικῆς κινητοποίησης τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, τῶν ἀνασχηματισμῶν τῆς Κυβέρνησης, τῆς τραγικῆς ἀπάτης στὸ Λίβανο, τῶν ὀργίων τῆς διαφθορᾶς, τῆς σήψης καὶ τοῦ σφετερισμοῦ τῶν πολιτικάντηδων στὸ Κάιρο».¹

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ὁ Τσίρκας προτείνει τὴν «ἀποκρυπτογράφηση» τοῦ ποιήματος «Ἀνάμεσα στὰ κόκαλα ἐδῶ», μὲ φόντο τίς διαπραγματεύσεις τῶν ἐκπροσώπων τῶν ἀντιστασιακῶν ὀργανώσεων τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν ἐξόριστη κυβέρνηση τοῦ Καϊρου, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1943. Οἱ παρακεμμενικὲς ἐνδείξεις τοῦ ποιήματος ἀλλὰ καὶ ὁ σημασιολογικὸς του προσανατολισμὸς νομιμοποιοῦν τὴν προσέγγιση τοῦ Τσίρκας, στὸ βαθμὸ ποῦ ἡ σεφερικὴ ποιητικὴ ἐγγράφει τὰ ἴχνη τῆς ἱστορικῆς συγκυρίας:

*«Ἀνάμεσα στὰ κόκαλα
ἦχος φλογέρας
ἦχος τυμπάνου ἀπόμακρος
κι ἓνα ψιλὸ κονδούνημα,*

*περνάει τοὺς κάμπους τοὺς στεγνοὺς
περνάει τὴ θάλασσα μὲ τὰ δελφίνια.
Ψηλὰ βουνά, δὲ μᾶς ἀκοῦτε!
Βοήθεια! Βοήθεια!
Ψηλὰ βουνά θὰ λιώσουμε, νεκροὶ μὲ
τοὺς νεκρούς!»*

Κάιρο, Αὐγούστος 1943

Ἡ ἀπόγνωση τοῦ Σεφέρη καὶ τὸ κάλεσμα στὴ μαχόμενη Ἑλλάδα, τὴν περίοδο ποῦ δούλευε ὡς προϊστάμενος τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας Τύπου τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης, εἶναι ἓνα εὐγλωττο σῆμα τῆς ποιητικῆς ἀγωνίας ἀλλὰ καὶ τῶν «στοχαστικῶν προσαρμογῶν» τοῦ ποιητῆ, στὴ διάρκεια τῆς ἐξορίας του. Σήμερα πιά, μὲ ὀλοκληρωμένη τὴν ἔκδοση τοῦ συνολικοῦ ἔργου τοῦ ποιητῆ, ἡ εἰκόνα ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὰ γραπτὰ ἐκείνων τῶν χρόνων (*Πολιτικὸ Ἡμερολόγιο Α', Μέρη Δ', Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β', Τετράδιο Γυμνασμάτων Β'*, κείμενα ἀπὸ τίς *Δοκιμῆς*) ἀναδεικνύει τὴν ἱστορικὴ ποιητικὴ τοῦ λόγου του μέσα ἀπὸ ἀντιφατικὲς προσλήψεις τῆς πολιτικῆς καὶ αἰσθητικῆς ιδεολογίας ποῦ ἐμπεριέχονται στὸ ἔργο του.²

Πέρα ἀπ' αὐτὸ ὅμως, θὰ ἄξιζε ἴσως νὰ δοῦμε ἓνα δεῖγμα τῆς ἱστορικῆς συνείδησης ποῦ διαμορφώνει ἡ ποιητικὴ γραφὴ τοῦ Σεφέρη, στὴν κατεύθυνση ποῦ ἔχει ὑποδείξει ὁ Στρατῆς Τσίρκας ἀλλὰ καὶ ἄλλοι κριτικοί, ὅπως ὁ Γ. Π. Σαββίδης³ καὶ ὁ Ἄλ. Ἀργυρίου.⁴ Ἄν ὑποθέσουμε πὼς στὸ ποίημα «Ἀνάμεσα στὰ κόκαλα ἐδῶ» ὁ Σεφέρης ἐπιλέγει νὰ ἀναφερθεῖ ἔμμεσα στὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς ἐπίσκεψης τῶν ἀντιστασιακῶν ἀντιπροσωπειῶν στὸ Κάιρο, - ἄρα ἡ ἀνάγνωση τοῦ ποιήματος προϋποθέτει τὸν ἐπαρκῆ ἀναγνώστη - τὸ ποίημα «Ἀντάρτες στὴ Μ.Α.», ποῦ

φέρει τους χρονολογικούς δείκτες «5.9 - 24.10.1943» αποτελεί μια έκδηλη μεταγραφή των ιστορικών σημαινόντων. Άς σημειωθεί ότι το ποίημα δεν βρήκε τη θέση του σε καμία από τις συλλογές που συγκροτούν την «επί-

σημη» έκδοτική παραγωγή του Σεφέρη (Ποιήματα), αλλά περιλαμβάνεται στο μεταγενέστερο Τετράδιο Γυμνασμάτων Β', που εκδόθηκε με επιμέλεια του Γ. Π. Σαββίδη, το 1976, λίγα χρόνια μετά το θάνατο του ποιητή.⁵

ΑΝΤΑΡΤΕΣ ΣΤΗ Μ.Α.
(Αφήγηση για παιδιά)

Ήσυχτοι ήμασταν, ἄς ποῦμε
ἐδῶ πού ἄρχε νὰ ζοῦμε
μὲς στὴ ζέστη τὴν ὄγρη
μὲς στὴ Μέση Ἀνατολή.
Φούσκωνε καὶ τὸ ποτάμι
φούσκωναν καὶ τὰ μυαλά
κι ἤμασταν σὰν τὸ καλάμι
στὴν παχιά ἀκροποταμιά.
Ὅταν ἤρθανε οἱ ἀντάρτες
μὲ πιστόλες καὶ μὲ χάρτες
νὰ ταραξοῦν τὴ ζωὴ μας.
Ἦρθε ὁ Ροῦκος, ἦρθε ὁ Ντύμας
ὁ Κατάρλης μὲ τὸν Πύρο,
κι ὁ Δεσπότης μὲ τὸν Τζίρο,
καὶ τοὺς βάλαν στ' ἀψηλά
μὲ χαφιέδες καὶ δροσιά
νὰ θυμοῦνται τὰ βουνά.

«Τι γυρεύουν; Τι γυρεύουν;»
φώναζαν στὶς παροικίες
«Τι γυρεύουν; τί γυρεύουν;»
φώναζαν στὶς νταχαμλίες.
«Ποιὸς τοὺς ἔφερε δῶ - πέρα
νὰ μᾶς πάρουν τὸν ἄερα;»
«Μὴν τοὺς φέραν οἱ Συμμάχοι
«Ἄλλ' αὐτοὶ μᾶς ἀγαποῦν
καὶ δὲ θέλουν τὴν ἀμάχη
στοὺς λαοὺς πού πολεμοῦν
γιὰ νὰ ζήση ἡ ἀνθρωπότη
ἐξῶ ἀπ' τῆς σκλαβιάς τὰ σκότη».
«Μὴν τοὺς φέραν οἱ Ἀραπάδες
γιὰ νὰ πάρουνε μπαξίσι;»
Ἀδερφέ μου οἱ Ἑλληνάδες
πού γλεντοῦν σὲ κάθε κρίση,
αὐτοὶ πάλι βρῆκαν κάτι
νὰ μᾶς κόψουν τὸ ραχάτι».

Ἄς μείνουμε λίγο στὰ γεγονότα προτοῦ ἀσχοληθῶμε μὲ τὶς ἀναπαραστάσεις τους. Ὁ Γ. Π. Σαββίδης σχολιάζοντας τὴν ιστορική πλαισίωση τοῦ ποιήματος γράφει:

«Πρόκειται γιὰ τὴν ξαφνικὴ ἀφίξη τῆς «ἀντιπροσωπείας τῶν βουνῶν» (δηλ. τῶν ἐλληνικῶν ἀντιστασιακῶν δυνάμεων) στὴ Μέση Ἀνατολή, καὶ γιὰ τὶς ἀντιδράσεις πού προκάλεσε ἡ παρουσία τους στὸ Κάιρο ἀπὸ τὶς 10 Αὐγούστου ὡς τὶς 17 Σεπτεμβρίου 1943. [...] Ὁ Σεφέρης παράλλασσε μὲ διάφανο τρόπο τὰ ὀνόματα τῶν ἀντιπροσώπων: Ροῦκος = Πέτρος Ροῦσος (Κ.Κ.Ε.), Ντύμας = Ἀνδρέας Τζήμας (Κ.Κ.Ε. - Ε.Λ.Α.Σ.), Κατάρλης = Γεώργιος Καρτάλης (Ε.Κ.Κ.Α.), Πύρος = Κομνηνὸς Πυρομάγλου

Κίτρινος καὶ σιωπηλὸς
ὅταν τὸν ρωτήσουν κάτι
μ' ἓνα νεκρωμένο μάτι
τοὺς κοιτάει καὶ τοὺς ρωτᾷ:
«Ποῦ τὰ βρῆκατε ὅλα αὐτὰ;
Τί 'να αὐτὸς ὁ λουκουμάς;
Ἄρτζι μπούρτζι καὶ λουλάς,
πράσινα ἄλογα καὶ θειάφι
δὲν τ' ἀφήνετε στὸ ράφι
μὲ μιὰ τρύπια κατσαρόλα,
μ' ἓνα πράσο, μὲ μιὰ φόλα-
μολονότι ὀρθὸ θὰ ἦτονα
νὰ ρωτήστε καὶ τὸ γείτονα,
νὰ ρωτήστε τὸ χασάπη,
νὰ ρωτήστε τὸν ἀράπη,
πού πουλάει ζεστὰ σουδάνια
καλοχώνευτα καὶ σπάνια».

Οἱ ἀντάρτες σὰν τὸν εἶδαν
πῆγε νὰ τοὺς φύγει ἡ βίδα,
Μέρα-νύχτα συζητοῦσαν
μέρα-νύχτα πολεμοῦσαν
γιὰ νὰ βροῦνε κάποια λύση
στῆς Ἀνατολῆς τὴν κρίση
πού ἦταν πιά μασκαραλίσι.
Μὰ οἱ Ἑγγλέζοι πού τοὺς θρέφαν
χωρὶς νὰ πλερώνουν νοίκι,
ἔπαψαν νὰ παίζουσαν πρέφα
καὶ σὰ νὰ μοιράζαν κόλλυβα
τοὺς ἐμάζεψαν ἀθόρυβα
καὶ τοὺς στείλανε ξανὰ
στὰ ψηλά τους τὰ βουνά.

«Τὰ περισσότερια»
5.9-24.10.1943

(Ε.Δ.Ε.Σ.), Δεσπότης = Κώστας Δεσποτόπουλος (Ε.Α.Μ.), Τζίρος = Ἡλίας Τσιρομάνος (Ε.Λ.Δ.)».⁶

Ἡ ἀφίξη τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τοῦ βουνοῦ στὸ Κάιρο δὲν ἦταν τόσο αἰφνίδια, οὔτε τόσο τυχαία. Ἀντίθετα, ὁ προγραμματισμὸς τῆς ἦταν ἀνάλογος μὲ τὴ σπουδαιότητα τῶν στόχων τῆς, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν τὸ εὐαίσθητο βαρόμετρο τῶν πολιτικῶν ἐξελίξεων καὶ τῆς προοπτικῆς τῆς ἐλληνικῆς ἀντίστασης.

Ἡ ἐπίσκεψη τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἀντίστασης εἶχε ἀρχίσει νὰ ὁργανώνεται ἤδη ἀπὸ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ '43. Τὶς πρωτοβουλίες γιὰ μιὰ ἐπαφὴ μεταξύ «τῶν δύο Ἑλλάδων» προωθοῦσε τόσο ὁ Τζήμας ὅσο καὶ ὁ Μά-

γιες.⁷ Ο τελευταίος είχε ενημερώσει τις βρετανικές υπηρεσίες του Καίρου, οι οποίες δεν προέβδαν βασικές αντίρρησης, αν και θεωρούσαν ότι ο συντονισμός της στρατιωτικής δράσης στην τελική ευθεία της απελευθέρωσης δεν θα έπρεπε να συμπεριλάβει και πολιτικές διεκδικήσεις, εκ μέρους των ανταρτών. Τò θράδυ της 8ης Αυγούστου του 1943, ή εξαμελής αντιπροσωπεία των αντιστασιακών οργανώσεων συναντήθηκε στο μυστικό αεροδρόμιο της Νεράιδας, με διευρυμένη την έαμική παρουσία (Τσιριμώκος, Τζήμας, Ρούσος, Δεσποτόπουλος). Στις 10 του μηνός έφτασε στο Κάιρο, ή πρώτη πτήση με Έλληνες αντάρτες που έμελλε να ταράξει τα λιμνάζοντα νερά της πολιτικής αδράνειας του Τσουδερού. Λίγες μέρες πριν, είχε έρθει στο Κάιρο ο Γ. Έξηγνάρης, ως εκπρόσωπος των Δημοκρατικών κομμάτων της Ελλάδας. Όλα έδειχναν πώς οι διαπραγματεύσεις του Καίρου έπρόκειτο να πάρουν τη μορφή ανάμετρησης ανάμεσα σε διαφορετικά πολιτικά συστήματα έξουσίας και κυρίως ανάμεσα σε διαφορετικές πολιτικές έννοιολογήσεις για τη μελλοντική διακυβέρνηση του τόπου.

Κύριοι στόχοι της αντιπροσωπείας των Βουνών ήταν να εξασφαλίσει μιὰ δήλωση του βασιλιά Γεώργιου για την έπανάδο του στην Ελλάδα μόνο μετά από τη διεξαγωγή ελεύθερου δημοψηφίσματος και να διερευνήσει τη δυνατότητα συμμετοχής εκπροσώπων της αντίστασης στην ελληνική κυβέρνηση. Έπιπλέον, να αναγνωριστούν τα αντιστασιακά τμήματα ως στράτευμα της κατεχόμενης εθνικής επικράτειας και να συζητηθούν οι λεπτομέρειες του στρατιωτικού ανεφοδιασμού των αντιστασιακών δυνάμεων με βαρύ όπλιση για την αποτελεσματική δράση τους.⁸

Αν και ή διαμονή της αντιπροσωπείας έμοιαζε να τελει υπό καθεστώς επιτήρησης, οι αντάρτες κατάφεραν να δουν το βασιλιά και να έχουν άλλεπάλληλες διαβουλεύσεις με τον Τσουδερό και το υπόλοιπο ύπουργικό συμβούλιο. Τò πρακτικό των αποφάσεων της 19ης Αυγούστου για τò πολιτειακό δείχνει τις αναγκαστικές ύποχωρήσεις της κυβέρνησης:

«Μετά συζήτησιν τὰ μέλη του Ύπουργικού Συμβουλίου λαμβάνοντα ύπ' όψιν ότι έξ' όλων των έξ' Ελλάδος πληροφοριών έξάγεται ότι ή ανώτερω αίτησις άποτελεί θέλησιν της μεγίστης πλειοψηφίας του Έλληνικού Λαού, ότι ή μη έπανάδος του Βασιλέως πρό του Δημοψηφίσματος είναι άπολύτου χρησιμότητος προς άποφυγήν ταραχών και ένδεχομένως αίματοχυσίας, δηλούν όμοφώνως ότι αι ανώτερω άπόψεις συμπύπτουν και με τας ιδιϊκίας των και έξουσιοδοτούν τον κ. Πρόεδρον όπως ανακοινώση τήν άπόφασιν ταύτην του Ύπουργικού Συμβουλίου εις τήν Αυτόυ Μεγαλειότητα τον Βασιλέα».⁹

Ο Γεώργιος άντιδρά έχοντας ύπολογίσει τò ρόλο του μέσα στο παιχνίδι της ξένης παρέμβασης. Στέλνει τηλεγράφημα στον Τσώρτσιλ και τον Ρούσβελτ, αναφέροντας τὰ έξής:

«Αντιμετωπίζω έξαφνα μιάν περιεργον κατάσταση, ή όποία έδημιουργήθη με τήν άπρόοπτον άφιξιν ώρισμένων προσώπων έξ' Ελλάδος, οι όποιοι λέγε-

ται ότι άντιπροσωπεύουν διαφόρους άντάρτικας ομάδας. Έπιπροσθέτως, εις άντιπρόσωπος ώρισμένων παλαιών πολιτικών κομμάτων, τὰ όποια έπιθυμούν να με πιέσουν να δηλώσω ότι θα έπιστρέψω μόνον κατόπιν του δημοψηφίσματος, τò όποιον θα άποφασίση περι του μελλοντικού πολιτεύματος. Η αίτησις αυτή έγείρει νέας άπόψεις επί των όποιων έπιθυμώ να σας συμβουλευθώ πριν ή ληφθούν άποφάσεις. Είμαι ενάντιος να λάβω όριστική άπόφασιν. [...] Προσωπικώς, επί του παρόντος, κλίνω ύπέρ της ιδέας να συνεχίσω επί των γραμμών που συνεφωνήσαμεν προτου άναχωρήσω από τήν Άγγλιαν. Νομίζω ότι θα έπρεπε να έπιστρέψω με τον στρατόν Μου εις τήν Ελλάδα, έστω και εάν μετά μικράν παρέλευσιν χρόνου άνεχώρουν εις έξωτερικόν δια να έργασθώ δια τὰ εθνικά συμφέροντα μεταξύ Συμμάχων μας, τούτο δε εάν αι μετέπειτα έξελίξεις τò ύπεδείκνυον ως όρθόν».

Η έπικινδυνότητα των «προσώπων έξ' Ελλάδος» προκαλεί άνησυχία στη βρετανική διοίκηση. Πριν φτάσει ή απάντηση του Τσώρτσιλ, ο Άγγλος ύπουργός άνευ χαρτοφυλακίου στο Κάιρο συγκαλεί σε σύσκεψη τήν ελληνική αντιπροσωπεία. Στη σύσκεψη μετέχει και ο άρχιστράτηγος των Βρετανικών στρατευμάτων της Μέσης Άνατολής, καθώς και ο Πρεσβευτής της Άγγλίας στο Κάιρο. Ο Άγγλος άρχιστράτηγος διατάζει τήν ελληνική αντιπροσωπεία να έπιστρέψει στην Ελλάδα, καθιστώντας σαφή τήν πρόθεση των βρετανικών κύκλων να διακόψουν τις διαπραγματεύσεις. Στις 23 Ίουλίου οι άντιπρόσωποι των αντιστασιακών οργανώσεων οδηγούνται στο αεροδρόμιο σχεδόν δίαια. Ο Καρτάλης μεταφέρεται εκεί έμπύρετος με φορείο, έξαιτίας μιας όξείας κρίσης έλονοσίας. Άρνούται να επιβιβάστούν στο αεροπλάνο και διαμηνύουν στον Τσουδερό τις εύθυνες που αναλαμβάνει συναινώντας σε τέτοιου είδους πρακτικές. Μετά από δύο ώρες ή ελληνική αντιπροσωπεία έπιστρέφει στην πόλη, και πάλι υπό συνοδεία.¹⁰

Στο υπόλοιπο της διαμονής τους, μέχρι τὰ μέσα Σεπτεμβρίου, οι άντιπρόσωποι έξάντλησαν κάθε περιθώριο για τη διεύρυνση της κυβέρνησης με τη συμμετοχή αντιστασιακών, συναντώντας όμως κι εκεί τήν άσμβατότητα του δικού τους πολιτικού λόγου με τις δεκτικότητες των πολιτικών της Μέσης Άνατολής. Στο μεταξύ, οι τηλεγραφικές απαντήσεις του Τσώρτσιλ (26-8-43) και του Ρούσβελτ (7-9-43) έδωσαν στον Γεώργιο τò άπαραίτητο άλλοθι για να άδιαφορήσει άπέναντι στα αίτήματα των πολιτικών δυνάμεων που, με άφορμή τò πολιτειακό, συντάσσονταν με τις διεκδικήσεις της εθνικής αντίστασης. Η κρίση έλονοσίας και ή πολιτική κρίση της Μέσης Άνατολής έδιναν τις άποχωρήσεις ενός άδιεξόδου που άκύρωνε κάθε άπόπειρα συνεννόησης μεταξύ των «δύο Έλλάδων». Παρ' όλα αυτά, ή έπαφή της έαμικής αντιπροσωπείας με τις αντιστασιακές οργανώσεις της Αιγύπτου (Ε.Α.Σ. και Α.Σ.Ο.) - ιδιαίτερα ή «κλειστή» συνάντηση Τζήμα, Ρούσου και Γ. Σαλά - ήταν ένδεικτική για τὰ έρείματα της αντίστασης μέσα στις ένοπλες δυνάμεις της Μέσης Άνατολής.¹¹ Ο Σαλάς παρουσίασε τις δυνατότητες

του αντιφασιστικού κινήματος μέσα στο στράτευμα και έλαβε οδηγίες για τον οργανωτικό σχεδιασμό και την αντιμετώπιση των προκλήσεων όρια και προοπτικές που δοκιμάστηκαν τό «σκληρό» Άπριλη του '44, όταν το κίνημα του στρατού αρνήθηκε την ήγemonία μιάς «αυτοκρατορίας» που επιθυμούσε να μετατρέψει τις ένοπλες δυνάμεις σε πραιτωριανό φύλακα των συμφερόντων της.

Η αντίπροσωπεία των Βουνών επέστρεψε στην Ελλάδα χωρίς να έχει πετύχει τους βασικούς της στόχους. Η έμπειρία της Μέσης Ανατολής έδειχνε πως η διάσταση ανάμεσα στις επιθυμίες των ανθρώπων και τις πραγματικότητες των πολιτικών φαινομένων οδηγούσε άργα ή γρήγορα στη βίαια σύγκρουση των αντίπαλων μερών. Οι «διπλωματικές ασθένειες» του Καίρου ήταν τό πρώτο σύμπτωμα μιάς πολιτικής αναμέτρησης που πήρε άργότερα τη μορφή έμφυλιου πολέμου. Ο Άρης έμαθε τά νέα στη Νεράιδα και ζήτησε από τον Πυρομάγλου να πείσει τον Ζέρβα να δηλώσει πως ό βασιλιάς δέν πρόκειται να επιστρέψει χωρίς δημοψήφισμα. Μακριά, πολύ μακριά από την Αίγυπτο, τό φθινόπωρο του '43 ξεκινούσε ένας «μικρός έμφύλιος» που έξαρτούσε τά ιδεολογικά προτάγματα από τις πρακτικές ένός πολιτισμού βίας.

Η σύντομη περιδιάβαση στα ιστορικά συμφραζόμενα του ποιήματος του Σεφέρη δέν ύπονοι, βέβαια, κάποια άντανაკλαστική σχέση άντιστοιχίας ανάμεσα στις κειμενικές έγγραφές και τά δρώμενα της ιστορίας. Μπορεί, ώστόσο, να μιάς βοηθήσει να προσεγγίσουμε τις νοητικές δομές του ποιήματος μέσα από μιά διπλή ανάγνωση του κειμένου¹²: α) Τις άφηγηματικές τεχνικές και τους ρητορικούς τρόπους του ποιήματος και β) Τη διαλογική σχέση¹³ που εγκαινιάζει ένα ποιητικό «τεκμήριο» με την «άρχαιολογία» των πολιτικών συμπεριφορών του πολέμου.

Όπως έχει ήδη έπισημάνει ό Γ. Π. Σαββίδης και ό Άλ. Άργυρίου τό ποίημα του Σεφέρη «Άντάρτες στη Μ.Α.» άνήκει σε ένα corpus κειμένων «που συνθέτουν την πολιτική όψη του Πώργου Σεφέρη ως σατιρικού ποιητή»¹⁴ και άναδεικνύουν τη φωνή μιάς πολιτικής καταγγελίας που πέρασε, πάντως, και από τις συμπληγάδες της αυτόλογοκρισίας.¹⁵ Έτσι, ό σατιρικός τόνος του ποιήματος προκαλεί την αισθητική και διανοητική συγκίνηση με τά ύλικά της ειρωνικής γλώσσας του Σεφέρη, ή όποία άκολουθεί συγκεκριμένες έπιλογές. Άξίζει να έντοπίσουμε κάποιες από αυτές.

Κατ' άρχάς, ή χρήση της «μάσκας» άποτελεί μιά δεσπόζουσα τεχνική που ύποβάλλει την άφήγηση σε μιά διαρκή μεταμόρφωση.¹⁶ Η άφηγηματική φωνή που εισάγεται στο ποίημα από τους πρώτους κι όλας στίχους ένεργοποιεί τις λανθάνουσες διακειμενικές σχέσεις με την αντιήρωική ταυτότητα των «έल्पίνων» της σεφερικής μυθολογίας. Ταντόχρονα, τά άντιθετικά νοήματα ύπονομεύουν τη σταθερότητα της σημασίας:

«Ήουχοι ήμασαν, άς ποΐμε,
έδω που λαχε να ζοΐμε,
μές στη ζέστη την όγρη·
μές στη Μέση Ανατολή».

βλ. και

«Πεινούσαμε στις γης τά πλάτη,
σά φάγαμε καλά
πέσαμε έδω στα χαμηλά
άνίδει και χορτάτοι»
[«Οί σύντροφοι στον Άδη»]

Η «μάσκα» επανέρχεται στη διαμόρφωση της ονοματοποιίας των άνταρτών. Στην πραγματικότητα τά όνόματά τους είναι μιά ύβριδική σύνθεση που παραπέμπει στο κανονικό όνομα, χωρίς να τό άποκαλύπτει. Τά πρόσωπα άνήκουν σε μιά ένδιάμεση κατάσταση, κινούνται στα όρια μεταξύ όμοιότητας και έτερότητας, μεταξύ πραγματικότητας και μυθοπλασίας:

«Ήρθε ό Ροΐκος, ήρθε ό Ντύμας,
ό Κατάρλης με τον Πύρο,
κι ό Δεσπότης με τον Τζίρο...»

Η καρναβαλική διάσταση του ποιήματος ολοκληρώνεται με την αξιολόγηση της έκβασης των συνομιλιών και της κυβερνητικής κρίσης:

«για να βροΐνε κάποια λύση
στης Ανατολής την κρίση
που ήταν πιά μασκαραλίκι».

Η όπτική γωνία του άφηγητή, οι ήρωες του ποιήματος, καθώς και ή άφηγηματική δράση έντάσσονται στη λογική της παιγνιώδους μεταμόρφωσης που επιβάλλει ψευδαισθητικά την άπομάκρυνση από τους στόχους του ταξιδιού. Η Μέση Ανατολή είναι ό χώρος των πρωτεϊκών μεταβολών, ό χώρος που τά πρόσωπα συνδιαλέγονται με τά προσώπεία, ή θεατρική σκηνή που πρωταγωνιστεί τό γελοϊόν, και έτσι άκυρώνεται κάθε έγχείρημα για την όρθολογική διαχείριση των ζητημάτων που σχετίζονται με την Ελλάδα της άντίστασης. Από την άλλη μεριά, ή «μάσκα» έξασφαλίζει στον άφηγητή την έλευθερία της κριτικής, τη σχολιαστική δυνατότητα για τά δρώμενα:

«και σά να μοιράζαν κόλλυβα
τους έμάζεψαν άθόρυβα
και τους στείλανε ξανά
στά ψηλά τους τά βουνά».

Η ειρωνική διάθεση του Σεφέρη φαίνεται επίσης και από τις διαφορετικές όπτικές γωνίες από τις όποιες μιά παρουσιάζεται ή έπίσκεψη των άνταρτών (συχ. 18-35, «Τι γυρεύουν... ραχάτι»). άλλά και από τις μεταφορικές και μετωνυμικές σχέσεις που άναπτύσσονται στο κείμενο:

«Φούσκωνε και τό ποτάμι
φούσκωναν και τά μυαλά
κι ήμασαν σαν τό καλάμι
στην παχιά άκροποταμιά».

«και τους βάλαν στα ψηλά

μέ χαφιέδες και δροσιά
νά θυμούνται τη βουνά». *«έπαψαν να παίζουν πρέφα
και σά να μοιράζαν κόλλυβα
τούς έμάζεψαν άθόρυβα...».*

Ο άσυνάρτητος λόγος του Τσουδερού είναι ένα άλλο δείγμα της ειρηνικής αποδιάρθρωσης του νοήματος αλλά και της ειρωνικής κριτικής του επίσημου πολιτικού λόγου της κυβέρνησης:

*«Άρτζι μπούρτζι και λουλάς,
πράσινα άλογα και θειάφι,
δέν τ' αφήνετε στο ράφι
μέ μιá τρύπια κατσαρόλα,
μ' ένα πράσο μέ μιá φόλα-
μολονότι όρθόν θα ήτονα
νά ρωτήστε και τó γείτονα...».*

Ο ειρωνικός άφηγητής περιγράφει από τó παρατηρητήριο της γλώσσας τη Βαβέλ της Μέσης Ανατολής και την άπορητική άμηχανία των ήρώων του. Ο ριζοσπαστισμός μιás πολιτικής ήθικης που έπιτίθεται στο βυζαντινισμό των «έλληνικών υποθέσεων» του Καΐρου περιφρονεί τις συμβάσεις της ιστορίας και της λογοτεχνίας. Έτσι, ως άποδέκτης της άφήγησης επιλέγονται «τά παιδιά», όχι για να διδαχτούν από την ιστορία αλλά για να γελάσουν μέ τη θεατρική της αναπαράσταση. Ωστόσο, τó ρητορικό όχημα της ειρωνείας δέν άποκρύπτει αλλά πλειοδοτεί στην ιστορικότητα της αναπαράστασης, στο βαθμό που ó Σεφέρης ενδιαφέρεται για την άνάδειξη των πολιτικών συμπεριφορών και των νοοτροπιών της έποχής του. Η διερεύνηση κάποιων σημασιολογικών πεδίων του ποιήματος μπορεί να στηρίξει αυτή την υπόθεση.

Τó ποιητικό λεξιλόγιο του ποιητή ένσωματώνει, για πρώτη φορά τη λέξη «άντάρτες» και μάλιστα την έντάσει έμβληματικά στον τίτλο του ποιήματος. Η άφήγηση ξεκινά δίνοντας έμφαση στον αίφνιδιασμό των Έλλήνων της Μέσης Ανατολής από την άφιξη της αντιπροσωπείας των άνταρτών, γεγονός που διαταράσσει τόν έφηρησασμό των πολιτικών κύκλων της έξόριστης κυβέρνησης και της παροιίας:

*«Όταν ήρθανε οι άντάρτες
μέ πιστόλες και μέ χάρτες
νά ταραξουν τη ζωή μας».*

*«Ποιός τούς έφερε δώ - πέρα
νά μās πάρουν τόν άέρα;»*

*«Άδερφέ μου οι Έλληνάδες
που γλεντούν σε κάθε κρίση,
αίτοί πάλι βρήκαν κάτι
νά μās κόψουν τó ραχάτι».*

Ο αίφνιδιασμός της έπίσκεψης δίνει σταδιακά τη θέση του στην καχυποψία και την άίσθηση επικινδυνότητας μέ

Πεντηκονταετηρίδα του Δεύτερου Φύλου

Με την ευκαιρία των 50 χρόνων από την έκδοση του *Δεύτερου Φύλου* της *Simone de Beauvoir*, το περιοδικό Nouvelles Questions Fuministes σε συνεργασία με το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Γυναικών της Creteil και 38 εταίρους από 22 χώρες, διοργανώνει διεθνές συνέδριο που πρόκειται να πραγματοποιηθεί στο Παρίσι στις 21, 22 και 23 Ιανουαρίου 1999.

- η γένεση του έργου στο ιστορικό του πλαίσιο
- οι αντιδράσεις της διάνοησης, των πολιτικών κύκλων, των κινημάτων των γυναικών τη στιγμή που το έργο εκδίδεται ή μεταφράζεται
- η πορεία της διάδοσής του και οι αναγνώσεις που δέχεται στην κάθε χώρα
- οι αιτίες της διάδοσής του
- η εξέλιξη και τα πιθανά στάδια της ριζοσπαστικής φεμινιστικής σκέψης της Σιμόν ντε Μπωβουάρ
- η ένταξη της Σιμόν ντε Μπωβουάρ στο Κίνημα για την απελευθέρωση των γυναικών, οι ιδεολογικές και πολιτικές προτιμήσεις της
- τα σχόλια και οι κριτικές που δέχεται το έργο της
- η επικαιρότητα και η νεωτερικότητα του Δεύτερου φύλου στις σύγχρονες αναγνώσεις του

αποτελούν θεματικές ενότητες για τις οποίες μπορείτε να εκδηλώσετε ενδιαφέρον για παρέμβαση.

Όσοι και όσες ενδιαφέρονται να πάρουν μέρος στις εργασίες του συνεδρίου, μπορούν να επικοινωνήσουν με το Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών ΔΙΟΤΙΜΑ, τηλ 3244380, φαξ 3227706 και e-mail diotima@otenet.gr

την οποία προσλαμβάνεται ή επίσκεψη τών ανταρτών. Ό αφηγητής του ποιήματος είναι σαφής για τις συνθήκες επίτηρησης μέσα στις όποιες λειτουργούν οι αντιπρόσωποι τών βουνών. Η ρηματική ενέργεια έχει αλλάξει υποκείμενο για να δηλώσει τις εξουσιαστικές μεθόδους της ξένης παρέμβασης:

«καί τούς βάλαν στ' άψηλά
μέ χαφιέδες και δροσιά»

«τούς έμάζεψαν άθόρυβα
και τούς στείλανε ξανά
στά ψηλά τους τά βουνά»

Στις Μέρες Δ', στην καταχώρηση της Κυριακής 22 Αυγούστου, ο Σεφέρης σημειώνει: «Τ' άπόγεμα στο «Eden House», όπως τó βάφτισα, στο 8ο πάτωμα, όπου κατοίκισαν τούς άντάρτες. Ό Καρτάλης με δυνατό πυρετό». Στο ποίημα, ό τόνος της καταγγελίας ανεβαίνει για να αποδώσει τις άγγλικές ευθύνες και την αναποτελεσματικότητα τών κυβερνητικών χειρισμών:

«Μήν τούς φέραν οι Συμμάχοι;
«Άλλ' αυτοί μās αγαπούν
και δέ θέλουν την άμάχη
στούς λαούς που πολεμοῦν...»

«Κίτρινος και σιωπηλός,
όταν τόν ρωτήσουν κάτι
μ' ένα νεκρωμένο μάτι
τούς κοιτά και τούς ρωτά»

«Οί άντάρτες σάν τόν είδαν
πήγε να τούς φύγει ή βίδα».

«Μά οι Έγγλέζοι που τούς θρέφαν
χωρίς να πλερώνουν νοίκι,
έπαψαν να παίζουν πρέφα...»

Ό Σεφέρης καταγράφει τὰ στάδια της επίσκεψης τών ανταρτών και δίνει τις αποχρώσεις του σταδιακού αποκλεισμού τους. Τό Κάιρο συστήνεται ως επικρασιακός χώρος μās ήγεμονίας που δέν επιτρέπει στη «φωνή τών βουνών» να αρθρώσει τó δικό της λόγο. Είναι χαρακτηριστικό πώς στο ποίημα δέν ακούγεται ή φωνή τών ανταρτών, παρά μόνο ως ρητορική χειρονομία που πέφτει στο κενό. Έτσι ή άρχική έντυπωσιακή παρουσία τους («μέ πιστόλες και μέ χάρτες») υποβαθμίζεται και, στο τέλος του ποιήματος, οι ήρωες έμφανίζονται ως παθητικοί δέκτες τών καταστάσεων:

«τούς έμάζεψαν άθόρυβα
και τούς στείλανε ξανά
στά ψηλά τους τά βουνά»

Η τοπολογία του ποιήματος συγκροτείται στη βάση της πολιτικής δυαδικής αντίθεσης «Μ. Άνατολή - ψηλά

βουνά». Οι αντιθετικοί όροι δέν περιγράφουν άπλως μια χωρική μετατόπιση, αλλά τη διαφορά της πολιτικής κουλτούρας μεταξύ της μεσανατολικής υποκρισίας και της άντιστασιακού φρονήματος. Η αντίσταση προσλαμβάνεται ως έτερότητα ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύονται οι όροι που επιχειρούν να τη μετατρέψουν σε υπάλληλο πολιτικό σύστημα της Μέσης Άνατολής. Η ποιητική ειρωνεία έλέγχει τó ήγεμονεύον πολιτικό μόρφωμα και αποκωδικοποιεί τις τακτικές που μετέρχεται ή ήγεμονία προκειμένου να καταστείλει την πολιτική έτεροδοξία. Μέ τόν τρόπο αυτό, σκιαγραφείται ή συγκρουσιακή συνθήκη που προετοιμάζει την άναμέτρηση τών δύο πολιτικών συστημάτων και καταλογίζονται οι ευθύνες τών Άγγλων και της κυβέρνησης μέσα στη δεδομένη ιστορική συγκυρία.

Ό Σεφέρης παρακολουθεί από κοντά τις τύχες της έξόριστης κυβέρνησης του Καάρου κατά τη διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου. Οι υπηρεσιακές του άρμοδιότητες του δίνουν την εύκαιρία να γνωρίσει τις δομές μέ τις όποιες συγκροτείται ή κυβερνητική λειτουργία, αλλά παράλληλα του δίνουν την έμπειρία να γνωρίσει τó μέτρο τών δικών του συμβιβασμών μέ όριακές καταστάσεις. Η πραγμάτευση του πολιτικού φαινομένου από τόν Σεφέρη, κατά την περίοδο της θητείας του στη Μέση Άνατολή, μπορεί να περιγραφεί ως μία «παθολογία» της πολιτικής συνείδησης. Η γραφή της ποίησης επιχειρεί να θεραπεύσει τó τραῦμα της ιστορίας, αφήνοντας πίσω τὰ ίχνη του άλγους της πολιτικής. Ό Σεφέρης πορεύεται μέ τó μετέωρο δήμα της άρνησης και της κατάφασης σ' ένα κόσμο που ή διασπορά του πολέμου τόν έχει μετατρέψει σε θεατρική σκηνή. Άκόμα κι έτσι όμως, έχει συνείδηση τών ρόλων που διαφοροποιούν την «άλλη Ελλάδα» από την ιδιοτέλεια του «θιάσου», στόν όποιο δουλεύει ως έμμησθος υπάλληλος. Τά γραπτά της Μέσης Άνατολής είναι μία συγκλονιστική μαρτυρία για την ιστορία και τη λογοτεχνία.

Πρόσφυγας στην Αίγυπτο, έξόριστος μέσα στη γλώσσα, ό ποιητής διαχειρίζεται τὰ όρια της αναπαράστασης μέσα «σε καιρό και σε τόπο». Άποκαλύπτει την καθαφική ποιητική και τη σχέση της μέ την ιστορία, διαλέγεται μέ τόν Κάλβο και τόν Μακρυγιάννη, συμμετέχει ενεργά στην έκθεση για τόν αντιφασιστικό άγώνα, ή φωνή του συντονίζεται μέ τó κλίμα της πνευματικής αντίστασης. Μέσα σ'

αυτό το πλαίσιο, οι άνθρωποι από τὰ «ψηλά βουνά» είναι η ζωντανή απόδειξη τῆς μαχόμενης Ἑλλάδας, ἡ δυναμική μᾶς συλλογικότητας πού ἔχει προκύψει μέσα ἀπὸ τὶς διεκδικήσεις τοῦ ἀγώνα. Ἡ φιλική σχέση τοῦ ποιητῆ με τὸν Καρτάλη τὸν φέρνει πρὸς κοντὰ στὰ αἰτήματα τῆς ἀντιπροσωπείας. Παρόλα αὐτὰ γνωρίζει τὴ σκακιέρα τῶν πολιτικῶν συσχετισμῶν, τὶς ιδιοτέλειες καὶ τὶς «δημόσιες ἀμαρτίες» τῆς πολιτικῆς σκηνῆς τοῦ Καίρου. Ὁ ποιητῆς κατέχει τὴν εἰρωνική γνώση τῆς λύσης τῆς ὑπόθεσης.

Τὸ ποίημα τοῦ Σεφέρη «Ἀντάρτες στὴ Μέση Ἀνατολή» εἶναι ἓνα εἶδος μικροϊστορίας. Καταγράφει ἓνα κρίσιμο στιγμιότυπο τῶν πολιτικῶν γεγονότων καὶ μετατρέπεται τὸ ποίημα σὲ ἀρχαϊκὸ τεκμήριο τῆς συγκρουσιακῆς διαλογικότητας τῶν πολιτικῶν λόγων τῆς ἐποχῆς. Στους ἀντίποδες τῆς «ὑψηλῆς» ποίησης, ἡ παιγνιώδης στιχουργική του ἀφουγκράζεται τὴ βοὴ τῆς ἱστορίας, τῆς συλλογικῆς καὶ ἀτομικῆς περιπέτειας τοῦ πολέμου. Κάποτε, οἱ ρωγμὲς τοῦ κεμμένου μιλάνε πρὸς πολὺ ἀπὸ τὶς τυπωμένες γραμμές. Μιὰ διαφορετικὴ ἀνάγνωση τοῦ ποιήματος θὰ ἔδινε ἔμφαση στὴν ποιητικὴ τῆς σιωπῆς, σ' αὐτὰ πού ἀπέφυγε νὰ πει ὁ Σεφέρης καὶ εἶπαν οἱ ἀντάρτες. Τὶς κουθέντες γιὰ τὸ πολιτειακὸ, τὴν ἀντίσταση, τὸ δημοκρατικὸ μέτωπο.

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ὅμως ἀρχίζει μιὰ ἄλλη ἱστορία πού σχετίζεται με τὴν πολιτικὴ βιογραφία τοῦ διπλωματικοῦ ὑπαλλήλου Γιώργου Σεφεριάδη καὶ τὶς αὐτολογοκριτικὲς ἐσωτερικεύσεις τῆς γραφῆς τοῦ ποιητῆ Γιώργου Σεφέρη.

Τὰ «ψηλά βουνά» τοῦ ποιητῆ, πού χαρτογράφησε ὁ Στρατῆς Τσίρκας, εἶναι μόνον ἓνας σταθμὸς τῆς πολιτικῆς καὶ ποιητικῆς ἠθικῆς τοῦ Σεφέρη. Ἴσως καὶ νὰ 'ναι ἓνα γεωγραφικὸ σημεῖο γιὰ νὰ διαβάσουμε τὴ νοσταλγία τῆς ἐπιστροφῆς ἐνὸς ξενιτεμένου. Ἐνα χρόνο μετὰ, ἀπὸ τὸν τελευταῖο σταθμὸ τῆς ἐπιστροφῆς του, τὴν Cava dei Tirreni, ὁ Σεφέρης ἔγραψε:

«Χαρὰ νὰ θλέπεις λίγα λοφάκια, τὴν πρασινάδα, καὶ ν' ἀνασαινεῖς καθαρὸ ἀέρα ὕστερ' ἀπὸ τὸ τέλμα τῆς Αἴγυπτος. Σωματικὴ χαρὰ. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, διόλου εὐχαριστημένος πού εἶμαι ἐδῶ· εἶμαι σὰν τὸ ξένο παραμῦθι μέσα σὲ τούτῃ τὴ σκηνοθεσία καὶ τοὺς κομπάρσους».¹⁷

Τρεῖς μῆνες ἀργότερα ἀρχίζει ὁ Δεκέμβριος τοῦ '44. Ἦταν ἡ δευτέρα φορὰ πού ὁ ποιητῆς ἔβλεπε κάποιους παράξενους ἀντάρτες «με πιστόλες καὶ με χάρτες» νὰ ἐπιμένουν ὅτι ἡ Ἀθήνα δὲν ἔμοιαζε με τὶς «ἀκυβέρνητες πολιτείες» τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Στρατῆς Τσίρκας, «Μία ἄποψη γιὰ τὸ Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β'» σὺν τὸν Σεφέρη. Τμητικὸ ἀφιέρωμα στὰ τριάντα χρόνια τῆς Στροφῆς, ἐκδ. Νεφέλη, Ἀθήνα 1989, σ. 243 - 249.

2. Δημήτρης Δημησοῦλης, Ὁ ποιητῆς ὡς ἔθνος, Αἰσθητικὴ καὶ ἰδεολογία στὸν Γ. Σεφέρη, ἐκδ. Πλέθρον, Ἀθήνα 1997.

3. Γιώργος Σαββίδης, «Γιώργος Σεφέρης» [Σάτιρα καὶ πολιτικὴ στὴ νεώτερη Ἑλλάδα] σὺν Εἰσαγωγή στὴν ποίηση τοῦ Σεφέρη. Ἐπιλογή κριτικῶν κειμένων, ἐκδ. Πανεπιστημιακῆς Ἐκδόσεως Κρήτης, Ἡράκλειο 1996, σ. 307-340.

4. Ἀλέξανδρος Ἀργυρίου, Δεκαπτά κείμενα γιὰ τὸν Σεφέρη, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 1996.

5. Γιώργος Σεφέρης, Τετράδιο Γυμνασμάτων, Β', ἐκδ. Ίκαρος, Ἀθήνα 1993, σ. 79-81.

6. Γιώργος Σεφέρης, ο.π., σ. 160.
7. Evangelos Spyropoulos, *The Greek military (1909-1941) and the Greek mutinies in the Middle East*, Columbia University Press, New York 1993, p. 262-285.
8. Βασίλης Νεφελούδης, *Ἡ ἐθνικὴ ἀντίσταση στὴ Μέση Ἀνατολή*, τόμ. Α', ἐκδ. Θεμέλιο, Ἀθήνα 1981, σ. 217-222.
9. Ἐμμ. Τσουδερός, *Ἑλληνικὲς ἀνωμαλίες στὴ Μέση Ἀνατολή*, ἐκδ. Ἀετὸς Α.Ε., Ἀθήνα 1945, σ.65-67.
10. Βασίλης Νεφελούδης, ὁ.π., σ. 219.
11. Evangelos Spyropoulos, ὁ.π., σ. 280-282.
12. Ἄννα Τζούμα, *Ἡ διπλὴ ἀνάγνωση τοῦ κεμμένου. Γιὰ μιὰ κοινωνιοσημειωτικὴ τῆς ἀφήρησης*, ἐκδ. Ἐπικαιρότητα, Ἀθήνα 1991, σ. 154-204.
13. Dominick La Capra, «Ἐπανεξέταση τῆς διανοητικῆς ἱστορίας» σὺν *Διανοητικὴ Ἱστορία. Ὁψεις μᾶς σύγχρονης συζήτησης*, ἐκδ. E. M. N. E.-Μνήμων, Ἀθήνα 1996, σ. 67-131 καὶ Michael Gardiner, *The Dialogics of Critique*. M. M. Bakhtin and the theory of ideology, Routledge, London and New York, p. 167-195.
14. Γιώργος Σαββίδης, ὁ.π., σ. 308.
15. Ἄλ. Ἀργυρίου, ὁ.π., σ. 167-173.
16. Γιώργος Βελουδῆς, *Προτάσεις. Δεκαπέντε γραμματολογικὲς δοκιμές*, ἐκδ. Κέδρος, Ἀθήνα 1981, σ.68-82.
17. Γιώργος Σεφέρης, *Μέρες Δ'*, ἐκδ. Ίκαρος, Ἀθήνα 1993, σ.357.

ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΚΑΡΗΣ

Νυχτερινό δελτίο

Άμυνα ζώνης

ΕΝΤ ΜΑΚ ΜΠΑΙΗΝ

Ειδύλλιο

ΣΑΡΑ ΠΑΡΕΤΣΚΙ

Ολική αναπηρία

ΤΣΕΣΤΕΡ ΧΑΪΜΣ

Ωραιοί δολοφόνοι

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Μαυρομιχάλη 18, Αθήνα 106 80

Τηλ.& Fax 36 36 514

ΤΕΟΣ ΡΟΜΒΟΣ ΚΑΙ ΠΑΝΟΣ ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΟΥΣΗΣ ΠΛΑΝΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΚΑΙ ΤΑΧΥΔΡΑΜΑΤΑ...

Του Κώστα Βούλγαρη

Ο Ηλίας Πετρόπουλος, κάπου στα τέλη της δεκαετίας του '80, κατακεραύνωνε τόν Γ. Π. Σαββίδη, γιατί επέμενε να ασχολείται με τους «Σεφέρηδες» και όχι με τόν Θωμά Γκόρπα, τόν Πάννη Ύφαντή και τόν Τέο Ρόμβο, ο οποίος (κατά τη γνώμη του) ήταν (και είναι φαντάζομαι) «ο ποιητής που έγραψε τις ωραιότερες σκηνές της πεζογραφίας μας...».

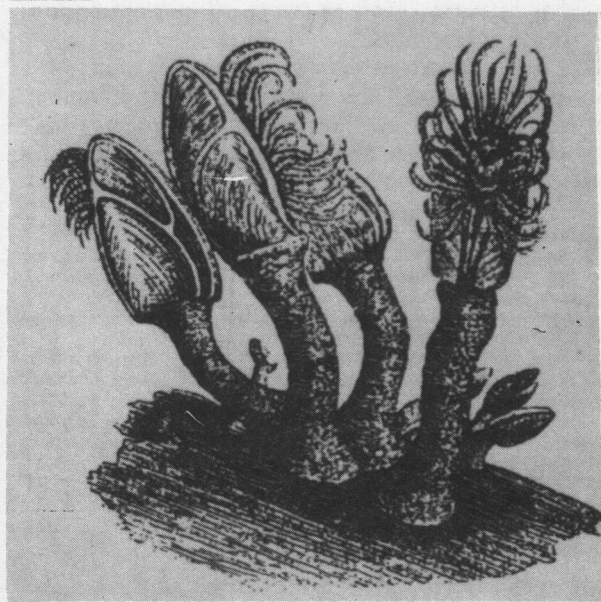
Ομολογώ πως εκτιμούσα ιδιαίτερα τόν ποιητή Γκόρπα (και σήμερα τὸ ἴδιο), ἐγνώριζα τὸν Ύφαντή, ἀλλὰ ἀγνοούσα τὸν Ρόμβο. Ἡ ἀναδίφησή μου στὰ σχετικά ράφια τῶν βιβλιοπωλείων ἀπέφερε, τότε, δύο βιβλία του στὶς ἐκδόσεις Ἀπόπειρα, πὸν ἔφεραν τοὺς τίτλους *Πλάνος Δρόμος* (1987) καὶ *Τρία φεγγάρια στὴν πλατεία* (1988), τὸ τελευταῖο μάλιστα σὲ δεύτερη ἐκδοση (ἢ πρώτη στὸν ἐκδοτικὸ οἶκο *Ὁ σκύλος πὸν κλαίει*, 1985...). Τὰ ἀφηγήματα τοῦ Ρόμβου μοῦ ἄρεσαν, μπορῶ νὰ πῶ ὅτι με «έπεισαν», γιατί δὲν εἶναι λίγο ἕνας «κατ' ἀρχὴν ὑποπτος» γιὰ εὐκολία νὰ μπορεῖ νὰ ἔχει πειθαρχημένη λογοτεχνικὴ γραφή καὶ μάλιστα στὸ ἔδαφος τῆς «πλατείας» (Ἐξαρχείων) ἢ στὰ ἀτέλειωτα χιλιόμετρα τῶν «κλάνων» εὐρωπαϊκῶν αὐτοκινητόδρομων καὶ ἀφρικανικῶν καρόδρομων.

Κάνει «λογοτεχνία» ὅμως ὁ Ρόμβος; Ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, δὲν ἄντεξε στὴν ἰδέα, καὶ ἔτσι, στὰ δύο ἐπόμενα βιβλία του, φρόντισε νὰ αὐτοκαταργηθεῖ. Στὴ συλλογὴ διηγημάτων *Ἀσσασίνοι τοῦ Βορῶ, Δροσουλίτες τοῦ Νότου* (Στύγα, 1991, καὶ *Γόρδιος*, 1993), σπαταλᾷ τὸν ἐκπληκτικὰ ρέοντα λόγο του σὲ κοινότοπα θέματα, ἐνῶ συχνὰ καταφεύγει σὲ παρηλιασμένες ἀμφισβητησιακὲς κορόνες, προδοκάροντας καὶ τὰ ἐλάχιστα ἀριστουργηματικὰ διηγήματα πὸν συνυπάρχουν στὸν τόμο. Στὸ τελευταῖο του βιβλίο *Κείμενο Πάθος* (στὶς ἐκδόσεις τοῦ Λεωνίδα Χρηστάκη *Χάος καὶ κουλτούρα*, 1995), ἡ ἀναπόληση τῶν ωραίων ἡμερῶν (κυρίως νυκτῶν...) τοῦ γερμανικοῦ '68 στερεῖται καὶ τῆς στοιχειώδους λογοτεχνικότητος, προσβάλλει ἀκόμα καὶ τὴν ἀνάμνηση τῶν πολλαπλῶν δοκιμῶν — ἀποτυχημένες συνήθως, ἀλλὰ καταλυτικὲς ὡς ἐμπειρίες καὶ δείγματα — ὧσων ἀποπειράθηκαν «νὰ στήσουν τὴ λογο-

τεχνία στὰ πόδια της», δηλαδή νὰ «παράγουν» ἀντι-λογοτεχνία, καταντᾷ καρικατούρα κάποιου ἀόριστου ἀντι-ἀκαδημαϊσμοῦ, τὸ ἴδιο «πούρου» μετὸ ἀντι-πρότυπό του, ἀποπνέει τὴ μιζέρια τῆς ἐπιτηδευμένης μὴ ἔνταξης.

Ἄν, ὅπως λέει κάπου ὁ Γκόρπας, ὑπάρχουν συγγραφεῖς πὸν ἔχουν ἀπ' τὴν ἀρχὴ μιὰ γλώσσα καὶ συγγραφεῖς πὸν γράφουν ψάχνοντάς την, ὁ Ρόμβος δείχνει νὰ μὴν πιστεύει στὴ γλώσσα πὸν κατέχει, στὸν τρόπο καὶ τὴ δυνατότητα πὸν ἔχει γιὰ νὰ μιλήσει καὶ νὰ ὑπάρξει λογοτεχνικὰ καὶ ἐπιμένει νὰ ἐπιζητεῖ, ἀγχωτικὰ καὶ ἀτελέσφορα, πειστήρια, διαβεβαιώσεις καὶ ἔξωθεν νομομοποιήσεις, ἐπιμένει νὰ προσδοκᾷ πράγματα ἀπὸ ἐκεῖ πὸν δὲν ἔχει πλέον νὰ λάβει τίποτα, γιατί δὲν ὑπάρχει τίποτα.

Ἀντίθετα, ἡ γραφὴ τοῦ Πάνου Κουτρομπούσης δείχνει νὰ χαίρεται τὴν αὐτοκαταστροφὴ της. Πῶς γράφει ὁ Κουτρομπούσης; Κάπως ἀνάμεσα στὴ ροκ πρόζα τοῦ Πουλικάκου (συνυπῆρξαν, ἄλλωστε, στὸ περιοδικὸ *Πάλι*), στὸ ψυχεδελικότροπο κόμικς καὶ στὴ λαϊκότεροτη παρω-

δία του Μπόστ. Βγαίνει από την ίδια μήτρα απ' όπου και το Γκρίζο Πουλόβερ του Τέου Σαλαπασιδή (στην πρώτη του δημοσίευση συνοδεύεται από ένα σκίτσο του Κουτρομπούση), ή γραφή του είναι δεόντως κινηματογραφική, έχει απροσδόκητες εναλλαγές, έμμονες άμφιβόλου ήθικης (τάξης) και άλλοκοτες προεκτάσεις...

Το πρώτο του «ταχυδράμα», *Έν Άγκαλιά De Κρισιαούρι* (Denise Harvey & Co, 1978, και *Άπόπειρα*, 1987), είναι γραμμένο (όπως ο ίδιος σημειώνει) στο τραπέζι κάποιου καφενείου του '58, ίσως στο διπλανό ή μάλλον στο ίδιο τραπέζι όπου ο Σαλαπασιδής διόρθωνε το σενάριο της ανολοκλήρωτης *Μικρής Παρέλασης*, την οποία συνεχίζει ο πανοραμτζής που «προλογίζει» το δεύτερο βιβλίο του Κουτρομπούση *Στόν θάλαμο του Μυθογράφου* (Άπόπειρα, 1992)... Τι ακριβώς είναι τα «ταχυδράματα»; Μικρές ιστορίες, ή μικρότερη πέντ' - έξι άράδες, με τους ενδεικτικούς τίτλους: *Η Έπιστροφή του Σκοτώνη, Οιδίπους - Σφιγξ: 1-0, Ο Μαρμαρωμένος Χρονοναύτης, Υπόγεια Ρετιρέ, Η Καθημερινή Ζωή των Φαραώ, ο Καραγκιόζης στο Παλαιόν Θιδέτ, Τα Προβλήματα του Ταχυδρομείου, Ο Άνθρωπος που Άγόρασε την Άμερικάνικη Άγορά, Οί Κουρσάροι της Λίμνης της Βουλιαγμένης, Το Χαμένο Σακκάκι του Βάν Γκόγκ...*

Το τελευταίο βιβλίο του Κουτρομπούση φέρει τον τίτλο *Η ταβέρνα του Ζολά* και τον υπότιτλο *Καινούργιες και μεταχειρισμένες μικρο-ιστορίες* (Ιστός, 1997), είναι τυπωμένο, και αυτό, σε άψογο πολυτονικό, με τις όξειες και τις βαρείες του, έτσι ώστε οι άκραίες γλωσσικές και νοηματικές επιτεύξεις, που εκτίθενται, ζούν και πεθαίνουν (συνήθως αυτοκτονούν) πάνω στις σελίδες του, να φαίνονται τελειώς φυσιολογικές, όπωσδήποτε άθώες, μα και να διεκδικούν το έπίσημον της «στιγμής». Έδώ οι άναγνώστες μπορούν να δούν, σε άργή κίνηση, πώς ακριβώς ο συγγραφέας, *Ο Γίγας της Πλατείας Άσωμάτων*, σηκώνει με το ένα του χέρι το συνολικό βάρος της γραφής του, άφου περιλαμβάνονται ταχυδράματα δημοσιευμένα στα δύο προηγούμενα βιβλία του, μαζί με φρέσκα, φρεσκοτάτα, από *Τά Χωράφια με τά Σενάρια...*

Τι καινούργιο κομίζει στη λογοτεχνία ο Κουτρομπούσης; Λίγα, όλίγιστα, θα μπορούσε να πεί κανείς, και δέν θα είχε πολν άδικο. Τά κείμενά του όπωσδήποτε προϋποθέτουν την άλλη, την κανονική (ας ποϋμε) λογοτεχνία, με τρόπο όμως πολν συγκεκριμένο — ως τον όνομάσουμε «ταχυδραματικό» — και εδώ βρίσκειται ή ιδιαιτυπία του. Προϋποθέτουν, με τον ίδιο τρόπο, τον Καραγκιόζη, τά (όνομασθέντα εκ τών ύστέρων) «λαϊκά δρώμενα» μιās άλλης εποχής, άπαραιτήτως και τη μετεμφυλιακή άσφυξία. Έκβλαστήσεις, λοιπόν; Ναι, και μάλιστα «αύθαιρες», αλλά όχι θνησιγενείς. Έκβλαστήσεις δροσερές και άπρόοπτες, άποτέλεσμα έμβολιασμών σε υποκείμενα χυμώδη, σπορά σε έδάφη γόνιμα, όλα έπιλεγμένα με μεράκι, μα και την αισθητική της άνάγκης του όρεισίβιου γεωργού. Η γραφή του Κουτρομπούση γνωρίζει τά όριά της την ίδια στιγμή που τά καταργεί, πονάει (άπό) την αυτοκαταστροφή της όταν δείχνει να διασκεδάζει άνέξοδα, αλλά, φαίνεται, μόνο μέσα σε αυτές τις «συνθήκες» μπορεί να άρθρωθεί.

Το χιοϋμορ του Κουτρομπούση είναι πικρό. Έδώ συναντά έναν άκόμα από το πρώμο έλληνικό μπητ, όμοτραπέσο φαντάζομαι στοϋ Λουμίδα και στο Βυζάντιον, τον ποιητή Θωμά Γκόρπα: *μες στο όμαδικό χνώτο ώραϊός μεγαλειώδης πεινασμένο πικρός, όχι πικραμένος... Τι θα μπορούσε, όμως, να κομίζει ένα «ώρμιο» και άκόμα περισσότερο ένα «όψιμο» μπητ, ή έστω ένα μεταλλαγμένο; Νομίζω έλάχιστα, γι' αυτό και ο Κουτρομπούσης δέν μπορεί να θεωρηθεί ένας έτεροχρονισμένος «νέος συγγραφέας». Τά θραύσματά του καταθέτει, για λογαριασμό όλης εκείνης της παρέας, και το κάνει καλά. Και επειδή, όπως μπορεί να διαπιστώσει ο καθένας, τίποτα δέν άπαρηγήθηκε, καταφέρει και παραμένει πάνω και πέρα από τά γραφόμενά του. Άλλωστε, σίγουρα, αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να ύπάρξει και να γράψει.*

Άν ή πεζογραφία μας περνά από την «ύπαιθρια» στην «άστική» περιόδο της, όταν ο συγγραφέας παύει να συναντά τον ήρωά του σε πλαγιές και ξεφωτα και αρχίζει να τον «παρατηρεί» μέσα από τζάμια σπιτιών, γραφείων και καφενείων, ο Κουτρομπούσης έρχεται πετώντας πέτρες στα διπλά πλέον τζάμια, που μονώνουν τη ζέστη, το κρύο, τους ήχους, τους άνθρώπους, ένιοτε και τη λογοτεχνία...

Ο Πάνος Κουτρομπούσης εικονογραφεί το Γκρίζο Πουλόβερ του Τέου Σαλαπασιδή (περιοδικό Άξιός, τχ. 1, 1960)...

TZON ZAMETIKA THE YUOGOSLAV CONFLICT

(ADELPHI PAPERS/IISS, ΛΟΝΔΙΝΟ 1992)

Στή χώρα μας παρακολούθησαμε την τραγική περιπέτεια του Γιουγκοσλαβικού ζητήματος εν πολλοίς μέσα από την άμνηστική και, όμολογουμένως, τη σχετική καταπτόση που γεννούσε η άπευκταία προοπτική επαναχαράξης συνόρων ή/και ευρύτερης πολεμικής εμπλοκής στη Βαλκανική. Πολύ περισσότερο που η προοπτική ανάδυσης μιάς ανεξάρτητης ολαβικής Μακεδονίας συμπιέζε περιοριστικά την αντίληψή μας για τη Γιουγκοσλαβική κρίση: σε σημαντικό βαθμό τότε, η ελληνική ανάγνωση του εμφύλιου στην πρώην Γιουγκοσλαβία άπηχούσε το σύνδρομο της άναξωπύρωσης του «μακεδονικού».

Τήν ίδια ώρα, η επίσημη Δύση έμπρός στη Γιουγκοσλαβική κρίση εξάντλούσε την πολιτική της ικμάδα στη φιλολογία της σταθερότητας και την άπασξωτική άπειλή της «βαλκανοποίησης» — ενός όρου που ένιότε συγκαλύπτει με οίηση μιά ρηχή θεώρηση των Ευρωπαίων για τις βαλκάνιες έριδες αλλά και τους καημούς των λαών της Χερσονήσου. Έξάλλου, συχνά ό δυτικοευρωπαϊκός Τύπος καθούσχαζε την κοινή γνώμη με την ιστορική διαβεβαίωση ότι η άγριότητα στην έπίλυση έθνικών διενέξεων συνάδει με την παράδοση και την ίδιουσγκρασία των βαλκανικών λαών, που σφάζονται και άλληλοσκοτώνονται εδώ και αιώνες. Όταν δέ κλιμακώθηκαν οι έχθροπραξίες στην πρώην Γιουγκοσλαβία και τ' άντιμαχόμενα στρατόπεδα πρόβαλαν ξεκάθαρα, τό ευρωπαϊκό άκρατήριο φρίκισσε από τη «σερβική κομμουνιστική έπιθετικότητα» και τάχθηκε άλληλγλωσσά με τόν άγώνα αυτοδιάθεσης των άποσχισμένων δημοκρατιών, που θά ένταφίαζε τη μέχρι τούδε Γιουγκοσλαβική όμοσπονδία. Η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, μάλιστα, υποδαυλιζόμενη από κατευθυνόμενες έρεθιστικές έξεικονίσσεις στα ΜΜΕ, αλλά και από παραμορφωτικά όριενταλιστικά στερεότυπα που χαρακτήρισαν την είδησεογραφία και τις αναλύσεις από την πρώιμη κιάλας φάση της κρίσης, διαμόρφωσε άδιάλλακτα αισθήματα, υπερακοντίζοντας συχνά την έπίσημη τοποθέτηση των κυβερνήσεων. Έάν οι κρατικές πολιτικές διαμορφώνονταν εύλογα ως συνισταμένη έθνικού συμφέροντος, γεωπολιτικών έκτιμήσεων, διεθνών διακηρύξεων και συλλογικότητας στη διεθνή σκηνή υπό τό φώς των Γιουγκοσλαβικών έξελίξεων, η κοινή γνώμη κολακεύθηκε να κραδαίνει αυτόρεσκα τη ρομφαία μιάς πολεμόχαρα σωφρονιστικής ήθικης: άρχικά, έναντιούμενη στην πολιτική διατήρησης του Γιουγκοσλαβικού status quo, η όποία συνεπαγόταν κατευνασμό και εκτόνωση με πολιτικά μέσα στο υπάρχον πλαίσιο — πολιτική που, άρχόμενης της κρίσεως, ένθαρρυνόταν από τις ΕΟΚικές χώρες, πλην Γερμανίας — και κατόπιν, πιέζοντας έντονα για δυναμική επέμβαση, παρ ό τις έμφαινόμενες κρατικές ταλαντεύσεις και έπιφυλάξεις. Κι όμωσ, τό γεγονός είναι ότι έπί μέρους άποκλίσεις κυβερνήσεων και πολιτών, έπίσημων και

άνεπίσημων φορέων στη Δύση, άποτέλεσαν περισσότερο παραλλαγές στο ίδιο θέμα, στην ίδια μονομερή στάση προς τις άντιμαχόμενες μερίδες στο Γιουγκοσλαβικό. Τό άξιοσημείωτο δέ στην προσέγγιση της Γιουγκοσλαβικής σύγκρουσης ήταν η άνησχητική όμοιομορφία αντίληψεων και στάσεων που διαπότισε διανοούμενους και άναλυτές. Οι πρώτοι φάνηκε ν' άναζητούν περισσότερο τη συγκινησιακή ένταξη σε έναν νεορομαντικό άγώνα υπεράσπισης της έλευθερίας, και οι δεύτεροι μιά έπιβεβαίωση διεθνολογικού μάνατζμεντ στη λογική της νέας τάξης πραγμάτων. Κάθε όπτική, όμωσ, έκκινούσε από ένα κοινό υπόβαθρο: ό Γιουγκοσλαβικός εμφύλιος έξελήφθη ως διαπάλη (φιλελεύθερων) κινήματων αυτοδιάθεσης έναντιόν μιάς άνεπιθύμητης, συγκεντρωτικής και άυταρχικής κρατικής δομής. Κι αυτό έξαρχής συνεπαγόταν ένοχη και καταλογισμό — όμόφωνα.

Σ' αυτό τό κλίμα όξυμένων δεβαιοτήτων, ό Τζόν Ζαμέτικα, πανεπιστημιακός στο Ούεστμίνστερ, με ειδίκευση σε θέματα ευρωπαϊκής ασφάλειας, έγραψε μιά έξαιρετικά διαγνή, ίσορροπη και περιεκτική μελέτη για τη Γιουγκοσλαβική διαμάχη, στη σειρά των Adelphi papers του Ίνστιτούτου Διεθνών Στρατηγικών Μελετών του Λονδίνου (IISS). Η σύνταξη αυτής της μελέτης, που άντιπροσωπεύεται από ένα τομίδιο 100 σελίδων, ολοκληρώθηκε την έποχή κιάλας που η κρίση όξυνόταν δραματικά με τό ξέσπασμα του πολέμου στη Βοσνία (άνοιξη 1992) και φυσικά δέν καλύπτει τις τριετείς αίματηρές έξελίξεις έως την ειρήνη του Ντέιτον, που άποτέλεσαν την καθ' έαυτή κρίση. Γι' αυτό άκριβώς και η συμβολή της δέν έγκνεται στη γεγονοτολογική παρακολούθηση των έξελίξεων στο Βοσνιακό, αλλά στη συνδυαστική και πολύπλευρη παρουσίαση των ιστορικών, έθνολογικών και πολιτικών όρων που προετοίμασαν και κλιμάκωσαν τις διαλυτικές έντάσεις σε όλη τη Γιουγκοσλαβία: παρουσίαση που σέβεται άκριβοδίκαια τις θέσεις των έμπλεκόμενων μερίδων και διακρίνει με λεπτότητα τις άποχρώσεις και τις ιδιαιτερότητες των έπί μέρους έριδων, π.χ. στην Κροατία, στο Σαντζάκι ή στη Βοϊβοδίνα. Σε ό,τι άφορ ό την πραγμάτευση των διεθνών όρων του Γιουγκοσλαβικού προβλήματος και ειδικά τούς χειρισμούς της διεθνούς κοινότητας, που άπασχολεϊ ιδιαίτερα τόν συγγραφέα, η μελέτη υπερβαίνει την προσωρινότητα που χαρακτηρίζει κατά κανόνα άνάλογες διεθνολογικές αναλύσεις, διότι άντιμετωπίζει τό Γιουγκοσλαβικό ως κροστάλλωμα σειράς ζητημάτων στα όποια έκλήθη να άπαντήσει έντιμα και πειστικά ό σύγχρονος κόσμος — ζητήματα που έξακολουθούν άνοικτά. Γι' αυτό και τά συμπεράσματα που έξάγονται διατηρούν άκέραιη την επικαιρότητά τους προκαλούν μάλιστα μελαγχολικές σκέψεις στον άναγνώστη σήμερα, που διαπνέεται από τη μετέπειτα έμπειρία του πώς έπολιτεύθηκαν οι διεθνείς όργανισμοί στην

εμπόλεμη Γιουγκοσλαβία.

Ο συγγραφέας κινείται σε τρία βασικά επίπεδα: α) ανατρέχει στην ιστορική καταγωγή του προβλήματος, β) παρακολουθεί κριτικά την πορεία όξυνσης από την πολιτική στην ένοπλη ρήξη και τους παράγοντες της κρίσης, και γ) συζητά την πολιτική της διεθνούς κοινότητας, ειδικότερα στις προσπάθειες των οργανωμένων εκφράσεών της, ΟΗΕ, ΕΟΚ, ΔΑ-ΣΕ, ΔΕΕ, ΝΑΤΟ, να διαχειρισθούν τη Γιουγκοσλαβική κρίση. Κατά μία έννοια, η διάταξη της μελέτης άπηρεί τη διαδρομή της κρίσης: σε μία πολυεθνική χώρα ένδογενών άντινομιών, που ιστορικά τó έθνικό πρόβλημα διαπλέκεται άξεδιάλυτα με τó ζήτημα της κρατικής νομοποίησης, ή συσώρευση πολιτικών και οικονομικών διεκδικήσεων στη συγκυρία έξωθει στην κατάρρευση της όμοσπονδιακής δομής, συμπαρασύροντας και τις πολιτικές λύσεις. Άποτέλεσμα, ή Γιουγκοσλαβική διαμάχη ν' άποτελεί πρόκληση προς την έτοιμότητα των διεθνών οργανισμών να διασφαλίσουν την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην ίδια την Ευρώπη. Άπηχώντας μάλιστα τόν διεθνολογικό προσανατολισμό του Ίνστιτούτου, ή μελέτη αναδεικνύει τó Γιουγκοσλαβικό ως συμπύκνωση ζητημάτων κεφαλαϊώδους σημασίας για τη διεθνή κοινότητα και την ειρήνη: έθνικισμός, αυτοδιάθεση, έθνικό συμφέρον, μειονότητες, πόλεμος. Η κρίση στην πρώην Γιουγκοσλαβία, που από καιρό έξεπεμπε άνησυχητικά μηνύματα, λειτούργησε ως γενική δοκιμασία των διεθνών μηχανισμών πρόληψης και εκτόνωσης των κρίσεων. Τά άποτελέσματα ήταν άχρά, όδηγώντας στις τραγικές περιπλοκές του Βοσνιακού. Κατά τόν συγγραφέα, οι διεθνείς οργανισμοί έπέδειξαν άποκαρδιωτική έπίδοση στο ρόλο του ειρηνοποιού. Πολιτευόμενοι μέσω μιας συχνά άτυποσχεδιαστικής και άμήχανης πολιτικής υπό τó φώς έπιλεκτικών και άμφιλεγόμενων άρχών, άνέδειξαν την άνεπάρκειά τους στον τομέα του χειρισμού διαμαχών. Γιατί πέρα από τις πρακτικές της διπλωματίας στο Γιουγκοσλαβικό, έπασχε πρωτίτως τó ίδιο τó πλέγμα άρχών που πρυτάνευσε: Ποιά ήταν έπιτέλους τά κριτήρια άναγνώρισης ενός έθνικού κράτους; Γιατί ή γενική καταδίκη του έθνικισμού δεν άντιστρατευόταν την υποστήριξη των άποσχιστικών έθνικιστικών κινήμάτων των δημοκρατιών; Πώς συμβιδάζεται ή άπόρριψη του έθνικισμού με την ένθάρρυνση της κατάρρευσης ενός όμοσπονδου κράτους; Γιατί αυτό που άναγνωρίζονταν στους Κροάτες ή τους Σλοβένους έστερείτο από τους Σερβοβοσνίους ή τους Άλβανούς του Κοσοβοπέδιου; Γιατί θά έπρεπε να χωρισθουν οι έθνότητες στην πρώην Γιουγκοσλαβία, αλλά να συμβιώνουν σε μία άνεξάρτητη Βοσνία, και μάλιστα παρά τη θέλησή τους; Πού βρίσκονται τά όρια μεταξύ μιας μειονότητας που δικαιούται πολιτιστικής και διοικητικής άυτονομίας και μιας άλλης που νομιμοποιείται να καταστεί πολιτικά άυτόνομη; Γιατί θά έπρεπε ό σχηματισμός των νεοπαγών κρατών να άποτελέσει συνέχεια των Γιουγκοσλαβικών δημοκρατιών, στη βάση των έσωτερικών συνόρων της τιτοϊκής Γιουγκοσλαβίας; Και, άκόμη, υπό ποιες προϋποθέσεις παραβιάζεται ή άρχή της μη έπέμβασης στα έσωτερικά ενός κράτους; Αυτά είναι τά ζωτικά και άκανθόδη έρωτήματα που ήρθαν τραγικά στο προσκήνιο με άφορμή την κρίση της Γιουγκοσλαβίας και στα όποια ή διεθνή κοινότητα άπέτυχε να άνταποκριθεί με συνέπεια και πειστικότητα. Γι' αυτό και συμπερασματικά προτείνονται κάποιες βασικές όδηγίες - διδάγματα, τις όποιες θά μπορούσε ν' άντλήσει ή διεθνή κοινότητα από τη Γιουγκοσλαβική διαμάχη, ώστε ν' αύξησει τη φερεγγυότητα και την άποτελεσματικότητά της.

Άξίζει να έπισημανθεί ότι σε αύτή την κατά βάση διεθνο-

λογική μελέτη, διαφορετικά από συναφείς αναλύσεις στον τομέα αυτόν που συχνά ύποφέρουν από στερεότυπες και γενικόλογες τοποθετήσεις (κι όχι σπάνια έκφυλίζονται σε άκατάσχετη σεναριολογία), έμφαίνεται ή άσφαλής κατοχή του περιπλεγμένου ιστορικού ύπόβαθρου της πρόσφατης κρίσης. Έτσι και οι συνακόλουθες εκτιμήσεις για τους πολιτικούς και έθνικούς πρωταγωνιστές και τη δυναμική των έξελίξεων, ήδη από τó 1991/92, έξακολουθούν να διαφωτίζουν σε σημαντικό βαθμό την τωρινή κατάσταση, παρά την πολύπαθη όσο και έπισφαλή αναδιάταξη που έλαβε χώρα στα όρια της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Χαρτογραφείται δε με άντικειμενικότητα τó κουβάρι των άντιπαραθέσεων μέσα από μία «προϊστορία» δυσπιστίας και εκδικητικότητας: ό σερβικός έθνικισμός, για παράδειγμα, στο Κοσοβοπέδιο δεν είναι άπλως μία άυτοφυής δύναμη άδιαλλάξιας κατά των Κοσοβάρων, αλλά άντλησε από την άντίστροφη φυσική, πολιτική και οικονομική καταπίεση των τελευταίων σε βάρος των Σέρβων συγκατοίκων τους, στην όποια για σειρά έτών και μέχρι τó 1987 τους καταδίκασε ή έπίσημη σιωπή των Γιουγκοσλαβικών άρχών. Είναι σημαντικό, άκόμη, ότι οι μορφές των κατά περιοχή διενέξεων μέσα στη χώρα παρουσιάζονται τόσο στην έξέλιξη όσο και στην ποικιλία τους, έτσι ώστε να διακρίνονται ή πολυμερεία τους, αλλά και τά διαφορετικά επίπεδα της έντασης, πολλά από τά όποια παραμένουν έν δυναμει. Έτσι, στο Κοσοβοπέδιο, ή κλιμακούμενη κρίση όδήγησε στο αίτημα της περιορισμένης αυτοδιάθεσης και τελικά της άνεξαρτησίας, καθιστώντας τó πρόβλημα έδαφών ή συνόρων. Άντίθετα, στην παραδοσιακά πολυεθνική Βοϊβόδινα, οι έθνοτικές τριβές κλιμακώθηκαν σε διεκδικήσεις ήπιου πολιτιστικού έθνικισμού και τελικά στο αίτημα της ούγγρικής κοινότητας ν' άναχθεί σε παράλληλο έθνικό έταίρο, χωρίς, όμως, να θίγεται έπ' ούδενι ή έδαφική άκεραιότητα του κράτους. Άλλά, παρά τη διαφορετικότητα των δύο περιπτώσεων, αύτό που βάρυνε για τó Βελιγράδι στην άπόφαση της κατάρρευσης του άυτόνομου status των δύο περιοχών ήταν και τó μόνο κοινό σημείο τους: ή πραγματικότητα της συνοριακής έγγύτητας Ούγγρων και Άλβανών με τά έθνικά τους κράτη, γεγονός που ένειχε στοιχεία έντασης και άβεβαιότητας για τη στάση που θά τηρούσαν οι δύο μειονότητες. Γενικότερα, ή διάθεση κατανόησης των ιστορικά φορτισμένων ψυχολογικών φόβων και άνησυχιών των έμπλεκόμενων μερών, ή όποια διαπερνά τη μελέτη, αλλά και μικρές πλην όξυδερκείς παρατηρήσεις, όπως, ένδεικτικά, τó ότι οι Σέρβοι από παράδοση άψηφούν τη γνώμη των άλλων για τη δράση τους, διευρύνουν την εικόνα του άναγνώστη για τους παράγοντες που προσδιόρισαν τó Γιουγκοσλαβικό — και μακάρι να είχαν ληφθεί σοβαρότερα ύπόψη από τους διαμορφωτές της διεθνούς πολιτικής, που τις περιφρονούσαν ως γραφικές προλήψεις και ιδιοτροπίες.

Η Γιουγκοσλαβική διαμάχη του Τζόν Ζαμέτικα πιστεύουμε ότι άποτελεί έναν πολύτιμο και αξιόπιστο εισαγωγικό όδηγό για όποιον θέλει να διεισδύσει ή καλύτερα να βρει μία κάποια τάξη στον κυκεώνα των ποικίλων δυνάμεων και άντινομιών που περιδίνησαν τη Γιουγκοσλαβία. Είναι ένα βιβλίο άποτελεσματικό, προσιτό, άκριβές, ζυγισμένο στις θέσεις του και καλά πληροφορημένο, ώστε δικαίως έχει ήδη ένταχθεί στη βασική βιβλιογραφία στον τομέα των διεθνών σχέσεων που άφορούν την περιοχή. Multum in parvo.

Ρέννος Οίχαλιώτης

ΠΕΡΙ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ἀγαπητὲ Ἀγγελε,

Εἶμαι ἀπὸ ἐκείνους πού, κατὰ τρόπο «συνεπῆ» ὅπως λές («Μάρξ ἢ [...]Marx;», Ὁ Πολίτης δεκαπενθήμερος, 5.6.1998, τεύχος 53, σσ. 11-13), στὰ κείμενά τους γράφουν τὰ κύρια ὀνόματα γλωσσῶν τοῦ λατινικοῦ ἀλφάβητου μὲ λατινικὰ στοιχεῖα. Δὲν εἶμαι ἀκραιοῦς, ἤξερα ἀπὸ παλιά τὴν ἀποψή σου, κι ἔτσι ὅταν πρὶν δύο χρόνια σοῦ εἶχα δώσει κείμενο γιὰ δημοσίευση, τὴν εἶχα σεβαστεῖ, πρὶν προλάβεις ἐσύ νὰ μὲ διορθώσεις. Ἀκόμη, στὰ «Ἐνθέματα» τῆς Αὐγῆς, ὅπου τὰ κείμενά μου ἀπευθύνονται σ' ἓνα εὐρύτερο, κι ὄχι ἐπιστημονικὰ εἰδικευμένο, κοινό, ἐθελουσίως ἀκολουθῶ τὴ δική σου ἀποψη, μεταγράφοντας τὰ ξένα ὀνόματα στὰ ἑλληνικά.

Ὅταν διάβασα τὸ κείμενό σου, ὁμολογῶ ὅτι μὲ προβλήματισε ἰδίως τὸ σημεῖο ὅπου λές — καὶ σὲ πιστεύω — ὅτι δὲν ἔχει ἀκούσει κανένα ἐπιχείρημα πού νὰ μπορεῖ νὰ στηρίξει τὴν ἀποψη ὑπὲρ τῆς διατήρησης τῶν λατινικῶν στοιχείων στὰ κύρια ὀνόματα. Κάτι μέσα μου μοῦ ἔλεγε πὼς εἶχα δίκιο, πὼς ἐπιχείρημα ὑπάρχει, ἀπλῶς δὲν τὸ 'χω σκεφτεῖ ἀκόμη.

Σὲ ὅσους μὲ ξέρουν, ἔχω τὴ φήμη στρυφνοῦ θεωρητικοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία ματαίως ἐδῶ και χρόνια προσπαθῶ νὰ ἀπαλλαγῶ. Φαίνεται, ὅμως, ὅτι εἶμαι πολὺ πιὸ «ἐμπειριστής» ἀπὸ πολλοὺς πού γράφουν στὴν Ἑλλάδα σήμερα. Τὸ ἐπιχείρημα γιὰ νὰ ἀντικρούσω τὴν ἀποψη σου μοῦ τὸ ἔδωσε ἡ ἐμπειρία, «ἡ ἴδια ἡ ζωὴ», πού λένε.

Διόρθωσα πρόσφατα τὴν ἐργασία μεταπτυχιακοῦ φοιτητῆ μὲ θέμα τὸν Ἀλτουσέρ. Τὸ κείμενο, καμιά εἰκοσαριά σελίδες, ἀνέφερε τὸ ὄνομά του κατὰ μέσο ὄρο περίπου πέντε φορές στὴν κάθε σελίδα. Συνολικά, συμπεριλαμβάνοντας καὶ τὶς παραπομπές καὶ τὴ βιβλιογραφία, ἄς ποῦμε ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Γάλλου στοχαστῆ ἀναφέρεται περίπου ἑκατὸν εἰκοσι φορές. Καὶ τὶς ἑκατὸν εἰκοσι τὸ γράφει Althoussier (ἀντὶ τοῦ σωστοῦ Althusser).

Ἡ βιβλιογραφία τῆς ἐργασίας κυρίως ἐλληνόγλωσση, ἢ ἐλληνικὲς μεταφράσεις ξένων κειμένων. Καί, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, στὴ μεγάλη τῆς πλειονότητα, ἀνῆκει στίς περιπτώσεις ὅπου ἀκολουθεῖται ἡ δική σου ἀποψη περὶ ἐλληνικῆς μεταγραφῆς τῶν ξένων ὀνομάτων. (Πράγμα πού ἀναρεῖ — ἐν μέρει, ἔστω — τὸν ἰσχυρισμό σου γιὰ «τόσο γενικευμένη χρῆση» τοῦ ἀντίθετου κανόνα).

Θὰ μποροῦσε βέβαια κάποιος νὰ μοῦ ἀντιτείνει ὅτι ὁ ἐν λόγω μεταπτυχιακὸς φοιτητῆς δὲν θὰ περιέπιπτε σὲ τέτοιο ἐπιναλαμβανόμενο σφάλμα ἂν δὲν ἦταν ἀναγκασμένος νὰ χρησιμοποιήσει τὴ λατινικὴ γραφὴ. Ἡ ἀπάντησή σὲ αὐτὸ εἶναι ἡ ἑξῆς:

Πρῶτον, ἐγὼ δὲν τὸν ἀνάγκασα.

Δεύτερον, ἂν, παρ' ὅλα αὐτά, εἶχε ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐγὼ τὸν Ἀλτουσέρ τὸν γράφω μὲ λατινικὰ στοιχεῖα, θὰ εἶχε προσέξει καὶ πὼς τὸν γράφω, καὶ θὰ τὸν ἔγραφε σωστά.

Τρίτον, αὐτὸ σημαίνει ὅτι μᾶλλον ἤθελε ὁ φοιτητῆς νὰ τὸν γράφει ὅπως γράφεται στὴ γλώσσα του, ἀπὸ ἀπροσεξία ὅμως τὸν ἔγραψε λάθος.

Ἀκόμη καὶ ἂν τὰ παραπάνω δὲν ἰσχύουν, ἀκόμη δηλαδὴ καὶ ἂν ὁ φοιτητῆς εἶχε ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὴ δική μου συνήθεια μὲ τὰ ξένα ὀνόματα ἐν γένει καὶ ἀπλῶς δὲν εἶχε προσέξει πὼς γράφεται εἰδικὰ ὁ Ἀλτουσέρ, νομίζω πὼς θὰ συμφωνήσεις ὅτι θὰ περίμενε κανεὶς ἀπὸ ἓνα μεταπτυχιακὸ φοιτητῆ πού κάνει ἐργασία γιὰ τὸν Ἀλτουσέρ, εἴτε τὸν γράφει μὲ ἑλληνικά εἴτε μὲ λατινικὰ στοιχεῖα, εἴτε ξέρει γαλλικά εἴτε ὄχι, πάντως νὰ γνωρίζει πὼς γράφεται στὰ γαλλικά ὁ Ἀλτουσέρ.

Ἴδου λοιπὸν τὸ ἐπιχείρημά μου: Τὰ ἐπιστημονικὰ κείμενα, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἐπιτελοῦν καὶ μιὰ διδακτικὴ λειτουργία. Ὁ κόσμος πού δὲν ἔχει ἀμεση πρόσβαση στὰ ξένα πρωτότυπα, εἴτε λόγω ἀνεπαρκοῦς γνώσης ξένων γλωσσῶν εἴτε λόγω δυσκολίας εὐρέσεως ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας στὴν Ἑλλάδα, καλὸ εἶναι νὰ μαθαίνει τουλάχιστον πὼς γράφονται τὰ ξένα ὀνόματα στὴ γλώσσα τους. (Τὸ νὰ μπαίνει μιὰ φορά τὸ ὄνομα μὲ τὴ λατινικὴ του γραφὴ σὲ παρένθεση δὲν βοηθᾷ πολὺ. Ὡς γνωστόν, ἡ ὀρθογραφία μαθαίνεται μὲ τὴν ἐπανάληψη).

Παίρνω παράδειγμα τὸν ἑαυτό μου, καὶ τὸ τι συμβαίνει μὲ τὰ ὀνόματα ξένων γλωσσῶν πού δὲν χρησιμοποιοῦν τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο: ολαδικὰ, κινεζικὰ, ἀραβικὰ, ἰαπωνικὰ, ἐβραϊκά. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ, πρῶτον, ὅπως πολὺ σωστὰ λές, δὲν συνηθίζεται σ' αὐτὲς τὶς γλώσσες νὰ διατηρεῖται τὸ δικό τους ἀλφάβητο καί, δεύτερον, αὐτὲς τὶς γλώσσες δὲν τὶς γνωρίζω, οὔτε τὸ ἀλφάβητό τους, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι πὼς ὅταν ἔχω νὰ κάνω μὲ ὀνόματα αὐτῶν τῶν γλωσσῶν ἀναγκάζομαι νὰ χρησιμοποιῶ τὴν ἑλληνικὴ γραφὴ. — ἂν μποροῦσα θὰ τὰ ἔγραφα στὴ γλώσσα τους. Καὶ ἂν αὐτὸ γενικευόταν ὡς πρακτικὴ, δὲν θὰ ὑπῆρχε καὶ σοβαρὸ πρόβλημα κατανόησης ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες. Ἀναφέρομαι βέβαια πάντα σὲ ἐπιστημονικὰ κείμενα, ἐπομένως καὶ σ' ἓνα κοινὸ ἔτοιμο νὰ διδαχθεῖ ἀπὸ αὐτά.

Ἐρχομαι, τέλος, στὴν «ἐθνικιστικὴ» διάσταση τῆς ἀποψῆς σου. Το ὅτι οἱ Δυτικοὶ δὲν κάνουν τὸ ἴδιο — πού θὰ 'ταν καὶ τὸ σωστὸ — μὲ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα δὲν εἶναι λόγος νὰ μὴν τὸ κάνουμε ἐμεῖς μὲ τὰ δικά τους, ἂν συμφωνοῦμε ὅτι

ὄντως αὐτό εἶναι τὸ σωστό. Θὰ μοῦ πείς ἴσως ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε ἐμεῖς νὰ ὑποχωρήσουμε μέχρι νὰ δεχτοῦν νὰ ἐφαρμόσουν τὴ σωστὴ ἀποψη καὶ ἐκεῖνοι. Ἐχω, ὅμως, τὴν ὑποψία ὅτι δὲν θὰ ἐνδώσουν στὴν πίεση...

Φιλικά,
Κύρκος Δοξιάδης

ΑΠΑΝΤΗΣΗ:

Ἄγαπητὲ Κύρκο,
Εἰλικρινά, δὲν εἶδα στὸ κείμενό σου κάποιο ἐπιχείρημα πού νὰ ἀναίρει τὰ δικά μου. Στὸν Πολίτη θὰ συνεχίσου-
με νὰ γράφουμε τὰ ξένα κύρια ὀνόματα μὲ ἑλληνικὰ γράμματα.

φιλικὰ
Ἄγγελος Ἐλεφάντης

ΓΙΑ ΤΑ ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Ὁ Ἀνδρέας Πανταζόπουλος καὶ ὁ Νικόλαος Σεβαστάκης εἶναι δύο ἀπὸ τοὺς συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ σας πού ἀναλαμ-
βάνουν στὸ τεῦχος τῆς 5ης Ἰουνίου (ἀρ. 53) νὰ ἀπευθύνουν βολές κατὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοδοῦλου. Ἡ κοινὴ τους
πρόθεση, ὡστόσο, δὲν προστατεύει τὰ ἐπιχειρήματά τους ἀπὸ τὴν ἀλληλοαναίρεση: «Μονοδιάστατο λόγο» χρεώνει στὸ στό-
χο του ὁ πρῶτος. Κι ἔρχεται ὁ δεύτερος, στὴν ἴδια τὴν κατακλείδα (στὸ καταστάλαγμα) τοῦ ἀρθρου του νὰ ἀποκαταστή-
σει τὶς ἔννοιες:

«Καὶ ἂν ἐπιμένουμε πῶς ὁ ἐθνικολαϊκιστικὸς πολτὸς ἔχει τόση σχέση μὲ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ ὅση καὶ τὰ καταστήματα
τῶν νεωτερισμῶν μὲ τὴ νεωτερικότητα, δὲν μπορεῖ... θὰ φταίει τὸ κακὸ μας ριζικὸ καὶ ἡ ἀθεράτευτη προσκόλλησή μας στὴν
«ἀπανθρωπία» δικαιωμάτων καὶ κανόνων τοῦ παιχνιδιοῦ».

Σαφῆς ἡ ἀναφορὰ στὴν Ἀπανθρωπία τοῦ Δικαιώματος — τὸ τελευταῖο βιβλίο τοῦ Χρήστου Γιανναρά, ἐναντίον τοῦ ὁποί-
ου εἶχε ἤδη καταφερθεῖ στὸ ἴδιο σχόλιο. Ὁ Ν.Σ. ἐν προκειμένῳ δὲν ἀπορρίπτει ἀπλῶς: χλευάζει τὸ ἐνδεχόμενο μίᾶ πραγ-
ματικότητα (ὅπως αὐτὴ τοῦ «δικαιώματος») νὰ ἐμπεριέχει καὶ ἀρνητικὲς διαστάσεις. Ὑποθέτω, ἐντούτοις, ὅτι ὁ Α.Π. ποτὲ
δὲν θὰ διακρίνει τὸ λόγο τοῦ Ν.Σ. ὡς μονοδιάστατο.

Πέραν τούτου: «Ἀθεράτευτη» λοιπὸν ἢ «προσκόλληση» τοῦ Ν.Σ. στὴν κατάφαση τοῦ δικαιώματος; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώ-
σει, θὰ τὸν παρακαλοῦσα νὰ μὲ παραπέμψει σὲ ὅσα σχόλια εἶχε δημοσιεύσει τὸν καιρὸ πού ὑπῆρχε ἀκόμα ὁ Ἀνύπαρκτος
Σοσιαλισμὸς (σέβομαι τὴν ὀρολογία πού ὁ Πολίτης εἶχε τότε καθιερώσει), στὰ ὁποῖα νὰ στηλίτευε — ἢ νὰ ἀποδοκίμαζε κά-
πως — τὶς διώξεις κατὰ τῶν χριστιανῶν σὲ κείνη τὴν ἐπικράτεια, γιὰ μόνον τὸ δεδομένο τῆς πίστεως τους. Τὴν ἴδια παρά-
κληση μάλιστα θὰ ἔθελα νὰ ἀπευθύνω στὸ σύνολο τῶν συνεργατῶν τοῦ περιοδικοῦ σας. Ἐν τέλει καὶ σὲ σᾶς, κε Ἐλεφάντη:
Θὰ περιμένω νὰ βρεῖτε ἓνα ἔστω παλαιὸ δημοσίευμα μὲ ἀνάλογη τοποθέτηση.

Δὲν ἔχω τὴν πρόθεση νὰ γίνω ἐπιθετικὸς μαζί σας. Ἀμφισβητῶ ὅμως ἂν οἱ (ὑπέρμαχοι, πιστεύω, τῆς ἀνεξιθρησκείας)
ἀναγνώστες σας ἔχουν ἀκόμα ἀντιληφθεῖ ὅτι στὴ διάρκεια τοῦ λίγοντος αἰῶνος διαδραματίσθηκε κοντὰ μας ἓνας διαγμὸς
τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ἐφάμιλλος τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν αἰῶνων. Καὶ σχετικὰ μὲ τὸν ὁποῖο πολὺ φοβᾶμαι (γιὰ νὰ
δανειστῶ μίᾶ διατύπωση τοῦ Γιάσμεντ Καπλάνι) ὅτι ποτὲ κανεὶς μὴ πιστὸς ἄνθρωπος τοῦ πλανήτη «δὲν ἔχασε τὸν ὕπνο
του».

Ὅταν ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, ἐλπίζω νὰ συμφωνήσετε ὅτι προκύπτει αὐταπόδεικτα ὑποκριτικὸ νὰ ἰσχυρίζεται κανεὶς
(ὅπως ὁ Ν.Σ.) ὅτι εἶναι αὐτὸ πού οὔτε μίᾶ στιγμή τῆς ζωῆς του δὲν ὑπῆρξε.

Μὲ τὴν πεποίθησι
πὼς ὑπάρχει πεδίο συνεννόησης,
Γιώργος Καστρινάκης

ΑΠΑΝΤΗΣΗ Ι

Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω γιατί τὰ δικά μου ἐπιχειρήματα δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἀναροῦν αὐτὰ τοῦ Ν. Σεβαστάκη.
Ἄλλωστε, δὲν θυμᾶμαι νὰ συνυπογράψαμε σχετικὸ κείμενο. Τώρα, ἂν ὁ ἐπιστολογράφος θεωρεῖ ὅτι ἡ νεωτερικότητα
ταντίζεται μὲ τὰ καταστήματα νεωτερισμῶν, τότε, πράγματι, ὁ λόγος του Ν. Σεβαστάκη εἶναι «μονοδιάστατος».

Ἀνδρέας Πανταζόπουλος

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΙΙ

Ὁ κὸς Καστρινάκης, μᾶλλον συγγέει τὰ Δικαιώματα μὲ τὴ μονόπλευρη διεκδίκηση ὑποκειμενικῶν δικαιῶν ἀπὸ πλευρὰς
ὁμάδων καὶ συμφερόντων. Στὴ δική μου ἀντίληψη, τὰ νεότερα ἀστικά, πολιτικά καὶ κοινωνικά δικαιώματα, ἀποτελοῦν
ἐνσαρκώσεις του δημοκρατικοῦ πολιτισμοῦ καὶ φυσικὰ δὲν ἔχουν τίποτα τὸ «ιερὸ», μὲ τὴν ἔννοια τοῦ «δίχως ἀντι-
φάσεις».

Μόνον ἡ θεολογικὴ σκέψη του κου Καστρινάκη θεωρεῖ πὼς ἡ ὑπαρξὴ ἀντιφάσεων καὶ ἀρνητικῶν πλευρῶν, ἀναίρει τὴν
ἀξία μιᾶς πραγματικότητας. Ἄν ἡ δημοκρατία δὲν εἶναι ὁ ἀνευδεὴς ἢ τέλειος θεός, αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς εἶναι κι ὁ
διάβολος. Στὴν πολιτικὴ σκεφτόμαστε μὲ διαμεσολαβήσεις, ὄχι μὲ μανιχαϊκὲς ἀπλουστεύσεις.

Νικόλαος Σεβαστάκης

ΒΑΘΥ, ΠΟΛΥ ΒΑΘΥ

«Τέλος ήταν παρηγορητικό ν' άκοϋς δια στόματος του μεγάλου μας ποιητή, διαέγγονου του Άριστοτέλη Βαλαωρίτη, του «μέριασε βράχε να διαβῶ», του Νάνου Βαλαωρίτη, ότι κάθε μία από τις είκοσι τέσσερις ραψώδιες της Ίλιάδας και της Όδύσσειας αντιστοιχοϋν και σε ένα γράμμα του αλφαβήτου».

Βασίλης Βασιλικός,
για τὸ φεστιβάλ τῆς Πάτρας,
Νέα, 7-7-98.

Βαθύ, πολὺ βαθύ!
«Πιάσε ἕνα σῶλο Μῆτρο
καὶ διώξ' ἐκεῖνο τὸ σκυλί που
μοῦ χαλά τὸ φύτρο

ΜΕΤΑ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ...

Ὁ ἐρωτικός καημὸς ἀνέκαθεν ἀναζητοῦσε διεξόδους ἔκφρασης. Οἱ ἀπανταχοῦ ἐρωτευμένοι εὗρισκαν πάντα διάφορους τρόπους νὰ ἐκδηλώσουν τις διαθέσεις τους. Ὁ λόγος, πεζὸς ἢ ποιητικός, μὲ ἢ χωρὶς μουσικὴ ὑπόκρουση, δημόσιος ἢ ἰδιωτικός, ἦταν ὁ κυριότερος ἔκφραστὴς αὐτῆς τῆς ἀγέραστης διαθέσης. Ἐνα τόσο σημαντικὸ γε-

Ὁ ζωγράφος Μπαλτὺς

Διάβασα στὴν «Ελευθεροτυπία» ὅτι φέτος στὸ Μουσεῖο Γουλανδρὴ στὴν Ἄνδρο θὰ ἐκτεθοῦν, λείει, ἔργα των κλασικῶν τῆς μοντέρνας τέχνης ὅπως τῶν Πικάσο, Μπράκ, ντὲ Κίρικο κ.λ.π. καὶ ἐνὸς «ἀγνωστου ζωγράφου, τοῦ Μπαλτὺς».

Πρὶν δύο καλοκαίρια, ἐνῶ μαινόταν τὸ σκάνδαλο παιδεραστίας στὸ Βέλγιο, δημοσιογράφος τῆς «International Herald Tribune» ρώτησε τὸν ὑπέργηρο ζωγράφο Μπαλτὺς (Balthus), ἂν τὰ ἔργα του προάγουν τὴν πορνογραφία. Τὶ ἐρώτηση!

Πορνογραφία εἶναι, ἀπάντησε ὁ ζωγράφος, νὰ βλέπεις στὴν τηλεόραση μία γυναίκα νὰ ἔχει ὄργασμὸ, ἐνῶ πλένει τὰ δόντια της μὲ τὴν ὀδοντόκρεμα ποὺ διαφημίζει.

Ὁ Πολωνὸς ἀριστοκράτης Μπαλτάζαρ Κλοσόβσκι ντὲ Ρόλα, κατὰ τὸν κόσμον Μπαλτὺς, θεωρεῖται «ἐρωτικός ζωγράφος». Ὅ,τι καὶ ἂν σημαίνει αὐτό.

Ἡ αὐτοεξορία του σὲ κάποιον ἑλβετικὸ βουνὸ τοῦ χάρισε τὴ φήμη τοῦ ἐκκεντρικοῦ.

Συχνὰ χαρακτηρίζεται ζωγράφος τῆς «ἐρωτικῆς βίας», κάτι σὰν πρόγονος ἢ συμπληρωματικὸ μᾶλλον «ἀνάγνωσμα» τῶν ἔργων τοῦ Φράνσις Μπαίηκον. Ὁ χαρακτηρισμὸς εἶναι, πιστεύω, ἐπιπόλαιος, ἀλλὰ περιέχει μία ἀλήθεια: οἱ πίνακες τοῦ Μπαλτὺς εἶναι σκληροί.

Ὁ Μπαλτὺς ζωγραφίζει κορίτσια στὴν προεφηβικὴ καὶ ἐφηβικὴ ἡλικία, κατὰ μόνος ἢ σὲ γκρουπ βυθισμένα σὲ ὄνειρα-κλειδιά ἢ χαμένα στὶς σκέψεις τους, στὸ βιβλίον ἢ στὰ σχέδια τους, ἀφοσιωμένα ὄχι στὴν κατάκτηση τῆς γνώσης ἢ τῆς δεξιότητος, ἀλλὰ στὴν περιφρούρηση τοῦ ἐρμητικοῦ τους χώρου, προσβάσιμοι μὲν στὸ βλέμμα τοῦ θεατῆ ἀλλὰ ἀδιαπέραστοι. Ἐκεῖ δὲ ἔλλοχευε τὸ λανθάνον.

Τὸ λανθάνον εἶναι διστακτικὸ ἀλλὰ ὑπομονετικὸ. Ἡ παρουσία του πιεστικὴ. Τὸ κορίτσι τοῦ πίνακα προσποιεῖται ἄγνοια σκυμμένη πάνω ἀπὸ τὸ βιβλίον της ἢ μὲ τὰ βλέφαρα κλειστὰ σὰν νὰ κοιμᾶται ἢ πάλι δὲν νιώθει τὴ σκιά του πάνω της; Ἄγνωστο.

Κάποιοι ἐντοπίζουν τὴν ἀπειλὴ στὸ ἔργο τοῦ Μπαλτὺς. Σὲ ἕναν πίνακα του ἕνα ἀπροσδιόριστο πλάσμα τραβᾷ ἀπότομα μία κουρτίνα διακόπτοντας βίαια τὸν λήθαργο μίας κοπέλας ποὺ χαλαρώνει πάνω σὲ ἕνα ντιβάνι. Τὸ φῶς θὰ τὴν κτυπήσει μέσα στὰ μάτια, θὰ τὴν ξυπνήσει καὶ θὰ τὴν τυφλώσει.

Αὐτὸ βέβαια ποὺ ὀνομάζουν ἐρωτικὸ, ἐρεθιστικὸ οωστότερα, στὴ ζωγραφικὴ τοῦ Μπαλτὺς δὲν εἶναι οἱ κοντὲς φοῦστες, οἱ ἀνοιγμένες μπλοῦζες ἢ οἱ πόζες τῶν μοντέλων του ποὺ συχνὰ πέφτουν στὰ γόνατα, προτείνοντας σὲ σχῆμα Γ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματός τους, πάνω ἀπὸ τὸ λεύκωμα ποὺ ζωγραφίζουν ἢ τὸ βιβλίον ποὺ διαβάζουν.

Τὸ θεατῆ προκαλεῖ ἡ δική του ἀβεβαιότητα. Τὰ ἐνήλικα μάτια του ἔχουν μάθει νὰ διαβάζουν μονόδρομα τὴν ἐρωτικὴ διαθεσιμότη-

Ἐν τέλει

τα του άλλου μέσα από την κίνηση, τη στάση, την ένδυση ή τη γύμνια του σώματος. Με τη βοήθεια ενός τέτοιου μπουσούλα προανατολίζει τα αποτολήματα και τις όπισθοχωρήσεις του. Τα ανήλικα μοντέλα του Μπαλτς επιδίδονται συνειδητά στην έρωτική πρόκληση; Ή απλώς ο θεατής προβάλλει τη δική του επιθυμία; Ποιά να ναι αυτή; Ο Μπαλτς μπερδεύει. Μιλά για το λανθάνον, το άρρητο, το διαφορούμενο. Το χώρο όπου διαλύονται οι βεβαιότητες, οι κανόνες, οι επαναλήψεις. Χάνει κανείς τον μπουσούλα.

Στά έργα του Μπαλτς υπάρχει η άναμνηση. Δεν είναι ούτε γκολοική ούτε μεκετική ούτε καφκική. Δεν είναι παρεξηγήσιμη, ακυρωτική ή εφιαλτική. Είναι άδρανή, μοιραία: ό,τι είναι να συμβεί, θα συμβεί. Θα το πυροδοτήσει ή αναπόφευκτη βιολογική μεταμόρφωση. Τα ρούχα θα στενέψουν, το κτένισμα θα μοιάζει χαζό, η στάση στα τέσσερα το άπλωμα των μελών του σώματος στο ντιβάνι-τά ανοιγμένα χέρια και πόδια, το γεμμένο κεφάλι, το τόξο του λαιμού-θα δηλώνουν ανεπιφύλακτα πρόκληση.

Λίγο πριν την άφύπνιση: ο χρόνος του ζωγράφου.

Μήπως ο Μπαλτς μιλά τελικά για την ήδονη; Άλλα ποιά ήδονη; Πολλοί την αντίλαμβάνονται ως το λεκτικό της υποκατάστατο όπως οι εμπνευστές μας πρόσφατης διαφήμισης πίτσας: η γυναίκα λέει στα ιταλικά: «Μάρεσει να χύνεται άργα άργα στο στόμα μου» (το λιωμένο τυρί).

Άν η ήδονη είναι το θέμα του, ο Μπαλτς ωστόσο δεν τη ζωγραφίζει, όπως ο σύγχρονός του Πικάσο στα άξεπέραστα πορτρέτα της Έλεν Βαλτέρ. Προκαλεί όμως το θεατή να παλέψει με τους διασταγμούς του. Η μάχη είναι γλυκειά.

Λουκία Ρίτσαρντς

Τα πολλά πρόσωπα του λαϊκισμού

«Η κρίση βαθαίνει ασταμάτητα, τρώγοντας άπληστα τα σωθικά της ελληνικής κοινωνίας. Η αυθαιρεσία, η διαφθορά, ο μικροκομματισμός, η άτιμωρησία, η άνασφάλεια, η άσυνέπεια και η κοινωνική άσυνδοσία χαρακτηρίζουν πλέον σχεδόν άπόλυτα τη σύγχρονη Ελλάδα. Κανένας δεν μας ζηλεύει, ούδεις έντυπωσιάζεται από τα έπιτεύγματά μας, οι πάντες άδιαφορούν για τις προσπάθειές μας. Παντού σχεδόν στην Ευρώπη ή χώρα μας είναι συνώνυμη με την κουτοπόνηρη μικροαπατεωνιά, τη φυγοπονία και την άνέξοδη καλοπέραση.

Άλητες που καίνε μαγαζιά, σπίτια και έξεντελίζουν άνθρώπους, κυκλοφορούν άτιμώρητοι και ήρωοποιημένοι άνάμεσά

γονός της ανθρώπινης ψυχής είχε και τη θεότητά του: το μικρό φτερωτό στρουμπουλό παιδί, με τη φαρέτρα και τα βέλη και μ' αυτό ακριβώς το όνομα: Έρωτας.

Πριν από λίγα χρόνια στις ύπηρεσίες του έρωτα μπήκε και ο καταναλωτισμός — πώς θα μπορούσε να λείπει! — υπό την σκέπη του έορτασμού ενός Άγίου που όψιμα μπήκε στη ζωή μας, του Άγίου Βαλεντίνου, και κοντά του άνθοπωλεία, ζαχαροπλαστεία, χαρτοπωλεία, με ό,τι άλλο μπορεί να συσκευαστεί και να πουληθεί με την ένδειξη της κόκκινης καρδούλας.

Έπειδή όμως ο Άγιος Βαλεντίνος κατηγορήθηκε ως ξενόφερτος, τό «δαμόνιον της φυλής» μας δεν όλιγώρησε. Από τούδε και στο έξής έχουμε τον δικό μας άγιο του έρωτα, όρθόδοξος αυτός, και ακούει στο όνομα Άγιος Ύακινθος. Άπόκτησε δε και εκκλησία, στ' Άνώγεια της Κρήτης, που έγκαινιάστηκε με γιορτές και τραγούδια που ύμνούν τον έρωτα. Τα άνθοπωλεία και τα ζαχαροπλαστεία δεν έδωσαν ακόμα τη μάχη για να τον προσεταιριστούν, άλλωστε φρέσκος είναι ακόμα... Πάντως δεν υπάρχει πρόβλημα, μπορούν οι έρωτευμένοι να έορτάζουν και τους δύο Άγίους, χειμώνα - καλοκαίρι, έτσι για να μην αισθάνονται τον έρωτά τους άπροστάτευτο!

Όλγα Σελλά

Έν τέλει

μας. Ἀνθρωποειδή πού σιτίζονται μάλιστα ἀπὸ τὸν κορβανὰ τοῦ εὐρύτερου δημόσιου τομέα, παρουσιάζονται ὡς ἐργαζόμενοι, γελοιοποιοῦν τοὺς θεσμοὺς καὶ ἐξευτελίζουν μὲ τραμπουκισμοὺς καὶ αὐθαιρεσίες κάθε ἔννοια συντεταγμένης πολιτείας. Ἐπαναστάτες τοῦ γλυκοῦ νεροῦ, πού συλλαμβάνονται μὲ βόμβες μολότοφ καὶ ἄλλα εἶδη μαζικῆς καταστροφῆς στὰ χέρια, κλαψουρίζουν γιὰ τὴ δῆθεν αὐθαιρεσία τῆς Ἀστυνομίας καὶ τὰ δικαστήρια τοὺς ἀποδίδουν ἄσπιλους καὶ ἀθώους πίσω στὴν ἤδη ρημαγμένη κοινωνία. Συμμορίες ἄθλιων ἀνθρωπαρίων συγκρούονται χωρὶς μέτρο σὲ κάθε περίπτου γωνιά τῶν ἐφιαλτικῶν μας πόλεων καὶ στὴ συνέχεια, κολυμπώντας στὴν ἀτιμωρησία καὶ τὴν ἀπαράδεκτη κοινωνικὴ ἀνοχή, ἐπανακάμπτουν στὴν τακτικὴ τῶν τραμπουκισμῶν καὶ τῆς τρομοκρατίας. Ἡ ζωὴ τοῦ μέσου πολίτη πλέον στὴ σύγχρονη Ἑλλάδα πλημμυρίζει ἀπὸ ἀνασφάλεια, ἀγωνία, ἀβεβαιότητα καὶ ἄγχος».

Ποιὸς μιλάει; Ποιὸς ταγὸς ἀποφάσισε νὰ τὰ βάλει μὲ τὴ διάχυτη «παρακμή», ἀποφασίζοντας νὰ πεῖ τὰ πράγματα μὲ τὸ ὄνομά τους; Ποιὸς θρησκευτικὸς ποιμένας, ποιὸς κοινωνικὸς ἀναμορφωτής, τούτῃ τῇ φορᾷ, μᾶς προέκλυσε θέλοντας νὰ μᾶς ἐξυγιάνει; Ποιὸς εἶναι τούτος ὁ φιλόδοξος νεο-σωτήρας πού... ἀπειλεῖ νὰ μᾶς σώσει;

Μὴν πάει τὸ μυαλό σας στοὺς γνωστοὺς παλαιὸ- ἢ νεο- ὀρθόδοξους, οὔτε στοὺς πούρους ἐθνικιστές. Μὴν σᾶς ξεγελᾷ ἡ ἐργαλειακὴ τοῦ γλώσσα, ἀποδεικνύεται ὅτι γνωρίζουν καὶ ἄλλοι νὰ τὴ χρησιμοποιοῦν. Πρόκειται, δυστυχῶς, γιὰ τὸν Ἀνδρέα Ἀνδριανόπουλο (Ἐπενδυτής, 11/7/98). Σὲ ἓνα σχεδὸν ὀλοσέλιδο ἄρθρο του («Ἡ ὥρα τοῦ καινούργιου - Πῶς θὰ ἀντιδράσουμε στὴν κρίση καὶ στὴ διαφθορά»), ὁ πρῶην ὑπουργὸς μετέρχεται τὶς μεγαλύτερες κοινοτοπίες, γιὰ νὰ κατασκευάσει τὸ ἐπιχείρημά του περὶ «δύο Ἑλλάδων» - τῆς μῆς πού μοχθεῖ καὶ πληρώνει φόρους καὶ τῆς ἄλλης πού κἀθεται καὶ τὰ σπάει - καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐκκινεῖ γιὰ νὰ σημάνει τὴ σωτηριολογικὴ (του) ἐξοδὸ ἀπὸ ἓνα καθεστῶς (παρ-) ἀνομίας.

Ἀναζητήστε καὶ διαβάστε αὐτὸ τὸ ἄρθρο. Γιὰ νὰ δεῖτε πῶς μὰ τέτοια ἄρνηση τῶν «σταμουλο-κολλάδων» εἶναι ἡ ἄλλη τους πλευρά. Πῶς ὁ λαϊκισμὸς τῶν «κεκτημένων» τρέφει τὸν θατσερικῆς ἐμπνευσης νεοφιλελεύθερο λαϊκισμὸ - καὶ ἀντίστροφα. Πῶς, δηλαδή, ἡ ἄρνηση καταπίνει τὴν κριτικὴ. Πῶς μὴ ραφιναρισμένη ἰδεολογία ἐκχυδαῖζεται ὅταν ἐπείγεται νὰ κάνει πολιτικὴ. Γιατί, ἴσως, ἐδῶ βρῖσκεται ὁ κόμπος.

Ἀνδρέας Πανταζόπουλος

Τὸ Μουντιάλ πίκρανε, λέει, τοὺς Γερμανοὺς

Ὁ Ἀντρέας Πανταζόπουλος μὲ ρώτησε γιατί οἱ Γερμανοὶ πῆραν τόσο κατάκαρδα τὴν ἦττα τῆς ἐθνικῆς ὁμάδας τους. Τοῦ θύμισα τὸ ἀκόλουθο περιστατικόν:

Ἐν τέλει

Πρὶν ἀπὸ πέντε χρόνια, στὸν τελικὸ τοῦ, θαρρῶ, «German Open» ἢ Στέφι Γκράφ, πρῶην «παιδί θαῦμα» τοῦ γερμανικοῦ τένις, ἀγωνιζόταν ἐναντίον στῆ Γιουγκοσλάβα (τότε) Μόνικα Σέλες.

Σὲ ἐκείνο τὸ μάτς, ἡ ἔφηβη Σέλες ἀπειλοῦσε σοβαρὰ τὴν κάτοχο τοῦ τίτλου ποὺ σάρωνε ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τὰ τουρνουὰ σκορπίζοντας ἀνείπωτη πλήξη σὲ ὅσους δὲν συγκινεῖ ἀπλὰ ἡ ἐπίδειξη τῆς δύναμης καὶ τῆς τεχνικῆς, ἀλλὰ προσδοκοῦν ἀπὸ τὸ ἀθλητικὸ θέαμα τὴν ἐκδήλωση τοῦ ψυχισμοῦ καὶ τῆς εὐφυΐας τοῦ ἀθλητῆ.

Ἐνῶ, πόντο μὲ τὸν πόντο, ἡ ἦττα τῆς Γκράφ φάνταζε λίαν πιθανή, ἕνας θεατὴς χύμηξε στὸ τεραῖν καὶ ἀστραπιαία μαχαίρωσε τὴ Σέλες στὴν ὠμοπλάτη.

Δὲν ἤθελε νὰ χάσει ἡ Στέφι του, δῆλωσε ἀργότερα στὴν προανάκριση. Λίγους μῆνες ἀργότερα τὸ δικαστήριό διέταξε τὸν ἐγκλημασιό του σὲ ψυχιατρικὴ κλινικὴ, ὅπου πιθανὸν νοσηλεύεται μέχρι σήμερα. Δὲν ἐπιδίκασε καμία ὑλικὴ ἢ ἔστω ἠθικὴ ἀποζημίωση στὸ θύμα.

Τὸ μαχαίρωμα τῆς Σέλες κατέγραψαν οἱ τηλεοπτικὲς κάμερες. Ἦταν ἕνα ἄκρως σοκαριστικὸ, πρωτοφανὲς ὃ ἂν δὲν ἀπατῶμαι ὃ συμβᾶν στὴν ἱστορία τοῦ ἀθλητισμοῦ.

Ἡ Σέλες δὲν πέθανε. Τὸ τραῦμα τῆς ὅμως δὲν ἦταν ἐπιπόλαιο, τὸ σοκ δὲ ποὺ ὑπέστη ἰσχυρότατο. Γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα ἔμεινε ἐκτὸς τεραῖν.

Στὸ μεταξὺ, ἡ πολλὰ ὑποσχόμενη ἔφηβη ἐνηλικιώθηκε. Οἱ προβλέψεις, πρὶν τὴν ἐπίθεση ἐναντίον τῆς, γιὰ μιὰ λαμπρὴ καριέρα δὲν δικαιώθηκαν. Τὸ «Περιεὶ» διαφημίστηκε ἀπὸ ἄλλα ἰνδάλματα. Ἡ Σέλες δὲν ξαναπάτησε στὴ Γερμανία. Σήμερα εἶναι πολίτης τῶν ΗΠΑ.

Στὸ κρεβάτι ἀκόμα του νοσοκομείου ἡ Σέλες, τραυματισμένη καὶ ὀργανισμένη, ἀναρωτήθηκε μπροστὰ στὶς κάμερες γιατί ἡ Γκράφ δὲν ἐπικοινωνῆσε οὔτε μιὰ φορὰ μαζί τῆς, ἔστω ἀπὸ ἐπαγγελματικὴ ἀλληλεγγύη, καί, τὸ κυριότερο, γιατί δέχθηκε τὸν τίτλο καὶ τὸ χρηματικὸ ἐπαθλο ποὺ τὸν συνόδευαν ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνανδρὴ ἐπίθεση ἐναντίον τῆς.

Ἡ Γκράφ δικαιολογήθηκε μπροστὰ στὶς κάμερες. Τὸ τηλέφωνο τῆς Μόνικα, εἶπε, βοῦίξε συνεχῶς. Ἔτσι δὲν μπόρεσε νὰ τῆς ἐξηγήσει τοὺς λόγους.

Ἡ φίλαθλη κοινὴ γνώμη τῆς Γερμανίας ἔνωσε, ἔγραψε τότε ὁ Τύπος, ἀποτροπιασμὸ γιὰ τὸν «τραυματισμὸ» τῆς Σέλες - δολοφονικὴ ἀπόπειρα ὀνομάζεται ἀκριβέστερα. Ὅταν ὅμως ἡ Γκράφ σήκωσε τὸ ἀστραφτερὸ κύπελλο πρὸς τὴ μεριά τῶν θεατῶν, αὐτοὶ ζητωκραύγασαν.

Λουκία Ρίτσαντις

Ἐν τέλει

Ἡ ΡΗΓΙΛΛΗΣ: 100.000 ΔΡΧ. ΤΟ ΜΗΝΑ

Ποῖος εἶπε ὅτι τὰ μεγάλα πολιτικὰ κόμματα, αὐτὰ τῆς «ἐξουσίας» ἀδιαφοροῦν γιὰ τὰ ὑλικά προβλήματα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος; Μπορεῖ νὰ συστήνουν στὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα νὰ λύσουν τὰ ὅποια οἰκονομικὰ προβλήματα τούς διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων, τῆς ἀξιοποίησης - ἐκποίησης τῶν ἀκινήτων τους, τοῦ χρηματιστηρίου κ.λπ., ἀλλὰ στὶς δύσκολες ὥρες, δὲν διαστάζουν νὰ συνδράμουν τὴν παιδεία ἀπὸ τὸ ἴδιο τους τὸ κομματικὸ ὑστέρημα. Τὸ μάθαμε τυχαίως, στὰ παραλειπόμενα συνάντησης πρυτάνεων μὲ τὸν ἀρχηγὸ τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης, ὅτι ἡ Νέα Δημοκρατία, συνεισφέρει τὸ ποσοῦ τῶν ἑκατὸ χιλιάδων (100.000) δραχμῶν μηνιαίως στὸν προϋπολογισμὸ τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Οἱ κακὲς γλώσσες λένε ὅτι τὸ ποσοῦ αὐτὸ εἶναι τὸ ἐνοίκιο τοῦ κτιρίου τῆς ὁδοῦ Ρηγίλλης στὸ ὅποιο στεγάζεται ὁ μηχανισμὸς τοῦ κόμματος αὐτοῦ καὶ τὸ ὅποιο, λέγεται, ἀνήκει στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Συκοφαντίες... Μᾶλλον, πιστεύουμε, τὸ κτίριο ἀνήκει στὴ Νέα Δημοκρατία καὶ ἀπὸ τὸ τεκμαρτὸ τῆς ἰδιοκατοίκησης, προκύπτουν αὐτὲς οἱ ὑπὲρ τῆς Παιδείας ἑκατὸ χιλιάδες.

Γιώργος Μαργαρίτης